

Justičná akadémia Slovenskej republiky

Vymožitelnost' práva v Slovenskej republike

Zborník z medzinárodnej konferencie v kontexte
vymožitelnosti práva v Slovenskej republike

konanej v dňoch 1. – 2. októbra 2009 v Omšeni pri príležitosti
5. výročia vzniku Justičnej akadémie Slovenskej republiky

Pezinok

2009

Recenzenti:

JUDr. Peter Hulla

riaditeľ Justičnej akadémie Slovenskej republiky

JUDr. PhDr. Miroslav Slašťan, PhD.

vedúci katedry medzinárodného a európskeho práva, prípravného vzdelávania a spoločenskovedných disciplín, Justičná akadémia Slovenskej republiky

Editor:

Mgr. Gabriela Urbanská

Tento zborník je výsledkom riešenia projektu "*Vymožiteľnosť práva v Slovenskej republike*", ktorý je financovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja (zmluva č. APVV-0745-07). Projekt vykonáva Justičná akadémia Slovenskej republiky od 1. septembra 2008 do 31. decembra 2010.

AGENTÚRA
NA PODPORU
VÝSKUMU A VÝVOJA

© Justičná akadémia Slovenskej republiky

ISBN 978-80-970207-0-5

Vážené kolegyně, vážení kolegovia,

nielen justičnej obci, ale aj širokej právnickej verejnosti predkladáme tento zborník príspevkov z prvej medzinárodnej konferencie v kontexte vymožitelnosti práva v Slovenskej republike usporiadanej pri príležitosti **5. výročia vzniku Justičnej akadémie Slovenskej republiky**, ktorá sa konala v dňoch 1. a 2. októbra 2009 v Omšeni.

Založenie špecializovanej inštitúcie zameranej výlučne na vzdelávanie sudcov, prokurátorov a súdnych úradníkov na Slovensku nebol jednoduchý proces. Zriadenie Justičnej akadémie Slovenskej republiky a začatie jej činnosti od 1. septembra 2004 možno preto chápať ako výsledok dlhoročného snaženia slovenských i medzinárodných justičných organizácií. Som presvedčený, že v okamihu jej piateho výročia môžem konštatovať definitívne etablovanie sa Justičnej akadémie v rámci prípravného i celoživotného vzdelávania sudcov, prokurátorov a súdnych úradníkov na Slovensku, ako aj jej spolupráce so zahraničnými partnermi, najmä Európskou justičnou vzdelávacou sieťou, Európskou akadémiou práva, českou, maďarskou a poľskou Justičnou akadémiou. Pri plnení svojho poslania má Justičná akadémia po piatich rokoch svojej činnosti nezastupiteľné miesto v slovenskom justičnom systéme, pričom do budúcnosti sa musí usilovať o zlepšovanie poskytovania svojich „služieb“ slovenskej justícii, flexibilnú komunikáciu do vnútra oboch rezortov, ako aj navonok s verejnosťou, a tiež o efektívnu spoluprácu so zahraničnými partnermi. Justičná akadémia Slovenskej republiky musí byť pripravená aj na všetky výzvy, ktoré jej eventuálne prinesie nadobudnutie platnosti Lisabonskej zmluvy, podľa ktorej vzdelávanie justície bude jednou z právomocí Európskej únie, a tiež dôležitým nástrojom na posilňovanie vzájomnej dôvery medzi justičnými zložkami jednotlivých členských štátov Európskej únie. Bez tejto dôvery založenej na obojstrannej informovanosti, jazykovej a odbornej vybavenosti nebude možno justičnú spoluprácu v civilných a trestných veciach dôsledne naplňať.

Vedecká konferencia, z ktorej sme pripravili tento zborník, sa zaoberala zaujímavou, spoločensky závažnou a aktuálnou problematikou vymožitelnosti práva na Slovensku a bola organizovaná v rámci realizácie projektu *Agentúry na podporu výskumu a vývoja s názvom „Vymožitelnosť práva v Slovenskej republike“*. Zvolená problematika nemá len vnútroštátny kontext, ale aj európsky a má tiež zásadný význam tak z hľadiska právno-teoretického, ako aj z pohľadu aplikáčnej praxe. V naznačených súvislostiach prebiehala na konferencii vysoko odborná a vedecká rozprava k všeobecným, ako aj parciálnym problémom z jednotlivých oblastí práva. Vzhľadom na mnohorozmernosť a komplikovanosť tejto problematiky,

najmä v našich podmienkach, jednotliví účastníci konferencie vyjadrili početné názory, podnety a stanoviská k možným riešeniam súčasných právnych problémov. Naznačenú pestrú paletu rôznych pohľadov a názorov predstavuje aj súbor príspevkov od jednotlivých riešiteľov projektu Justičnej akadémie Slovenskej republiky a APVV obsiahnutých v tomto zborníku.

Som presvedčený, že náš zámer a ciele konferencie sa nám podarilo naplniť. Veľmi nás potešil záujem o našu konferenciu a veríme, že sme položili základy dobrej tradície, v ktorej by sme chceli v ďalších rokoch pokračovať.

október 2009, Pezinok

JUDr. Peter Hulla
riaditeľ Justičnej akadémie Slovenskej republiky

Obsah

Nenakladanie s vecami alebo právami v zmysle § 76 ods. 1 písm. e/ Občianskeho súdneho poriadku	7
JUDr. Daniela Švecová, riešiteľka projektu Justičnej akadémie SR a APVV (Najvyšší súd Slovenskej republiky)	
Spotrebiteľ v exekučnom konaní	11
JUDr. Jana Bajánková, riešiteľka projektu Justičnej akadémie SR a APVV (Najvyšší súd Slovenskej republiky)	
Vymožiteľnosť spotrebiteľského práva kolektívna ochrana spotrebiteľa v občianskom súdnom konaní	17
JUDr. Peter Straka, riešiteľ projektu Justičnej akadémie SR a APVV (Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky)	
Drobné spory v občianskom súdnom poriadku	25
doc. JUDr. Svetlana Ficová, CSc., zodpovedná riešiteľka projektu Justičnej akadémie SR a APVV (Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave)	
Vymožiteľnosť spotrebiteľských práv v kontexte úpravy nekalých klauzúl v spotrebiteľských zmluvách	31
doc. JUDr. Ján Cirák, CSc., riešiteľ projektu Justičnej akadémie SR a APVV (Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici)	
Súdny precedens (CASE-LAW) ako systémový prvok vo vymožiteľnosti správneho práva	45
JUDr. Ivan Rumana, riešiteľ projektu Justičnej akadémie SR a APVV (Najvyšší súd Slovenskej republiky)	
doc. JUDr. Alena Pauličková, PhD., riešiteľka projektu Justičnej akadémie SR a APVV (Fakulta práva Janka Jesenského v Sládkovičove)	
Medzinárodná pomoc pri vymáhaní niektorých finančných požiadavok	57
doc. JUDr. Alena Pauličková, PhD., riešiteľka projektu Justičnej akadémie SR a APVV (Fakulta práva Janka Jesenského v Sládkovičove)	
Ochrana spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb	70
JUDr. Imrich Fekete, CSc., riešiteľ projektu Justičnej akadémie SR a APVV (Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave)	

Efektivita konkurzného práva v čase ekonomickej krízy84
doc. JUDr. Milan Ďurica, PhD., riešiteľ projektu Justičnej akadémie SR a APVV
(Krajský súd Banská Bystrica)

**Dodržiavanie práv obvineného v trestnom konaní pri rozhodovaní
o väzbe**99
doc. JUDr. Jozef Čentéš, PhD., riešiteľ projektu Justičnej akadémie SR a APVV
(Generálna prokuratúra Slovenskej republiky, Právnická fakulta Univerzity
Komenského v Bratislave)

Rozsah revízneho princípu v odvolacom konaní111
JUDr. Ondrej Samaš, riešiteľ projektu Justičnej akadémie SR a APVV
(Krajský súd Trenčín)

**Problematika ukladania trestov po rekonštrukcii
Trestného zákona**118
JUDr. Pavol Toman, riešiteľ projektu Justičnej akadémie SR a APVV
(predseda Rady Justičnej akadémie, Najvyšší súd Slovenskej republiky)

Nenakladanie s vecami alebo právami v zmysle § 76 ods. 1 písm. e/ Občianskeho súdneho poriadku

JUDr. Daniela Švecová

riešiteľka projektu Justičnej akadémie a APVV
podpredsedníčka Najvyššieho súdu SR

V súvislosti s rozhodovaním o predbežnom opatrení v zmysle ustanovenia § 76 ods. 1 písm. e/ Občianskeho súdneho poriadku (ďalej len „O. s. p.“) v aplikačnej praxi súdov Slovenskej republiky došlo k problému, na ktorý upozornil minister spravodlivosti Slovenskej republiky listom zo dňa 14. októbra 2008, číslom 2322/2008 – 100. Vznikol v súvislosti s násilným vypratáním osôb z ich obydli bez exekúcie. Osoby vypratávané takýmto spôsobom sa na súde domáhali (okrem určenia vlastníctva k sporným nehnuteľnostiam, určenia neplatnosti zmlúv o úvere a zmlúv o zabezpečení záväzku prevodom práva k nehnuteľnosti) aj dočasnej ochrany prostredníctvom predbežného opatrenia, ktorým by súd zakázal odporcovi nakladať s nehnuteľnosťou, ktorá tvorí ich obydlie.

Z listu Ministerstva spravodlivosti SR vyplýva, že súdy mali v rámci časti konania, ktorá sa týkala predbežného opatrenia, nejednotný postup v tom, že niektoré pred vydaním svojho rozhodnutia termín „nenakladal“ bez ďalšieho priamo akceptovali a žalovanému uložili povinnosť zdržať sa akéhokoľvek nakladania s určitou nehnuteľnosťou (napríklad Okresný súd v Topoľčanoch uznesením z 30. júla 2008, č. k. 6 C 106/2008 – 31, Okresný súd v Nitre uznesením z 10. júla 2008), iné zase vyzývali žalobcu, aby v určenej lehote svoje neúplné podanie (pod následkom jeho odmietnutia) doplnil o presnú špecifikáciu oprávnenia, ktoré sa má predbežným opatrením žalovanému zakázať (§ 43 ods. 1 a ods. 2 O. s. p.). Takto postupoval napríklad Okresný súd v Trenčíne uznesením z 29. novembra 2007, č. k. 11 C 227/2007 – 17, Okresný súd v Nitre uznesením z 23. júna 2008, č. k. 17 C 118/2008 – 21.

Z predloženého spisu bolo zrejmé, že v dotknutých veciach boli žalobcovia vo finančnej tiesni, preto si požičiavali finančnú hotovosť. Vo veci Okresného súdu v Topoľčanoch (vyššie uvedenej) si od žalovaného 1/ požičali 100.000,- Sk. O tom, že podpisujú zmluvu o úvere nevedeli, z čoho vyvodzovali, že išlo o zmluvu ústnu. Zo zmluvy o zabezpečení záväzku prevodom práva k nehnuteľnosti uzavretej medzi žalobcami (ako predávajújcimi) a žalovaným 1/ (ako kupujúcim) z 27. 2. 2006 vyplýva, že predmetná nehnuteľnosť sa prevádza na základe zmluvy o úvere z 27. 2. 2006 v sume 100.000,- Sk, ktorý s navýšením o úroky predstavoval sumu 130.000,- Sk a bol splatný najneskôr do 27. 8. 2006. Hodnota nehnuteľnosti

prevyšovala výšku úveru najmenej päťnásobne. Na žiadosť žalobcov (z 10. 8. 2006) o povolenie splátok žalovaný 1/ nielenže nereagoval, ale kúpnu zmluvou z 28. 3. 2007 previedol nehnuteľnosť na žalovaného 2/, ktorý žalobcov z rodinného domu vypratal. V čase podania návrhu na vydanie predbežného opatrenia bol ako vlastníak nehnuteľnosti zapísaný už žalovaný 3/; tento právny stav mu umožňuje s nehnuteľnosťou bez obmedzenia nakladať, pričom ďalšími prevodmi by sa komplikoval proces vzájomnej reštitučnej povinnosti vyplývajúci z ustanovenia § 457 Občianskeho zákonníka (ďalej len „Obč. zák.“). Obdobná situácia bola aj v ďalších súdnych konaniach.

Tento podnet bol predmetom rokovania občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky v dňoch 28. a 29. mája 2009; jeho výsledkom bolo uznesenie, podľa ktorého pre prijatie zjednocujúceho stanoviska neboli splnené zákonné podmienky, lebo k výkladovým rozdielnostiam pojmu „nenakladať“ na súdoch nižšieho stupňa nedošlo (§ 21 ods. 3 písm. b/ zákona č. 757/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov v spojení s článkom 20 ods. 1 Rokovacieho poriadku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 25. mája 2006).

Na margo vysloveného názoru kolégia si dovoľujem poznamenať, že definície pojmov v súdnej praxi sú väčšinou užitočné, ale niekedy nie sú vhodné, lebo pre rozmanitosť prípadov by v konečnom dôsledku mohli spôsobovať ťažkosti s vybavením tej – ktorej veci; nedovolili by zohľadniť jej konkrétne okolnosti. Preto zákonodarca už v minulosti v mnohých prípadoch ponechal definovanie pojmov súdnej praxi. Určité pojmy sa postupom času „vykryštalizovali“, až napokon boli spôsobilé „pokryť“ drvivú väčšinu prejednávaných vecí (napríklad pri definovaní skutočnej škody), a až nakoniec ich prijala aj právna teória.

Napriek tomu sa domnievam, že je vhodné aspoň rámcovo zaoberať sa obsahovou náplňou pojmu „nenakladať“ v zmysle ustanovenia § 76 ods. 1 písm. e/ O. s. p. Na tento účel je najvhodnejším východiskom inštitút vlastníckeho práva (§ 123 a nasl. Obč. zák.); jeho obsahom je okrem práva vec držať (ius possidendi), užívať ju, požívať jej plody a úžitky (ius utendi et fruendi) aj právo s vecou nakladať (ius disponendi), čo znamená, že vlastníak má právo predmet vlastníctva predať, darovať, zameniť, zriadiť o ňom závet, založiť ho, zaťažiť vecným bremenom, dať ho do nájmu, vypožičať ho a podobne, pričom k niektorým zmluvám sa vyžaduje aj rozhodnutie príslušného orgánu (§ 47 Obč. zák.). Na druhej strane zmysel ustanovenia § 76 ods. 1 písm. e/ O. s. p. je úplne opačný, lebo spočíva v zákaze práva nakladania s vecou subjektu, ktorý by inak bol oprávnený ako vlastníak, resp. oprávnený užívateľ s vecou nakladať.

Vo všeobecnosti možno uviesť, že prostredníctvom predbežných opatrení právna úprava umožňuje súdu poskytnúť ohrozeným alebo

porušeným subjektívnym právam a právom chránených záujmom dočasnú ochranu tak pred začatím súdneho konania, ako aj v jeho priebehu. Zákonným dôvodom pre ich vydanie je nutnosť dočasnej úpravy pomerov účastníkov (§ 74 ods. 1 O. s. p.), prípadne existencia obavy ohrozenia, prípadne zmarenia výkonu súdneho rozhodnutia (§ 102 ods. 1 O. s. p.). Dočasná povaha predbežných opatrení je zrejmá (okrem iného) aj z požiadavky, že ich prostredníctvom nemožno prejudikovať ani práva účastníkov konania, ani práva tretích osôb.

Predbežným opatrením môže súd uložiť účastníkovi najmä, aby nenakladal s určitými vecami alebo právami (§ 76 ods. 1 písm. e/ O. s. p.).

Podstatou predbežného opatrenia v zmysle citovaného zákonného ustanovenia je uloženie povinnosti nenakladat' s určitými vecami alebo právami. Vo vyššie uvedenom zmysle. So zreteľom na uvedené rozdielne postupy súdov nemožno objektívne posúdiť z hľadiska, či náležitosťou návrhu na vydanie predbežného opatrenia (okrem opisu skutkových okolností, skutočností osvedčujúcich existenciu nároku, označenia nebezpečenstva bezprostredne hroziacej ujmy) mala byť presná špecifikácia zákazu nakladania s vecou alebo či stačilo iba vo všeobecnosti domáhať sa akéhokoľvek zákazu nakladania s vecou alebo právom. Prevládol názor, podľa ktorého vo všeobecnosti takáto špecifikácia nie je potrebná, avšak v niektorých prípadoch bude vhodná najmä s prihliadnutím na zachovanie ekvivalencie (predbežným opatrením) požadovaného obmedzenia vlastníckeho práva; v takomto prípade bude bezpochyby vhodné vyzvať účastníka na konkretizáciu rozsahu, v akom sa má právo nakladania s vecou obmedziť, resp. zakázať.

Určiť hranicu medzi uvedenými postupmi súdov je veľmi ťažké a nemožno súdom poskytnúť žiaden „návod“ na procesný postup v týchto veciach. Možno ale jednoznačne povedať, že aj v týchto pochybnostiach si súd musí položiť základnú otázku spočívajúcu v tom, komu má poskytnúť ochranu a v akom rozsahu. Osobitne pritom treba zohľadniť aj právny dôvod súdneho sporu, a to najmä z hľadiska, či nevyplýva napríklad zo spotrebiteľskej zmluvy, ktorá mohla obsahovať aj neprijateľné podmienky. V tomto smere si treba uvedomiť, že ochrana spotrebiteľa je najmä v súčasnej dobe jedna z významných politík súčasného zákonodarstva tak v rámci Európskej únie, ako aj v rámci zákonodarstva Slovenskej republiky. Pokiaľ súdy o takomto predmete konania rozhodujú, mali by zabezpečiť ochranu spotrebiteľa v každom štádiu súdneho konania, a teda aj v rámci rozhodovania o predbežných opatreniach. Treba sa vysporiadať aj s otázkou, či prípadnou bezdôvodnou výzvou o doplnenie návrhu na vydanie predbežného opatrenia, márnym uplynutím lehoty na jeho doplnenie a následným odmietnutím takéhoto návrhu (§ 43 ods. 1 a ods. 2 O. s. p.) nedôjde aj k odmietnutiu spravodlivosti (*denegatio iustitiae*).

Pri samotnom rozhodovaní súd musí zohľadniť povahu veci alebo práva, na ktoré sa predmetná povinnosť môže vzťahovať, pričom tu ide o posúdenie, či nevykonávaním práva, resp. neužívaním určitej veci nedochádza k jej znehodnoteniu (ako napríklad k motorovému vozidlu). Rovnako súd musí zvážiť okolnosť, či jeho rozhodnutím o predbežnom opatrení zasiahne iba do práv účastníkov konania alebo sa tento zásah dotkne aj tretej osoby; tu je namieste otázka, či splnenie takejto povinnosti možno od tretej osoby spravodlivo požadovať. V tomto smere je vhodné z konštantnej judikatúry Najvyššieho súdu SR iba pripomenúť jeho rozhodnutie uverejnené v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky, podľa ktorého predbežné opatrenie, ktorým sa podnikateľovi zakazuje nakladať s majetkom alebo jeho časťou, môže súd nariadiť len v takom rozsahu, aby to s prihliadnutím na podnikateľskú činnosť žalovaného bolo primerané právu, ktorého budúci súdny výkon je ohrozený (uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 28. septembra 1994, sp. zn. 6 Obo 270/94).

Iba po komplexnom zhodnotení všetkých vyššie nastolených otázok môže súd nielen správne postupovať pred vydaním predbežného opatrenia, ale aj správne o takomto návrhu rozhodnúť.

Spotrebiteľ v exekučnom konaní

JUDr. Jana Bajánková

riešiteľka projektu Justičnej akadémie a APVV
predsedníčka občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR

V posledných rokoch aj na Slovensko vstúpil ekonomický fenomén v podobe mohutného rozvoja spotrebiteľských pôžičiek. Domácnosti si zabezpečujú bývanie či auto a stále častejšie aj spotrebnú elektroniku, nábytok i letné dovolenky na dlh. Spotrebiteľské úvery nie sú sami o sebe negatívnym javom, avšak v určitých prípadoch majú značné negatívne efekty. Požičiavanie peňazí spotrebiteľom umožňuje spotrebiteľovi síce spotrebovať viac, než zarobil, súčasne mu však kladie požiadavku, aby posúdil svoju budúcu produkčnú schopnosť, teda aj schopnosť svoje záväzky v budúcnosti splatiť. Značná časť populácie však nie je takejto úvahy, vyžadujúcej si minimálne znalosť základov ekonomického vzdelania, schopná. Nezanedbateľná je tiež skutočnosť, že len veľmi ťažko je schopná odolať lákadlám ponuky okamžitej spotreby, ktorá je doslova vnucovaná reklamou. Neobmedzené poskytovanie spotrebiteľských úverov tak vedie k postupnému zadlžovaniu domácností.

Tento ekonomický jav je prítomný vo všetkých krajinách Európskej únie, preto spotrebiteľské organizácie v snahe deklarovať potrebu regulácie podmienok poskytovania spotrebiteľských úverov presadili prijatie smernice 87/102/EHS, ktorá mala za cieľ zvýšiť ochranu spotrebiteľa pri využívaní finančných služieb ponúkaných na trhu. Uvedená smernica bola neskôr novelizovaná do súčasnej podoby v rokoch 1990 a 1998 (90/88/ES a 98/7/ES); v rámci prístupového procesu do EU bol u nás prijatý zákon č. 258/2001 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 71/1986 Zb. o Slovenskej obchodnej inšpekcii v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o spotrebiteľských úveroch“). Tento zákon upravuje podmienky poskytovania spotrebiteľského úveru, náležitosti zmluvy o spotrebiteľskom úvere, spôsob výpočtu celkových nákladov spotrebiteľa spojených s poskytovaním spotrebiteľského úveru a ďalšie opatrenia na ochranu spotrebiteľa. Zákon sa vzťahuje iba na zmluvy s dlžnou sumou od 200.- eur (8.800.- Sk) do 20.000.- eur (880.000.- Sk). Nevzťahuje sa na zmluvy o poskytnutí úveru na účely nadobudnutia existujúcich alebo projektovaných nehnuteľností, dodatočné alebo ďalšie stavebné úpravy dokončených stavieb a ich údržbu, zmluvy o nájme, ktoré nezabezpečujú prevod právneho nároku na nájomcu, zmluvy o poskytnutí úveru bez platby úroku a poplatkov, na zmluvy, na základe ktorých sa

neukladá žiadny úrok, ak spotrebiteľ súhlasí so splatením úveru jednou splátkou, nevzťahuje sa ani na zmluvy, pri ktorých spotrebiteľ splatí poskytnutý úver do troch mesiacov ani na úvery, ktoré vyrovná najviac štyrmi splátkami v lehote nepresahujúcej dvanásť mesiacov.

Zákon spotrebiteľský úver definuje ako dočasné poskytnutie peňažných prostriedkov na základe zmluvy o spotrebiteľskom úvere vo forme odloženej platby, pôžičky, úveru alebo v inej právnej forme. Na posúdenie tej okolnosti či sa jedná o tzv. spotrebiteľský úver, nie je rozhodujúce akou právnou formou sa spotrebiteľský úver poskytuje (zmluva o pôžičke, zmluva o úvere, nepomenovaná zmluva, napr. o finančnom lízingu), ale dôležitá je kauza, t.j. že sa jedná o poskytnutie peňažných prostriedkov v prospech spotrebiteľa za odplatu. Zmluvou o spotrebiteľskom úvere sa veriteľ zaväzuje poskytnúť spotrebiteľovi spotrebiteľský úver a spotrebiteľ sa zaväzuje poskytnuté peňažné prostriedky vrátiť a uhradiť celkové náklady spojené so spotrebiteľským úverom. V právnom poriadku Slovenskej republiky je úverová zmluva upravená v Obchodnom zákonníku, ktorý možno aplikovať bez ohľadu na to, či je úver poskytovaný spotrebiteľovi alebo podnikateľskému subjektu. Zákon o spotrebiteľskom úvere upravuje úverovú zmluvu v prípade, keď je úver poskytovaný spotrebiteľovi mimo jeho podnikateľskej činnosti alebo povolania a vo vzťahu k Obchodnému zákonníku má účinky normy *lex specialis*. Popri tejto špeciálnej norme výraznú ochranu pre spotrebiteľa poskytuje inštitút neprijateľnej zmluvnej podmienky v spotrebiteľskej zmluve, vrátane služieb na finančnom trhu (§ 53 Občianskeho zákonníka).

Náležitosti zmluvy o spotrebiteľskom úvere upravuje ustanovenie § 4 ods.1,2 zákona o spotrebiteľských úveroch. Pod sankciou neplatnosti stanovuje požiadavku písomnej formy, ktorá vyplýva z nutnosti nastolenia právnej istoty v zmluvných vzťahoch a z nutnosti zaistení dôkazov pre prípadné budúce spory. Jedno vyhotovenie zmluvy musí dostať spotrebiteľ. Okrem všeobecných náležitostí musí zmluva o spotrebiteľskom úvere obsahovať náležitosti vypočítané v odseku 2 ustanovenia § 4 zákona o spotrebiteľských úveroch. Musí teda zahŕňať aj sumu, počet a termíny splátok istiny, úrokov a iných poplatkov, opis tovaru alebo služby, na ktoré sa zmluva vzťahuje, cenu tovaru alebo poskytnutej služby, identifikáciu vlastníka a podmienky nadobudnutia vlastníckeho práva spotrebiteľom (pri lízingu), adresu predávajúceho, na ktorej môže spotrebiteľ uplatniť reklamáciu alebo sťažnosť, meno a adresu spotrebiteľa, ročnú percentuálnu mieru nákladov (RPMN), podmienky závislé od objektívnych skutočností, pri ktorých splnení môže byť upravená RPMN, výpočet zvýšených nákladov, ktoré neboli zahrnuté do výpočtu RPMN (vrátane spôsobu výpočtu), oprávnenia spotrebiteľa na zníženie nákladov na úver pri jeho

splatení pred lehotou splatnosti, sankcie za porušenie zmluvy, spôsob zániku záväzku zo zmluvy.

Jedným zo základných cieľov smernice EÚ a nášho zákona bolo stanoviť porovnateľné číslo, ktoré malo slúžiť spotrebiteľom pre porovnanie ponúk rôznych finančných inštitúcií a tým mu umožniť vybrať si najvýhodnejší úver podľa svojich potrieb. Uvedený údaj bol definovaný ako ročná percentuálna miera nákladov (RPMN) a mala by na jednej strane obsahovať všetky splátky úveru a poplatky spojené s poskytnutím úveru voči hodnote poskytnutých finančných prostriedkov prepočítaných na obdobie jedného roka. RPMN by mala umožňovať jednoduché porovnanie nákladov na spotrebiteľský úver, s nákladmi na iné spotrebiteľské úvery, ktoré ponúkajú konkurenčné splátkové spoločnosti, alebo banky. RPMN sa vypočítava z výšky poskytnutého spotrebiteľského úveru a celkových nákladov spotrebiteľa, ktoré sú so spotrebiteľským úverom spojené (úrokov a poplatkov). RPMN patrí medzi základné informácie, ktoré je veriteľ povinný poskytnúť spotrebiteľovi už pri ponuke spotrebiteľského úveru. Inak povedané, ročná percentuálna miera nákladov je vyjadrením skutočnej ceny spotrebiteľského úveru, ktorá zohľadňuje nielen úroky a poplatky s poskytnutím úveru spojené, ale aj časové obdobie ich splácania. Vzorec pre ročný výpočet percentuálnej sadzby nákladov na spotrebiteľský úver obsahuje príloha č. 1 zákona o spotrebiteľských úveroch.

Absenciu niektorej z náležitostí, uvedenej v § 4 ods. 2 zákona o spotrebiteľských úveroch, zákon nesankcionuje neplatnosťou. Výslovne ju považuje za platnú za predpokladu, ak bol spotrebiteľovi na jej základe poskytnutý spotrebiteľský úver a spotrebiteľ ho začal čerpať alebo bol na jej základe dodaný tovar, alebo poskytnutá služba. Súčasne však zákon pri absencii niektorých náležitostí taxatívne vymedzených v ustanovení § 4 ods. 2 poskytuje spotrebiteľovi ochranu. Ak nie je ročná percentuálna miera nákladov uvedená v zmluve, spotrebiteľský úver sa považuje za bezúročný a bez poplatkov (§ 4 ods. 3). To znamená, že pri právnom posúdení záväzkového vzťahu spotrebiteľa a dodávateľa je nevyhnutné pri neuvedení RPMN v zmluve vychádzať z toho, že sa jedná o bezúročnú pôžičku bez akýchkoľvek poplatkov, a teda na uvedené poplatky a úroky spojené s úverom sa v zmysle tejto právnej fikcie neprihliada.

V ostatnom čase súdy Slovenskej republiky zaznamenali značný nárast exekučnej agendy, v ktorej sú exekučným titulom rozsudky rozhodcovského súdu, pričom predmetom konania je peňažné plnenie zo zmluvy o spotrebiteľskom úvere. Tieto zmluvy majú v podstate rovnaký obsah. Účastníkom zmlúv na strane veriteľa je podnikateľ, ktorý nemá bankové povolenie a na strane druhej spotrebiteľ, ktorý sa zaväzuje zaplatiť odplatu za poskytnutie úveru až do výšky 182,5 % p. a. (ročne), sankcie - spravidla

0,25 % denne, t.j. 91,25 % p. a. (ročne). Ďalej zmluvy obsahujú väčší počet neprijateľných zmluvných podmienok, ktoré sú absolútne neplatné (§ 53 Občianskeho zákonníka), ako napr., že dlžník je oprávnený splatiť veriteľovi dlžnú sumu kedykoľvek pred termínom splatnosti, avšak aj v takom prípade je povinný zaplatiť dohodnutý poplatok v plnej výške alebo napríklad povinné aplikovanie Obchodného zákonníka na všetky vzťahy, čo je v rozpore s § 54 ods. 1 Občianskeho zákonníka. Zmluvy neobsahujú spravidla ani údaj o ročnej percentuálnej miere nákladov. Napriek absencii tejto náležitosti, ktorá podľa zákona o spotrebiteľských úveroch (§ 4 ods. 3) spôsobuje, že spotrebiteľský úver sa považuje za bezúročný a bez poplatkov, rozsudok rozhodcovského súdu ukladá dlžníkovi - spotrebiteľovi povinnosť zaplatiť okrem sumy rovnajúcej sa poskytnutému úveru aj dohodnuté poplatky a úrok z omeškania.

Inštitút rozhodcovského konania upravený v zákone č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní umožňuje alternatívnym spôsobom riešiť niektoré majetkové spory. Z vecného hľadiska predmetom rozhodcovského konania podľa citovaného zákona môžu byť iba majetkové spory, ktoré vznikli z tuzemských a medzinárodných obchodno-právnych, občianskoprávných a tiež pracovnoprávných vzťahov, s predmetom ktorého môžu strany (aspoň čiastočne) voľne disponovať. Dispozičné oprávnenie sa overuje možnosťou uzavrieť vo veci daného sporu súdny zmier podľa § 99 Občianskeho súdneho poriadku. Majetkové spory z uvedených právnych vzťahov vznikajú najčastejšie z rôznych typov zmlúv, teda aj zo zmlúv o spotrebiteľskom úvere.

Doručený rozhodcovský rozsudok, ktorý už nemožno preskúmať podľa § 37 zákona o rozhodcovskom konaní, má pre účastníkov rozhodcovského konania rovnaké účinky ako právoplatný rozsudok súdu. V prípade preskúmania rozhodcovského rozsudku ide o fakultatívny opravný prostriedok, na ktorom sa účastníci môžu dohodnúť. Ak sa však nedohodnú, platí, že preskúmanie je vylúčené. Rozhodcovský rozsudok, ktorý sa stal právoplatným, je po uplynutí lehoty na plnenie vykonateľný podľa osobitných predpisov. Súd môže v exekučnom konaní kontrolovať zákonnosť postupu rozhodcovského súdu v rozhodcovskom konaní. Umožňuje mu to ustanovenie § 45 zákona o rozhodcovskom konaní, v zmysle ktorého môže súd exekučné konanie zastaviť buď na návrh (odsek 1) alebo aj bez návrhu účastníka konania (odsek 2), ak rozsudok trpí zmätočnosťou, pretože rozhodcovský rozsudok bol vydaný vo veci, ktorá nemôže byť predmetom rozhodcovského konania (§ 1 ods. 3) alebo rozhodcovský rozsudok bol vydaný vo veci, o ktorej už predtým právoplatne rozhodol súd, alebo sa o nej právoplatne rozhodlo v inom rozhodcovskom konaní. Rovnako môže exekučný súd aj bez návrhu zastaviť exekučné

konanie, ak zistí, že rozhodcovský rozsudok zaväzuje účastníka rozhodcovského konania na plnenie, ktoré je objektívne nemožné, právom nedovolené alebo odporuje dobrým mravom (§ 45 ods. 1 písm. c/ a ods. 2). V tomto prípade ide o protiprávnosť výroku rozsudku rozhodcovského súdu.

Nastoluje sa otázka interpretácie nemožnosti, resp. nedovolenosti plnenia. Právna teória za nedovolený právny úkon považuje taký úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu, alebo ho obchádza, alebo sa prieči dobrým mravom. Obsahom právneho úkonu sú jeho podstatné, náhodné alebo vedľajšie zložky. Z týchto zložiek môže odporovať zákonu ktorákoľvek, avšak normatívny dôsledok uvedený v § 39 Občianskeho zákonníka vyvoláva iba rozpor podstatných zložiek právneho úkonu so zákonom, prípadne tých zložiek, ktoré nie sú podstatné ex lege, ale ich zaradenie medzi podstatné zložky vyplýva z dohody účastníkov právneho úkonu. Účelom právneho úkonu treba rozumieť jeho hospodárske určenie, ktoré je alebo nie je v súlade s účelom dovoleným zákonom. Zákomom je každá právna norma, ktorá v zmysle zákona č. 1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky bola vyhlásená ako zákon. Inak povedané, nedovoleným plnením je také plnenie, ktoré je výslovne zakázané alebo sa svojím obsahom či účelom prieči zákonnému zákazu. Podľa súdnej praxe rozpor zmluvy so zákonom je objektívnou skutočnosťou a nevyvoláva právne následky zamýšľané zmluvnými stranami.

V danom prípade, ak zmluva o spotrebiteľskom úvere neobsahuje údaj o ročnej percentuálnej miere nákladov, a napriek tomu boli poplatky a úroky dohodnuté, plnenie zo zmluvy týkajúce sa týchto poplatkov a úrokov je plnením právom nedovoleným. Ak je toto plnenie, obsiahnuté v rozsudku rozhodcovského súdu, vymáhané v exekučnom konaní, súd je povinný exekúciu zastaviť v časti tohto plnenia aj bez návrhu (§ 45 ods. 1 písm. c/, ods. 2 zákona o rozhodcovskom konaní). V prípade, ak by nebolo možné z exekučného titulu (v danom prípade rozsudku rozhodcovského súdu) oddeliť nedovolené plnenie od ostatného vymáhaného plnenia (pohľadávky), súd musí exekúciu zastaviť v celom rozsahu. Išlo by zrejme v tomto prípade o nevykonateľné rozhodnutie (§ 57 ods. 1 písm. g/ Exekučného poriadku).

Zabezpečovanie a poskytovanie právnej ochrany je jednou zo základných povinností právneho štátu. Súčasťou tohto komplexu problémov je aj právo každého dovoliť sa právnej ochrany svojho subjektívneho práva a zároveň istota, že sa mu táto ochrana poskytne. Každý má teda právo na ochranu svojho práva. Je to jedno zo základných práv, ktorému korešponduje povinnosť štátu túto ochranu poskytnúť. To platí aj v spotrebiteľských zmluvných vzťahoch s tým, že práva spotrebiteľov ako slabšej zmluvnej strany je potrebné chrániť extenzívnym spôsobom. Uvedený trend nastolil Európsky súdny dvor vo viacerých svojich

rozsudkoch (napr. rozsudok zo dňa 4. októbra 2007, Rampion a Godard, C-429/05, v ktorom vyslovil, že spotrebiteľ nemá prostriedky na právne zastúpenie, preto má úlohu právneho zástupcu suplovať sám súd). Mnou vyslovený názor na interpretáciu ustanovenia § 45 zákona o rozhodcovskom konaní je premisou uvedeného trendu. Najvhodnejším riešením aj z pohľadu vymožitelnosti práva by však nepochybne bola jednoznačná právna úprava.

Vymožitelnosť spotrebiteľského práva kolektívna ochrana spotrebiteľa v občianskom súdnom konaní

JUDr. Peter Straka

riešiteľ projektu Justičnej akadémie a APVV
Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky

ÚVOD

Ochrana spotrebiteľa je významnou a súčasne nosnou politikou Európskej únie. V rámci tejto politiky je sledovaný cieľ vytvorenia komplexného regulatívneho rámca ochrany zameraný osobitne na to, aby dodávateľ v spotrebiteľských zmluvách pristupoval k tvorbe zmluvných podmienok v súlade s dobrými mravmi a bola tak zachovaná podstata osobitného záväzkového vzťahu medzi ním a spotrebiteľom založená na dobrej viere a princípe vyváženosti a primeranosti. Z povahy veci je zrejmé, že v súčasných podmienkach štandardizácie produktov bežnej spotreby ako aj zmluvných podmienok má spotrebiteľ iba fiktívnu možnosť ovplyvniť podstatu zmluvných podmienok, ktoré sú mu zo strany dodávateľa predložené, pričom veľakrát, vzhľadom na ich sofistikovaný právnický jazyk a rozsiahlosť, ich nemá možnosť spotrebiteľ vôbec prečítať, resp. pochopiť ich obsah.

Neprijateľné podmienky v spotrebiteľských zmluvách, úprava o nekalých obchodných praktikách a ďalšie inštitúty spotrebiteľského práva nie sú vo svojej podstate pritom ničím iným ako pretavením princípov dobrých mravov a primeranosti do normatívnej podoby. Tieto základné fundamenty sú v prípade spotrebiteľských zmluvných vzťahov osobitne reflektované a tvoria imanentnú základňu, ktorá bola v týchto vzťahoch vždy prítomná, nadobudla iba novú, modernú európsku formu. Zákon o ochrane spotrebiteľa výslovne definuje konanie v rozpore s dobrými mravmi ako konanie, ktoré je v rozpore so vžitými tradíciami a ktoré vykazuje zjavné znaky diskriminácie alebo vybočenia z pravidiel morálky uznávanej pri predaji výrobku a poskytovaní služby, alebo môže privodiť ujmu spotrebiteľovi pri nedodržaní dobromyseľnosti, čestnosti, zvyklosti a praxe, využíva najmä omyl, lešť, vyhrážku, výraznú nerovnosť zmluvných strán a porušovanie zmluvnej slobody (§ 4 ods. 8 zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa, ďalej len „zákon č. 250/2007 Z. z.“).

Podľa článku 7 odsek 1 Smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách (ďalej len „smernica“) členské štáty majú zabezpečiť v záujme spotrebiteľov a konkurentov existenciu adekvátnych a účinných prostriedkov na prevenciu

neustáleho používania nečestných podmienok v zmluvách, ktoré predávajúci alebo dodávatelia uzatvárajú so spotrebiteľmi.

Právna úprava DE LEGE LATA

Stručný exkurz do aplikačnej praxe

Najefektívnejším prostriedkom súkromného práva, ktorým je možné účinne a plošne eliminovať neprijateľné zmluvné podmienky v spotrebiteľských zmluvách, je žaloba podaná právnickou osobou, založenou za účelom kolektívnej ochrany spotrebiteľov, najmä združenia na ochranu spotrebiteľov (ďalej len „združenie“). Súd môže na základe takejto žaloby nielen uložiť dodávateľovi povinnosť zdržať sa porušovania práv spotrebiteľov, teda aby nepoužíval určitú podmienku, ale aj povinnosť odstrániť protiprávny stav. Najčastejšie takýmto odstránením protiprávneho stavu bude vydanie bezdôvodného obohatenia získaného z porušenia práv spotrebiteľov. Aktívna legitímácia združenia na podanie takejto žaloby vyplýva z § 3 ods. 5 zákona č. 250/2007 Z. z., podľa ktorého „proti porušeniu práv a povinností ustanovených zákonom s cieľom ochrany spotrebiteľa môže sa spotrebiteľ proti porušiteľovi na súde domáhať ochrany svojho práva. Združenie sa môže na súde proti porušiteľovi domáhať, aby sa porušiteľ zdržal protiprávneho konania a aby odstránil protiprávny stav. Osoba, ktorá na súde úspešne uplatní porušenie práva alebo povinnosti ustanovenej týmto zákonom a osobitnými predpismi, má právo na primerané finančné zadosťučinenie od toho, koho porušenie práva alebo povinnosti ustanovenej týmto zákonom a osobitnými predpismi je spôsobilé privodiť ujmu spotrebiteľovi.“

V aplikačnej rovine výraznejší pozitívny posun v oblasti kolektívnej ochrany spotrebiteľov a osobitne so zreteľom na vymožitelnosť ich práv nastal až zriadením a činnosťou Komisie na posudzovanie podmienok v spotrebiteľských zmluvách, ktorá je modernou autoritou vo sfére spotrebiteľského práva, využívajúcou nezanedbateľné výhody medzirezortnej kooperácie zástupcov viacerých orgánov ochrany práv spotrebiteľa. Práve tento prístup sa doposiaľ ukázal byť ako najvhodnejšia reakcia zákonodarcu na odstraňovanie neraz už vžitých neprímeraností v zmluvných vzťahoch so spotrebiteľmi. Až po jej jednotlivých podnetoch boli podané prvé žaloby spotrebiteľských združení.

Mobilní operátori

Konkrétne na súdoch boli podané žaloby proti všetkým mobilným operátorom o uloženie povinnosti zdržať sa takých zmluvných podmienok,

podľa ktorých pri predplatených službách prepadne neprevolaný kredit alebo platnosť kreditu je kratšia ako expiračná doba karty. Jedno z konaní bolo zastavené z dôvodu, že žalobkyni ako spotrebiteľke bol poštovou poukážkou vrátený kredit a žalovaný operátor zmenil obchodné podmienky tak, že vynulovaný kredit sa pripočíta k novodobitému kreditu. Združenie v nadväznosti na to podalo žalobu, aby platnosť kreditu vôbec nebola kratšia ako expiračná doba karty, tzn. aby spotrebiteľ, ak sa tak rozhodne, nebol nútený pod „hrozbou“ prepadnutia kreditu zakúpiť si ďalší kredit a mal tak garantovanú možnosť „vystačiť“ si po celú dobu platnosti karty s neprevolaným kreditom aj keby predstavoval teoreticky 1 €.

Súkromná poisťovňa, nebankové subjekty, súťaženie o zájazdy

Na súde taktiež podalo združenie žalobu proti nebankovému subjektu s cieľom odstrániť nielen neprijateľné podmienky, spočívajúce najmä v neprimeraných sankciách (úroky z omeškania 91,25 % p. a. a zmluvné pokuty), ale aj nekalé obchodné praktiky. Dodávateľ v zmluvách o spotrebiteľských úveroch bez odbornej starostlivosti neuvádzal ročnú percentuálnu mieru nákladov (RPMN), a napriek tomu, že zákon v takýchto prípadoch označuje úver za bezúročný a bez poplatkov (§ 4 ods. 3 zákona č. 258/2001 Z. z. o spotrebiteľských úveroch), dodávateľ dojednával dokonca neprímerane vysoké úroky a poplatky. Združenie žaluje aj ďalšiu nekalú prax dodávateľa, ktorý vyberá advokáta pre spotrebiteľa a ktorý za spotrebiteľa môže zabezpečiť pohľadávku takmer bez obmedzenia na všetky hnutelné a nehnuteľné veci, a dokonca aj zriadiť inkaso.

V tejto súvislosti dávame do pozornosti aj reflexiu Slovenskej advokátskej komory na takéto praktiky, ktorá začala týchto svojich členov disciplinárne stíhať. Je nepredstaviteľné, aby právnik, ktorý zloží promočný sľub, bol ochotný takto konať a vo svojich dôsledkoch takýmto konaním až prívodiť spochybnenie a porušenie garantovaných ústavných práv spotrebiteľov (právo na obydlie).

Združenie sa v inej veci domáha, aby sa dodávateľ zdržal nekalých praktík na prezentáciách tým, že vyvoláva súťaže o ubytovanie pri mori a okamžite inkasuje zálohy bez náležitého časového priestoru pre spotrebiteľov na rozmyslenie a na porovnanie iných ponúk na trhu. Každému manželskému páru je navyše pridelený asistent, ktorý nabáda k súťaživosti. Až po prezentácii spotrebiteľia spoznávajú podmienky ponuky na takomto fiktívnom trhu. Zálohy už dodávateľ nevracia, ale naopak, uplatňuje sankcie.

Proti súkromnej poisťovni sa združenie domáha v ďalšej veci, aby sa zdržala používania nových všeobecných poisťných podmienok, ku ktorým spotrebiteľia mali pristúpiť bez oboznámenia sa s nimi a len s odkazom na

internet, pričom k takejto zmene boli vždy pripojené lákavé ponuky či už ponuka bonusu, bezplatného napojenia na služby GSM alebo bezodplatného získania mobilného telefónu. Kým tieto ponuky predstavovali podstatnú časť textu, zmena zmluvných podmienok, a to závažnej povahy, bola umiestnená spôsobom, ktorý je skôr typický pre odkazy, poznámky pod čiarou, menším písmom a pod. Po niekoľkoročnom platení poisťného spotrebiteľa podľa pôvodných podmienok očakávali bezodplatné poisťné obdobie, na konci ktorého malo dôjsť k výplate určitej sumy z navkladaných prostriedkov. Novými podmienkami sa však zavádzajú nové poplatky, ktoré sa v prípade ich neplatenia majú zúčtovať z navkladaných súm. Po tom, ako súd predbežným opatrením uložil poisťovní zdržať sa nových poplatkov a jednostranného rušenia zmlúv, rozhodca založený podľa namietaných všeobecných poisťných podmienok voči spotrebiteľom vydáva rozsudky o určení, že nové zmluvné podmienky sú platné a s povinnosťou spotrebiteľov nahradiť trovy konania. Združenie registruje zastrahovanie spotrebiteľov, pre ktorých len trovy rozhodcu dosahujú sumy nasporené počas desiatich rokov.

Túto skutočnosť nemožno hodnotiť inak ako konflikt a vnútornú rozpornosť mechanizmov ochrany a vymožitelnosti práva. Dokonca by sme mohli pripustiť, že inštitúty, ktoré mali spružniť konanie a umožniť lepšiu vymožitelnosť práva, sa spreneverili svojmu účelu, popierajúc svoju samotnú podstatu a ohrozujú najzraniteľnejší subjekt trhu - spotrebiteľa. Všetky tieto závažné poznatky sú nepochybne neoceniteľnými podkladmi budúcej legislatívnej iniciatívy, ktorá by mala predovšetkým smerovať k vnútornej čistote činnosti týchto mechanizmov, a tým aj k ochrane práv spotrebiteľov. Je tak otáznne, či vôbec inštitút rozhodcu je za súčasného stavu primeraný a vhodný pre vymožitelnosť práva vo vzťahu k spotrebiteľom ako zmluvným subjektom, nakoľko existujú početné rozsudky, ktorými rozhodcovia potvrdzujú plnenia v príkrom rozpore s dobrými mravmi.

Proti ďalšej nebankovej inštitúcii združenie podalo žalobu o zdržanie sa rekordných trinástich zmluvných podmienok spôsobujúcich hrubý nepomer medzi dodávateľom a spotrebiteľom.

Združenia na ochranu práv spotrebiteľov

Združenia avizujú veľký počet dodávateľov, najmä medzi nebankovými inštitúciami, ktoré vôbec nereflektujú na komunitárne právo a nepodnikajú s odbornou starostlivosťou, čím sa podľa § 7 ods. 2 písm. a) zákona č. 250/2007 Z. z. dopúšťajú nekalej obchodnej praxe. Z približne 30 združení iba 2 podávajú žaloby. Združenia nie sú vybavené právnikmi a odolávajú dodávateľom s neporovnateľne lepšími podmienkami na právne zastupovanie, ako faktickými predpokladmi na úspech v spore.

Tieto dve združenia signalizujú finančnú vyčerpanosť a nielen vymožitelnosť, ale práve reálna vykonateľnosť článku 7 smernice o plošnom zabránení nekalým zmluvným podmienkam sa javí byť faktickým problémom.

Tu sa ako existenčne nevyhnutné javí prehodnotenie celého systému podpory združení na ochranu spotrebiteľov. Podpora by pritom mala mať najmä edukačný a nepochybne aj materiálny ráz. Je nevyhnutné ozrejmiť, že sú to práve zmluvné podmienky, ktoré sú základom budovania právnych vzťahov dodávateľov a spotrebiteľov ako najväčšieho segmentu trhu.

Aký veľký význam má súdny zákaz používania neprijateľných podmienok a praktík možno vidieť z databázy obsahujúcej niekoľko tisíc zásahov súdov a iných oprávnených inštitúcií v krajinách, ktoré sú staršími členmi EÚ. Do pozornosti dávam aspoň dva rozsudky súdov, podľa ktorých sa následne nastavuje dodávateľ s dôsledkami pre široké vrstvy obyvateľov.

Hlavný krajský súd Viedeň rozsudkom z 10. februára 2004 č. 2 R 211/2003 :

1. Uložil povinnosť žalovanému mobilnému operátorovi:

„a) zdržať sa v obchodnom styku so spotrebiteľmi vo všeobecných obchodných podmienkach, na ktoré odkazuje v zmluvách ním uzatváraných, a/alebo na pritom používaných zmluvných formulároch používania klauzuly:

Nabite si svoj účet riadne počas platnosti (1 rok + 3 mesiace), inak strácate svoje volacie číslo a zvyšný kredit!

alebo používania klauzúl s rovnakým významom; je ďalej povinný zdržať sa odkazovania na vyššie uvedené klauzuly, pokiaľ sú použité neprípustným spôsobom;

b) nahradiť žalobcovi do 14 dní trovy konania určené sumou 6.216,70 € (v tom obsiahnutých 563,80 € DPH a 942,15 € hotových výdavkov).

2. Žalobcovi udelil splnomocnenie, uverejniť vyhovujúcu časť výroku rozsudku v rozsahu zdržovacieho petitu a splnomocnenia na uverejnenie rozsudku do šiestich mesiacov od právoplatnosti jedenkrát v sobotňajšom vydaní redakčnej časti novín „*Neue Kronen-Zeitung*“ na trovy žalovaného s riedene písanými účastníkmi konania a s tučným orámovaním normálnym písmom.“

Bundesgerichtshof (BGH), Urteil vom 30. 11. 1993 - XI ZR 80/93:

1. Všeobecné zmluvné podmienky pre súkromné účty obsahujúce ustanovenia o poplatkoch pre vklady a výplaty peňazí pri bankovej prepážke podliehajú ako cenové dojednania súdnej kontrole podľa § 9 až 11 AGBG.

2. Ustanovenia o poplatkoch pre vklady pri bankovej prepážke neprímerane znevýhodňujú súkromných zákazníkov a sú preto neplatné. Rovnako to platí pre ustanovenia o poplatkoch za výplatu peňazí pri bankovom priečinku, ktoré vznikajú bez ohľadu na to či existuje možnosť bezplatného výberu z bankomatu banky.“

Možnosti riešenia DE LEGE FERENDA

Cieľ smernice (článok 6.), ktorá od členských štátov vyžaduje stanoviť, že nečestné podmienky nie sú pre spotrebiteľa zaväzujúce, by sa nedosiahlo, keby bol spotrebiteľ sám povinný vystúpiť proti nečestnej povahe týchto podmienok. V sporoch môžu byť poplatky za právne služby vyššie než vložená čiastka, čo môže spotrebiteľa odradiť, aby napadol použitie nečestnej podmienky. V členských štátov procedurálne predpisy umožňujú jednotlivcom brániť sa v takých konaniach a je reálne riziko, že spotrebiteľ kvôli neznalosti práva nespochybní podmienku prednesenú proti nemu. Z toho vyplýva, že účinná ochrana spotrebiteľa sa môže dosiahnuť, len ak národný súd prehlási, že má právomoc zhodnotiť podmienky tohto druhu na svoj vlastný návrh (rozsudok Európskeho súdneho dvora **Océano Grupo Editorial SA - C-240/98**).

Už spomínané ustanovenie § 3 ods. 5 zákona č. 250/2007 Z. z. upravuje možnosť domáhať sa na súde zdržania sa zo strany dodávateľa protiprávneho konania a aby tento protiprávny stav aj odstránil. Niet dôvodu na to, aby sa tento účinný, ale veľmi málo využívaný mechanizmus ochrany spotrebiteľa nevyužil v širšom rozsahu, a to aj v spore medzi dodávateľom a spotrebiteľom zo spotrebiteľskej zmluvy. Určité východisko ponúka ustanovenie § 153 ods. 3 Občianskeho súdneho poriadku, podľa ktorého „*Súd môže v rozsudku, ktorý sa týka sporu zo spotrebiteľskej zmluvy, aj bez návrhu vysloviť, že určitá podmienka používaná v spotrebiteľských zmluvách dodávateľom je neprijateľná.*“

Nová právna úprava by sa dotýkala iba neprijateľných podmienok v spotrebiteľských zmluvách, ktoré sú indikatívne sformulované v § 53 ods. 4 Občianskeho zákonníka. Ak raz dodávateľ neuspje o plnenie z takejto neprijateľnej podmienky a jeho žaloba je súdom právoplatne zamietnutá, nemal by už uplatňovať obdobné nároky voči iným spotrebiteľom z rovnakej formulárovej zmluvy. Súd mu totiž právoplatne zamietol plnenie založené na neprijateľnej, inými slovami povedané, nekalej, neslušnej, nemorálnej a neprímeranej podmienke, ktorá popiera fundamenty „výstavby“ spotrebiteľských zmluvných vzťahov. Tak trochu je aj dehonestovaním spotrebiteľa, ak dodávateľ po neúspešnom konaní bez akýchkoľvek zábran vykonáva už raz súdom označenú nemravnú podmienku voči inému spotrebiteľovi, a dokonca ju uplatňuje na súde. Nebýva ničím výnimočným,

že iný súd plnenie dodávateľovi prizná, aj keď fakticky pri formulárovej zmluve išlo len o iného spotrebiteľa, ale rovnako nečestný nárok už raz zamietnutý právoplatne súdom. Nová právna úprava by bola založená na týchto zásadách:

a) týkala by sa iba tzv. formulárových zmlúv a všeobecných zmluvných podmienok; za formulárové zmluvy sa pritom považujú zmluvy, ktoré dodávateľ uzatvára vo viacerých prípadoch a spotrebiteľ spravidla nemá možnosť ovplyvniť ich obsah,

b) dodávateľ by mal novú hmotnoprávnu povinnosť, a to zdržať sa používania tej zmluvnej podmienky, ktorú považoval súd za neprijateľnú a

- právoplatne zamietol dodávateľovi žalobu o plnenie alebo

- určil túto podmienku za neplatnú, alebo

- priznal spotrebiteľovi z dôvodu neprijateľnosti tejto podmienky náhradu škody, bezdôvodné obohatenie, alebo primerané finančné zadost'učinenie,

c) rozsudok by pre dodávateľa nepredstavoval prekážku rozsúdenej veci res iudicatae; bol by však dôvodom na obnovu konania, v ktorom dodávateľ porušil svoju povinnosť, a napriek zákonnému zákazu uplatnil opätovne plnenie z neprijateľnej podmienky,

d) porušenie novonavrhovanej povinnosti, a to aj napriek upozorneniu združenia by mohlo viesť až k zrušeniu oprávnenia na podnikanie v oblasti, v ktorej by išlo o porušenie zákona;

e) zákaz používania by sa týkal len časti zmluvnej podmienky, ak jej oddelenie od ostatnej časti je dobre možné.

ZÁVER

Navrhovanú právnu úpravu dodávateľa nemajú dôvod namietat', pretože sa týka iba nečestných podmienok v spotrebiteľských zmluvách. Predstavovala by významné posilnenie práv spotrebiteľov a vysokú vymožitelnosť spotrebiteľského práva. Bola by súčasne aj dotransponovaním smernice. Ako už bolo povedané, spotrebiteľské právo je pretavením súkromnoprávneho princípu dobrých mravov do pozitívneho práva. Každý jeden právoplatný rozsudok so záverom o neprijateľnosti zmluvnej podmienky by ambiciózne dopadal na široké vrstvy obyvateľstva a prispel by ku skvalitneniu života spotrebiteľov.

Vybudovala by sa tak spoločensky ustálená úroveň prijateľnosti podmienok v zmluvných vzťahoch, ktorá by vytvorila akýsi ochranný štít pred akýmkoľvek novými neprijateľnými zmluvnými podmienkami. Tým by boli chránení nielen spotrebiteľia, ale aj slušní dodávateľia, ktorí sú v súčasnosti vystavení nerovnej súťaži s dopadom na ich podnikateľský úspech (napr. v prípade nebankových subjektov je toto zřejmé). Uvedený systém by bol navyše špecifickým mechanizmom, ktorý by bol udržateľný

a príznačný svojou zotrvačnosťou a prispel by tak nielen k čistote dodávateľského sektora, ale plnohodnotne aj k naplneniu ústavou a európskym právom garantovaných práv spotrebiteľov.

V zmysle uvedeného súdna moc, ako jedna zo zložiek štátnej moci, by mimoriadnym spôsobom začala ovplyvňovať plošným spôsobom život bežných ľudí v značnom rozsahu, pretože adhézne zmluvy sa stali už bežnou súčasťou života človeka.

Drobné spory v občianskom súdnom poriadku

doc. JUDr. Svetlana Ficová, CSc.

riešiteľka projektu Justičnej akadémie a APVV
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Inštitút drobné spory bol zakotvený do Občianskeho súdneho poriadku (ďalej len „OSP“) novelou vykonanou zákonom č. 384/2008 Z. z., účinnou od 15. októbra 2008.

Ako vyplýva z dôvodovej správy k § 200ea tohto zákona, išlo o snahu zaviesť aj do vnútroštátneho civilného procesu inštitút „vecí s nízkou hodnotou predmetu sporu“. Bola to reakcia na nariadenie EP a Rady (ES) č. 861/2007 z 11. júla 2007, ktorým sa ustanovuje Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu (ďalej len „nariadenie EP“), ktoré upravilo mechanizmus pre európske konanie pre pohľadávky s nízkou hodnotou sporu (maximálne 2.000.- eur) v tzv. cezhraničných sporoch¹.

Systematické zaradenie

Konanie s názvom Drobné spory (§ 200ea OSP) je systematicky zaradené do tretej časti piatej hlavy Občianskeho súdneho poriadku.

Pôvodne boli v Občianskom súdnom poriadku osobitne upravené konania nesporového charakteru. Neskôr sa od takéhoto výslovného označenia konaní priamo v Občianskom súdnom poriadku upustilo, no naďalej boli v tretej časti piatej hlavy Občianskeho súdneho poriadku zaradené iba *konania nesporového charakteru*. Pre ne teória vyšpecifikovala osobitné charakteristické znaky².

Už zo samotného názvu osobitného konania drobné spory však vyplýva, že ide o *sporové konanie*. To vyvoláva úvahy, či je jeho zaradenie do tretej časti piatej hlavy Občianskeho súdneho poriadku vhodné a či nemalo byť

¹ Podľa článku 3 nariadenia EP je cezhraničným sporom taký spor, v ktorom má v čase doručenia tlačiva návrhu na uplatnenie pohľadávky príslušnému súdu alebo tribunálu aspoň jedna zo strán bydlisko, alebo obvyklý pobyt v členskom štáte inom ako v členskom štáte súdu, alebo tribunálu konajúceho vo veci. Bydlisko sa určuje v súlade s článkami 59 a 60 nariadenia (ES) č. 44/2001.

² Pozri napr. ZOULÍK, F.: *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního řízení*. Praha : Studie ČSA, 1969; WINTEROVÁ, A. a kolektiv: *Civilní právo procesní*. Praha : Linde Praha 1999, s. 377 a nasl.; MAZÁK, J. a kol.: *Základy občianskeho procesného práva*. Bratislava : Iura Edition 2007; FICOVÁ, S. a kolektiv: *Občianske právo procesné. Základné konanie*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie PraF UK 2008, s. 301 – 304.

zaradené podobne ako kedysi konanie vo veciach ochrany osobnosti, napr. až do šiestej hlavy.

Pokiaľ sa však zákonodarca rozhodol pre takéto zaradenie, nebude už možné do budúcnosti hovoriť, že sú v tretej časti piatej hlavy Občianskeho súdneho poriadku upravené nesporové konania, ale len osobitné konania.

Ďalšie zamyslenie nad zaradením ustanovením (ďalej len „ust.“) § 200ea OSP do tretej časti piatej hlavy vyvoláva aj samotný *obsah* tohto zákonného ustanovenia. Na rozdiel od ostatných osobitných konaní, v ktorých sú zakotvené hlavne osobitosti jednotlivých konaní, je v ust. § 200ea OSP upravený *len predmet konania*. Špecifiká postupu súdu v konaní drobné spory nie sú v tomto ustanovení vôbec upravené. Osobitosti možno nájsť iba v ust. § 29 ods. 6 OSP v súvislosti s inštitútom opatrovníka; v § 115a ods. 2 OSP v súvislosti s nariaďovaním pojednávania a v § 150 ods. 2 OSP v súvislosti s náhradou trov konania.

Napokon sa možno pozastaviť ešte nad terminológiou použitou zákonodarcom. Kým pri všetkých osobitných konaniach je v označení ich názvu použité slovo konanie (výnimkou je starostlivosť súdu o maloletých podľa § 176 a nasl. OSP), drobné spory, ako osobitný druh konania, takéto označenie v názve nemajú. Je zrejmé, že ide len o „kozmetickú“ úpravu, ale názov konanie o drobných sporoch, resp. konanie vo veciach drobných sporov by bol asi výstižnejší.

Predmet konania

Predmet konania je vymedzený v ust. § 200ea OSP, a to pozitívne (ods. 1) aj negatívne (ods. 2) a súčasne aj v § 29 ods. 6 OSP, no iba pozitívne, a súčasne odlišne od § 200ea OSP.

Podľa pozitívneho vymedzenia v § 200ea ods. 1 OSP sa za drobný spor považuje predmet konania, ktorý v priebehu konania dosiahne sumu 500.-eur.

Pojmovými znakmi tohto zákonného ustanovenia sú:

- a) predmet konania,
- b) v priebehu konania a
- c) suma 500.- eur.

Predmet konania nie je v zákone výslovne obmedzený iba na *peňažné* plnenie. Malo by to preto znamenať, že drobným sporom je aj pohľadávka na *nepenežné* plnenie, ktorej hodnota vyjadrená v peniazoch nepresahuje sumu stanovenú zákonom. V zákone však absentuje spôsob prepočtu nepenežnej pohľadávky na sumu vyjadrenú v peniazoch (t. j. či pôjde o cenu určenú odhadom, znalcom, dohodou a pod.), resp. určenie subjektu, ktorý

má právo stanoviť hodnotu nepeňažnej pohľadávky (napr. žalobca, žalovaný, súd).

Tým sa naša právna úprava odlišuje od úpravy obsiahnutej v nariadení EP, ktoré medzi veci s nízkou hodnotou sporu výslovne zaraďuje aj nepeňažné pohľadávky (článok 5 bod 5. nariadenia EP) a súčasne zveruje súdu (tribunálu) právomoc rozhodnúť o tom, či pohľadávka patrí do rozsahu pôsobnosti nariadenia, ak odporca vo svojej odpovedi tvrdí, že hodnota nepeňažnej pohľadávky presahuje limit 2.000.- eur.

Pokiaľ mal zákonodarca v úmysle vzťahovať konanie v drobných sporoch aj na nepeňažné pohľadávky, mal by zákonnú úpravu doplniť v smere podobajúcom sa úprave v nariadení EP.

Pokiaľ mal ale zákonodarca v úmysle vzťahovať toto konanie iba na peňažné pohľadávky, mal to v § 200ea OSP výslovne uviesť, napr. slovami: „Ak peňažné plnenie, ktoré je predmetom konania ...“.

Slovné spojenie *v priebehu konania*, ako ďalší pojmový znak, je možné vykladať len tak, že ak kedykoľvek počas konania dôjde k zníženiu predmetu konania na sumu maximálne 500.- eur (napr. v dôsledku späťvzatia žaloby), vždy pôjde o drobný spor. Takýto výklad potvrdzuje aj ďalší text ust. § 200ea ods. 1 OSP, ktorý výslovne hovorí, že o drobný spor ide *od okamihu*, keď predmet konania dosiahne sumu 500.- eur.

Na druhej strane však treba spomenúť úpravu zakotvenú v § 29 ods. 6 OSP in fine, ktorý na rozdiel od § 200ea OSP viaže hodnotu predmetu konania pri drobnom spore maximálne na sumu 500.- eur *na okamih začatia konania*, t. j. na deň dôjdenia návrhu na začatie konania na súd (§ 82 ods. 1 OSP).

Takáto disproporcia v zákone je jednoznačne nežiadúca a mala by sa de lege ferenda odstrániť³.

Súčasne by sa mal zákonodarca vyporiadať aj so situáciou, keď hodnota pohľadávky v čase začatia konania bude dosahovať hranicu drobného sporu, no následne dôjde k takej zmene žaloby, že sa hodnota predmetu sporu zvýši nad prípustnú hranicu.

De lege ferenda by sa dalo uvažovať prípadne o takom vymedzení drobného sporu, keď *predmet konania kedykoľvek počas konania nepresiahne hodnotu 500.- eur*.

Tretí pojmový znak *suma 500.- eur* tiež nie je v zákone vymedzená dostatočne zrozumiteľne. Ust. § 200ea ods. 1 OSP hovorí v súvislosti s drobným sporom o *dosiahnutí* sumy 500.- eur. Gramatickým výkladom by

³ Podľa článku 2 bod 1. nariadenia EP ide o európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu v tých prípadoch, keď hodnota pohľadávky *v čase doručenia tlačíva návrhu na uplatnenie pohľadávky* súdu (tribunálu) nepresahuje 2.000.- eur.

sa preto pod drobným sporom mal rozumieť len taký predmet konania, ktorý dosahuje presne sumu 500.- eur. Je zrejmé, že takýto výklad je neudržateľný.

Pri použití logického výkladu ust. § 200ea OSP v spojení s § 29 ods. 6 OSP, ktorý v súvislosti s drobným sporom hovorí o pohľadávke neprevyšujúcej sumu 500.- eur, možno dospieť k záveru, že drobným sporom je každý predmet konania, ktorý dosahuje hodnotu rovnajúcu sa čiastke 500.- eur alebo ktorá je od tejto čiastky nižšia.

Ako nadbytočné sa javí ust. § 200ea ods. 3 OSP, podľa ktorého, ak je predmetom konania iba *príslušenstvo* pohľadávky, ktorého hodnota neprevyšuje sumu 500.- eur, konanie sa považuje za drobný spor.

V tejto súvislosti treba poznamenať, že príslušenstvo pohľadávky je samostatným predmetom konania, ak sa nežaluje spolu s istinou. Ak preto nepresahuje sumu 500.- eur, má charakter drobného sporu bez toho, aby to muselo byť v zákone osobitne uvedené.

Osobitná úprava ohľadne príslušenstva pohľadávky ako samostatného predmetu konania a súčasne drobného sporu by mala význam iba vtedy, ak by mal zákonodarca v úmysle považovať príslušenstvo pohľadávky ako samostatný predmet konania za drobný spor vždy bez ohľadu na jeho výšku (t. j. aj keby príslušenstvo bolo vyššie ako 500.- eur).

Na druhej strane je žiadúce, aby sa hodnota príslušenstva pohľadávky, ktoré sa žaluje súčasne s istinou, nezapočítavala do sumy 500.- eur ako limitu pre drobný spor. Je síce pravda, že takáto úprava je zakotvená v § 29 ods. 6 OSP. Toto zákonné ustanovenie je určené inštitútu opatrovníka, preto by sa v ňom mal použiť iba pojem drobný spor s odkazom na osobitné zákonné ustanovenie, v ktorom bude podaná celá charakteristika drobného sporu.

Negatívne vymedzenie vylučuje z možnosti zaradiť predmet konania medzi drobné spory, ak ide o veci taxatívne vymedzené v § 200ea ods. 2 OSP, a to aj vtedy, ak by dosahovali maximálnu hranicu 500.- eur. Negatívny výpočet je opodstatnený hmotnoprávnou úpravou.

Výnimku tvorí iba písm. a) citovaného ustanovenia, ktoré z drobných sporov vylučuje veci osobného stavu a spôsobilosti na právne úkony.

Po prvé, treba povedať, že konanie vo veciach spôsobilosti na právne úkony je v zmysle § 80 písm. a) OSP tiež vecou osobného stavu, takže rozlišovanie vecí osobného stavu na jednej strane a spôsobilosti na právne úkony na strane druhej stráca zmysel.

Po druhé, treba povedať, že vecami osobného stavu sú v zmysle § 80 písm. a) OSP konanie o rozvoде, o neplatnosti manželstva, o určení, či tu manželstvo je alebo nie je, o určení rodičovstva, o osvojení, o spôsobilosti na právne úkony a o vyhlásení za mŕtveho. Všetky konania sú nesporného charakteru, preto ich vylučovať zo sporov, aj keď len drobných, opäť stráca

zmysel, pretože netreba ničो vylučovať z určitej množiny, do ktorej vôbec nepatrí.

No a po tretie, aj keby drobný spor zahŕňal aj nepeňažné pohľadávky, nie je možné veci osobného stavu vyjadriť v peniazoch.

Z uvedených dôvodov sa ust. § 200ea ods. 2 písm. a) OSP javí ako zbytočné.

Konanie

Konanie drobné spory síce bolo zakotvené ako osobitné konanie, avšak bez osobitnej úpravy. Výnimku tvorí iba právo súdu rozhodnúť v drobných sporoch bez nariadenia pojednávania (§ 115a ods. 2 OSP) a právo súdu ustanoviť účastníkovi opatrovníka aj z radov zamestnancov súdu (§ 29 ods. 6 OSP). Všetky ostatné práva a povinnosti súdu a účastníkov v konaní drobné spory sú totožné s právami a povinnosťami ako existujú pri akomkoľvek sporovom konaní bez ohľadu na hodnotu sporu.

Na základe uvedeného, zrejme, treba konštatovať, že *cieľ*, ktorý sa sledoval zavedením konania drobné spory a ktorým je podľa dôvodovej správy zjednodušenie a zrýchlenie konania, sa v praxi nemusí dosiahnuť. Dôvodom je skutočnosť, že tie zákonné ustanovenia, ktoré boli v súvislosti s inštitútom drobných sporov dotknuté, to nemôžu dostatočne zabezpečiť.

De lege ferenda sa ako účinnejšia javí taká úprava, ktorá by presne stanovila podľa možnosti čo najkratšie lehoty, v ktorých majú súd aj účastníci povinnosť uskutočňovať jednotlivé úkony tak, ako je to napr. v nariadení EP⁴.

Trovy konania

V § 150 ods. 2 OSP je zakotvené moderačné právo súdu, ktoré ho oprávňuje iba v konaní drobné spory (v žiadnom inom konaní) trovy konania u účastníka znížiť alebo mu ich vôbec nepriznať. Aplikácia moderačného práva prichádza do úvahy tak proti žalobcovi, ako aj proti žalovanému, podľa toho, ktorý z nich by mal nárok na náhradu trov konania. Musí však byť splnená podmienka, že sú trovy konania *neprimerané* voči pohľadávke. Aký pomer výšky trov k výške pohľadávky treba považovať za neprimeraný, zákon nestanovuje.

⁴ Napr. článok 5 bod 2. nariadenia EP stanovuje na odoslanie tlačiva návrhu odporcov lehotu 14 dní od doručenia, článok 5 bod 3. nariadenia EP stanovuje na vyjadrenie sa odporcu lehotu 30 dní od doručenia tlačiva návrhu, článok 5 bod 4. nariadenia EP stanovuje na odoslanie odpovede odporcu navrhovateľovi lehotu 14 dní od jej doručenia od odporcu a článok 7 bod 1. nariadenia EP stanovuje na vydanie rozsudku lehotu 30 dní od doručenia odpovede odporcu.

Záver, že ide o neprimeranosť trov konania voči pohľadávke, bude preto záležať iba od voľnej úvahy súdu ad hoc. Tak isto je ponechané na voľnú úvahu súdu, či trovy zníži alebo ich vôbec neprizná.

Takúto voľnosť úvahy súdu pri rozhodovaní o náhrade trov konania treba prijať kriticky a treba ju obmedziť.

Zastávam názor, že ako prvé a rozhodujúce kritérium pre rozhodnutie o náhrade trov konania by mala byť *účelnosť* vynaložených trov konania, až potom možno uvažovať o zohľadnení primeranosti trov. Inak by mohla nastať situácia, že sa účastníkovi ekonomicky neoplatí domáhať sa svojho práva súdnou cestou, pretože by na nevyhnutne vynaložených, ale súdom napokon nepriznaných trovách konania stratil viac, ako získal priznanou pohľadávkou. Nie je možné akceptovať riziko vzniku takéhoto stavu. De lege ferenda by mohla byť riešením napr. taká úprava, podľa ktorej nemá účastník pri drobných sporoch právo na náhradu trov právneho zastúpenia, ak by bola takáto úprava prípustná z hľadiska ústavného.

Opravné prostriedky

Právna úprava *odvolania*, *mimoriadneho dovolania* aj *obnovy konania* sa bez akéhokoľvek obmedzenia vzťahuje aj na rozhodnutie v drobných sporoch.

Prípustnosť *dovolania* proti rozsudku súdu v drobných sporoch je upravená rozdielne. Vyplýva to z ust. § 238 ods. 5 OSP. Výška peňažného plnenia neprevyšujúca trojnásobok minimálnej mzdy a v obchodných veciach desaťnásobok minimálnej mzdy, o ktorom rozhodol odvolací súd vo svojom právoplatnom rozhodnutí, evokuje k záveru, že dovolanie nie je v drobných sporoch nikdy prípustné. Takýto záver však nemôže byť správny. Dôvodom je skutočnosť, že kým ust. § 238 ods. 5 OSP sa vzťahuje iba na peňažné plnenie, inštitút drobný spor zrejme zahŕňa aj nepeňažné plnenie (pozri výklad vyššie o predmete konania). Pri rozhodovaní o tom, či je dovolanie v drobných sporoch prípustné, preto treba rozlišovať, či ide o peňažné alebo o nepeňažné plnenie. Proti rozhodnutiu súdu v drobnom spore, ktorý má charakter peňažného plnenia, nebude dovolanie prípustné, pretože suma 500,- eur je nižšia ako trojnásobok (a teda aj desaťnásobok) minimálnej mzdy⁵, no proti rozhodnutiu súdu v drobnom spore, ktorý má charakter nepeňažného plnenia, dovolanie prípustné bude, pretože to v súčasnosti žiadne zákonné ustanovenie nevylučuje.

Na základe uvedeného rozboru sa právna úprava osobitného konania drobné spory javí ako začatý, no zatiaľ nedokončený pokus o zrýchlenie konania.

⁵ Od 1. januára 2009 je podľa nariadenia vlády SR č. 422/2008 Z. z. výška minimálnej mzdy 295,50,- eur.

Vymožitelnosť spotrebiteľských práv v kontexte úpravy nekalých klauzúl v spotrebiteľských zmluvách

doc. JUDr. Ján Cirák, CSc.

riešiteľ projektu Justičnej akadémie a APVV
Katedra súkromného práva Právnickej fakulty UMB v Banskej Bystrici

1. Všeobecný výklad

1. Program sociálnej ochrany spotrebiteľov členských krajín Európskej únie sa začal formovať od 70. rokov 20. storočia. Spotrebiteľská politika integrujúca základné záujmy spotrebiteľov nachádza okrem svojho vyjadrenia v jednotlivých spotrebiteľských programoch svoj odraz aj v dynamicky sa vyvíjajúcich právnych pravidlách, pre ktoré sa udomácnili názvy „spotrebiteľské právo EÚ“, resp. „právo na ochranu spotrebiteľa“.²

Spotrebiteľské právo presahuje hranice jednotného trhu a upravuje určitý kontradiktórny výsek trhových vzťahov, riešiacich najmä dôsledky objektívnej existencie nerovnovážneho pomeru medzi podnikateľmi a spotrebiteľmi. Nejde pritom o úpravu pomerov jednotlivých strán s rovnakou ekonomickou silou, ale o stanovenie pravidiel vyrovnávajúcich nevýhody spotrebiteľov, ktoré vyplývajú z ich ekonomickej nerovnosti ako tzv. slabšej zmluvnej strany.

Európske spotrebiteľské právo je zamerané na právnu reguláciu záverečnej časti reprodukčného procesu, a to na vzťahy vznikajúce medzi podnikateľmi a spotrebiteľmi. Spotrebiteľia sú pritom životne dôležití pre hospodárstvo EÚ, nakoľko samotná spotreba predstavuje 58 % HDP EÚ.

2. Požiadavka chrániť spotrebiteľov pred podnikateľmi osobitnou právnou reguláciou nemá svoj pôvod v Európe. Spotrebiteľia a ich záujmy sa začali pertraktovať v 50. a 60. rokoch v USA v dôsledku nespokojnosti obyvateľstva z nečestnými praktikami obchodných firiem. Hnutie spotrebiteľov sa stalo aktuálnou témou americkej politiky a postupne nadobudlo medzinárodný charakter. Spotrebiteľské právo ako subsystém právneho poriadku vzniklo spontánne z náhodne schválených čiastkových právnych úprav, ktoré novo vnímali a pomenovali vzťahy medzi podnikateľmi a spotrebiteľmi. Napriek určitej nesúrodosti, a to aj pri vymedzení niektorých základných pojmov, sa právne normy určené na ochranu spotrebiteľa postupne formujú do osobitnej právnej disciplíny, ktorá sa postupne vyčleňuje tak v rámci úpravy odvetví verejného ako aj

² Posledne uvádzaný názov „právo ochrany spotrebiteľa“ považujeme z teoretického hľadiska za nesprávny a zavádzajúci (pozri ďalej).

súkromného práva. Táto dynamicky sa rozvíjajúca oblasť práva vykazuje zaujímavú perspektívu, a to najmä s ohľadom na nové ciele spotrebiteľskej politiky EÚ. Predovšetkým ide o adekvátnu ochranu spotrebiteľov jednak s ohľadom na procesy späté s technologickou revolúciou (napr. internet, internetový obchod, digitalizácia) a jednak s ohľadom na odstraňovanie prekážok vnútorného trhu a cezhraničné nakupovanie.

Spotrebiteľské právo má nepochybne širokú právnu relevanciu, preto zasahuje tak do verejného práva ako aj do súkromného práva. Vo sfére súkromného práva je jedným z hlavných cieľov čo najkomplexnejšia úprava a ochrana slabšieho účastníka spotrebiteľského zmluvného vzťahu, t. j. spotrebiteľa. Nakoľko sa v tomto príspevku sústreďujeme na oblasť občianskeho práva, t. j. základnej súkromnoprávnej regulácie, ťažiskom ďalších výkladov bude predovšetkým súkromnoprávna ochrana spotrebiteľa a jej vyjadrenie v slovenskom občianskom práve v komparácii s príslušnými smernicami EÚ. To však nevylučuje, aby sme v daných súvislostiach nepoukázali aj na viaceré prelínajúce sa dôležité aspekty verejnoprávnej ochrany spotrebiteľov.

Samotná právna úprava ochrany spotrebiteľa v súkromnom práve významným spôsobom zasahuje do autonómie zmluvných strán, a to najmä pri kontrahovaní tých zmluvných typov, ktoré sú buď transponované do nášho právneho poriadku v súvislosti s európskym komunitárnym právom alebo v súvislosti s povinnými obsahovými náležitosťami určenými pre vybrané typy zmlúv.

Spotrebiteľské právo sa vyznačuje výrazným zastúpením kogentných právnych noriem, ktoré nie sú typické pre súkromnoprávnu reguláciu. Základnou zásadou súkromného práva je široká dispozičná autonómia jeho subjektov. Ochrana slabšej zmluvnej strany sa preto javí ako atypická metóda právnej regulácie spotrebiteľských práv a povinností. Ide o odlišnosť, ktorá sa uplatňuje iba výnimočne v spotrebiteľských zmluvách. Spotrebiteľské právo modifikuje viaceré subzásady všeobecného súkromného práva v záujme zvýšenej ochrany slabšieho účastníka.

Slabšia pozícia spotrebiteľa predurčená ekonomickou podstatou diania na trhoch, vyplývajúca najmä z delby práce a zložitosti jednotlivých výrobkov a služieb je preto vyvažovaná právnym režimom ochrany spotrebiteľa, ktorý je vo vzťahu k právnym predpisom EÚ založený na zásade „minimálnej harmonizácie“. Zásada minimálnej harmonizácie, ktorou sa vyznačuje väčšina súčasných právnych predpisov EÚ, výslovne priznáva členským štátom právo doplniť prísnejšie ustanovenia k ustanoveniam EÚ, ktoré vlastne upravujú najnižšiu úroveň ochrany spotrebiteľov.

Naproti tomu ponuku výrobkov a služieb predkladá spotrebiteľovi subjekt (výrobca, resp. predajca), ktorý je v danej oblasti profesionál disponujúci odbornými znalosťami týkajúcimi sa ponúkaných tovarov,

služieb a jednotlivých trhov. Právna úprava v oblasti ochrany spotrebiteľa sa preto prioritne zameriava na vyváženie prevahy podnikateľa ako jedného z účastníkov zmluvného vzťahu práve obmedzením zmluvnej voľnosti prostredníctvom kogentných právnych noriem. Ak podnikateľ v rámci svojej podnikateľskej činnosti ako profesionál znalý situácie na trhu vo vzťahu k spotrebiteľom nerešpektuje pre neho obmedzujúcu právnu úpravu (napr. začlení do spotrebiteľskej zmluvy aj ustanovenia, ktoré majú povahu neprijateľných podmienok), takýto právny úkon (zmluva) trpí vadou, pričom objektívnym právom ustanovený následok vadnosti spočíva v absolútnej neplatnosti nekalých podmienok obsiahnutých v spotrebiteľskej zmluve. Vo vzťahu k podnikateľom teda právna ochrana spotrebiteľa zahŕňa najmä donútenie podnikateľov k plneniu povinností a zodpovednosť za nesplnenie povinností.

Základným prvkom komunitárneho spotrebiteľského práva je snaha o vytvorenie rovnováhy medzi ochranou poskytovanou spotrebiteľovi a efektívnou hospodárskou súťažou. Ochrana poskytovaná spotrebiteľovi nesmie byť príliš prísna, v opačnom prípade by mohla takáto ochrana predstavovať prekážku tvorby vnútorného trhu a efektívnej hospodárskej súťaže. Cieľom komunitárneho spotrebiteľského práva je preto poskytnúť spotrebiteľovi právne prostriedky, pomocou ktorých bude spotrebiteľ spôsobilý vyrovať svoje nevýhody, vyplývajúce z nerovnej ekonomickej a vyjednávacej pozície vo vzťahu k podnikateľovi.

Medzi nástroje, ktorými Spoločenstvo zabezpečuje ochranu spotrebiteľa, patria napr. finančné príspevky na fungovanie spotrebiteľských organizácií v jednotlivých členských štátoch, zabezpečovanie a sprostredkovanie spolupráce medzi nimi, podpora najnovších vedeckých poznatkov z oblasti ochrany spotrebiteľa a pod. Najefektívnejším nástrojom komunitárnej spotrebiteľskej politiky však ostávajú právne nástroje, medzi ktoré možno zaradiť harmonizáciu právnych poriadkov jednotlivých členských štátov pomocou smerníc. Vzhľadom na pomernú odlišnosť úrovne ochrany spotrebiteľa v jednotlivých štátoch Spoločenstva sa javí tento nástroj ako najefektívnejší. Smernice, ktoré vyžadujú vnútroštátnu implementáciu, tak umožňujú dosiahnuť stanovené ciele, t.j. čo najúčinnejšiu ochranu spotrebiteľa bez ohrozenia efektívnej hospodárskej súťaže a funkčnosti vnútorného trhu, s prihliadnutím na osobitosti národných právnych poriadkov, rešpektujúc existujúce inštitúty súkromného práva v danom štáte.

Jedným zo základných princípov komunitárnej spotrebiteľskej legislatívy je princíp tzv. minimálnej harmonizácie. Základ tohto princípu možno nájsť v ustanovení čl. 153 ods. 5 Zmluvy o ES a znamená, že členské štáty musia do svojich právnych poriadkov implementovať ako minimum tie pravidlá, ktoré sú obsiahnuté v komunitárnom práve; môžu však prijať

i úpravu prísnejšiu, ktorá je nad rámec týchto pravidiel. Členské štáty sú tak oprávnené poskytnúť spotrebiteľovi ochranu prísnejšiu ako je poskytovaná Spoločenstvom, táto ochrana však musí byť zlučiteľná s komunitárnym právom.

2. Neprijateľné klauzuly v spotrebiteľských zmluvách

1. Súčasťou politiky ochrany spotrebiteľa zostáva aj pre ďalšie programovacie obdobie rokov 2007 – 2013³ požiadavka, aby vnútroštátna legislatíva plne reflektovala základnú zásadu spotrebiteľskej legislatívy, že zmluvy musia byť korektné voči spotrebiteľom – neprijateľné zmluvné klauzuly sú zakázané bez ohľadu na to, v ktorej krajine spotrebiteľ zmluvu obsahujúcu neprijateľné klauzuly uzatvorí. Obsah tejto zásady nájdeme v ustanoveniach smernice Rady č. 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o neprijateľných klauzulách v spotrebiteľských zmluvách a v smernici Európskeho parlamentu a Rady 2005/29/ES z 11. mája 2005 o nekalých obchodných praktikách podnikateľov voči spotrebiteľom na vnútornom trhu.

2. Obe vyššie uvedené smernice vychádzajú - v súlade so spotrebiteľskou politikou Spoločenstva - z koncepcie priemerne informovaného, pozorného a svedomitého spotrebiteľa⁴. Koncepcia priemerne informovaného spotrebiteľa odôvodňuje aj nástroje, ktoré slúžia na jeho ochranu. Pôjde predovšetkým o nástroje preventívnej povahy, slúžiace na informovanie spotrebiteľa a jeho vzdelávanie. Nakoľko skúsenosti v oblasti politiky ochrany spotrebiteľa názorne ukázali, že tieto prevenčné nástroje sú nedostatočné a v konkrétnych prípadoch v praxi zlyhávajú, nastupujú v najvypuklejších prípadoch nekalých praktík podnikateľov voči spotrebiteľom kogentné normy, ktoré rigidným spôsobom regulujú spotrebiteľské vzťahy a ochranu spotrebiteľa.

3. Smernica Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o neprijateľných podmienkach v spotrebiteľských zmluvách predstavuje jeden z najvýraznejších nástrojov na dosiahnutie efektívnej súkromnoprávej ochrany spotrebiteľa, ktorá sa prejavuje tým, že spotrebiteľská zmluva

³ Základným dokumentom v oblasti politiky zameranej na ochranu 480 miliónov spotrebiteľov v Európskej únii sa stala Stratégia spotrebiteľskej politiky pre roky 2007 – 2013, ktorá za hlavné ciele spotrebiteľskej politiky Spoločenstva stanovila:

- a) posilnenie spotrebiteľov EÚ prostredníctvom presných informácií, trhovej transparentnosti a dôvery, ktorá pramení z účinnej ochrany spotrebiteľa;
- b) posilnenie prospechu spotrebiteľa v otázkach ceny, výberu, kvality a bezpečnosti. Spotrebiteľský prospech je základom dobre fungujúcich trhov;
- c) účinná ochrana spotrebiteľov pred vážnymi rizikami a hrozbami.

⁴ Napr. C-220/98 Estée Lauder Cosmetics GmbH & Co. OHG v Lancaster Group GmbH.

nesmie obsahovať tzv. neprijateľné (z anglického slova „unfair“) ustanovenia. Ustanovenie zmluvy, ktoré nebolo individuálne dohodnuté, sa považuje za neprijateľné v prípade, ak spôsobuje značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach v neprospech spotrebiteľa. Za ustanovenie, ktoré nebolo individuálne dohodnuté, sa považuje také ustanovenie zmluvy, ktoré bolo navrhnuté dodávateľom a ktoré spotrebiteľ nemal možnosť individuálne ovplyvniť. Demonštratívny výpočet neprijateľných ustanovení v spotrebiteľských zmluvách obsahuje príloha smernice.

Najvýznamnejším ustanovením smernice je čl. 6 ods. 1, podľa ktorého je neprijateľné ustanovenie v spotrebiteľskej zmluve pre spotrebiteľa nezávazné a zmluva ostane pre spotrebiteľa záväznou iba v tom prípade, ak jej existencia je možná aj bez neprijateľných ustanovení

Smernica bola v prvom pláne prevzatá do slovenského právneho poriadku v roku 2004 v súvislosti so vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie. Implementovaná bola priamo do Občianskeho zákonníka, a to prostredníctvom novely civilného kódexu, ktorá bola vykonaná zákonom č. 150/2004 Z. z., ktorým sa s účinnosťou od 1. 4. 2004 mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

4. Občiansky zákonník (ďalej len „OZ“) upravil neprijateľné klauzuly v spotrebiteľských zmluvách tým, že prevzal úpravu Smernice 93/13/EHS (ďalej len „smernica“). Ako sa však onedlho ukázalo, spôsob vymedzenia spotrebiteľskej zmluvy, ktorá bola v novele stotožnená iba s niektorými typmi zmlúv, vyvolal ihneď pochybnosti o úplnosti transpozície smernice do právneho poriadku SR. Európske spoločenstvá uložili členským štátom prijať úpravu nekalých podmienok v spotrebiteľských zmluvách, v prípade uzavretia ľubovoľného typu zmluvy, pokiaľ sa zmluva uzavrela spôsobom, ktorým sa vyznačuje práve uzavieranie spotrebiteľských zmluvných typov. Reštriktívne chápanie takto ponímanej zákonnej úpravy spotrebiteľskej zmluvy a tým aj zúžená možnosť uplatnenia subjektívnych práv spotrebiteľov v dôsledku nekalých ustanovení v spotrebiteľských zmluvách sa stali predmetom oprávnenej kritiky predstaviteľov vedy občianskeho práva.⁵

Pochybnosti o plnom prispôbení sa smernice vzbudzovali aj z prílohy smernice selektívne vybrané príklady neprijateľných klauzúl. Slovenská právna úprava uvádzala v demonštratívnom výpočte iba desať nekalých klauzúl proti smernici, ktorá ich obsahuje celkovo 17.

⁵ Pozri napr. Círák, J.: Spotrebiteľské zmluvy v novele Občianskeho zákonníka. In: Zborník 10. slovenské dni obchodného práva. Hotel Fórum, 7. a 8. októbra 2004. Bratislava. Slovenská advokátska komora. Bratislava, s. 33- 43.

Nedostatočná transpozícia smernice bola napokon odôvodnená aj tým, že do textu ustanovenia § 53 ods. 1 OZ sa z príslušnej smernice vôbec nedostala formulácia, že spotrebiteľské zmluvy nesmú obsahovať dojednania, ktoré sú v rozpore s požiadavkou dobrej viery (pozri čl. 3 ods. 1 smernice č. 93/13/EHS). Pochybnosti o implementácii sa vzťahovali aj na čl. 4 smernice, podľa ktorého sa nekalosť zmluvných podmienok má hodnotiť aj vo väzbe na inú zmluvu, od ktorej spotrebiteľská zmluva závisí.

V nadväznosti na vyššie uvedené nedostatky implementácie európskeho práva do právneho poriadku Slovenskej republiky vznikla situácia, že národná právna úprava nekalých podmienok v spotrebiteľských zmluvách umožňovala viaceré výklady, čo podľa nášho názoru do značnej miery zrelativizovalo pôvodný význam a účel, ktorý sledovala novela Občianskeho zákonníka.

Napriek tomu, že podľa ustálenej judikatúry je povinnosťou vnútroštátneho súdu natoľko, nakoľko je to len možné, interpretovať zákon vo svetle znenia a účelu smernice v nadväznosti na čl. 189 Zmluvy o EHS (dnes čl. 249), v súdnej praxi sa prakticky neobjavil nárast prípadov spojených s uplatnením spotrebiteľských práv vyplývajúcich z nekalých klauzúl v spotrebiteľských zmluvách. Na tom pritom nič nemení skutočnosť, že implementácia smernice v oblasti zákona o ochrane spotrebiteľa č. 634/1992 Zb. zahrňovala oproti súkromnoprávnej úprave Občianskeho zákonníka viaceré chýbajúce atribúty ochrany spotrebiteľa (napr. § 23a ods. 1 a 2).

V danej situácii neprispieval k prehľadnosti novej právnej úpravy nekalých podmienok v spotrebiteľských zmluvách aj Obchodný zákonník. Obchodný zákonník výslovne neurčoval – napr. na rozdiel od českej právnej úpravy – či vo vzájomných vzťahoch podnikateľov a spotrebiteľov prichádza do úvahy aplikácia ustanovení Občianskeho zákonníka ohľadne nekalých klauzúl, t. j. ohľadne kogentných noriem všeobecného súkromného práva. Išlo najmä o výklad spotrebiteľských zmlúv, ktoré sú osnované na zásade obsiahnutej v § 54 ods. 2 OZ, podľa ktorého v pochybnostiach o obsahu spotrebiteľských zmlúv platí výklad, ktorý je pre spotrebiteľa priaznivejší. Úpravu § 262 ods. 1 a 2 Obchodného zákonníka podnikatelia často využívajú pri príprave formulárových zmlúv, ktoré sa predkladajú na podpis spotrebiteľom. Spotrebiteľ pri tom je postavený do role, že buď formulárový návrh akceptuje a tovar, resp. službu mu podnikateľ poskytne alebo, v prípade odmietnutia zmluvy tovar či službu nedostane. Tvorba zmluvy sa tak nedeje vzájomnou negociáciou, ale sa obmedzuje na bezvýhradnú akceptáciu formulárovej predlohy zmluvy. V tejto situácii treba zdôrazniť, že ustanovenia § 262 Obchodného zákonníka nevyklúčujú právnu záväznosť ustanovení Občianskeho zákonníka o nekalých klauzulách v spotrebiteľských zmluvách. Ak podnikateľ uzavrie so spotrebiteľom

zmluvu podľa Obchodného zákonníka, ide v širšom meradle o spotrebiteľskú zmluvu, pričom subsidiárne použitie ustanovení Občianskeho zákonníka vyplýva priamo zo znenia § 1 ods. 2 Obchodného zákonníka. Voľbou Obchodného zákonníka sa spotrebiteľ nesmie dostať do horšieho právneho postavenia, než aké by mal, ak by sa na spotrebiteľskú zmluvu vzťahoval priamo Občiansky zákonník (pozri § 54 ods. 1 OZ).

5. Nedostatočná transpozícia smernice č. 93/13/EHS o neprijateľných klauzulách v spotrebiteľských zmluvách v zákone č. 150/2004 Z. z. nepriniesla do slovenskej právnej úpravy štandardy, ktoré vyplývali zo znenia a účelu smernice. Problémom, ktoré Slovenskej republike hrozili z nedostatočnej transpozície, sa predišlo prijatím novej vyhovujúcejšej úpravy nekalých klauzúl v spotrebiteľských zmluvách.

Zákom č. 568/2007 Z. z. boli zmenené ustanovenia § 52 a 53 Občianskeho zákonníka. Novým spôsobom, presnejšie a hlavne v súlade so smernicou, boli pojmovo vymedzené spotrebiteľské zmluvy v slovenskom súkromnom práve. Podľa § 52 ods. 1 OZ je spotrebiteľskou zmluvou každá zmluva, ktorú uzatvára bez ohľadu na jej právnu formu dodávateľ so spotrebiteľom. Podobne, avšak iným spôsobom, definuje spotrebiteľskú zmluvu nový zákon na ochranu spotrebiteľa č. 250/2007 Z. z. (nahradil zákon č. 634/1992 Zb.), ktorý v § 3 ods. 3 ustanovuje, že spotrebiteľskými zmluvami sú zmluvy uzavreté podľa Občianskeho zákonníka alebo Obchodného zákonníka, ako aj všetky iné zmluvy, ktorých charakteristickým znakom je, že sa uzatvárajú vo viacerých prípadoch a je obvyklé, že spotrebiteľ obsah zmluvy podstatným spôsobom neovplyvňuje. Z uvedeného možno spoľahlivo vyvodiť, že spotrebiteľská zmluva je chápaná veľmi široko; prakticky ide o všetky súkromnoprávne zmluvy, ktoré sa vyznačujú definičnými znakmi uvedenými v § 52 ods. 1 OZ a § 3 ods. 3 zákona č. 250/2007 Z. z., pričom je irelevantné, či sú upravené ako zmluvné typy v Občianskom zákonníku, Obchodnom zákonníku alebo iných iným osobitným zákonom.

Zákom č. 568/2007 Z. z. bolo do právnej úpravy Občianskeho zákonníka začlenené ustanovenie § 52a, ktoré dopĺňa v nadväznosti na príslušnú smernicu pravidlá rozhodujúce pre posúdenie súbehu spotrebiteľských zmlúv.

Novela v súlade s čl. 2 a 3, ako aj s prílohou smernice, uvádza plný počet nekalých zmluvných klauzúl, ktoré sú považované za neprijateľné. Napriek tomu, že sa jedná iba o demonštratívny výpočet, ktorý je informatívny, treba v podmienkach Slovenskej republiky – už aj s ohľadom na predchádzajúcu právnu úpravu – považovať ich zakotvenie do právnej úpravy za krok dobrým smerom, nakoľko zaručuje, že široká verejnosť má možnosť oboznámiť sa s týmto zoznamom. Vo vzťahu k výpočtu neprimeraných zmluvných klauzúl je však potrebné uviesť, že rozhodnutie

o tom, či je alebo nie je klauzula spotrebiteľskej zmluvy nekalá, patrí vždy výlučne do právomoci národného súdu.⁶

3. Vymožitelnosť práva vo svetle nekalých klauzúl v spotrebiteľských zmluvách

1. Vymožitelnosť práva⁷, ktorá je frekventovane pertraktovaná v bežnom prejave, nie je doposiaľ dostatočne teoreticky ani legislatívno-technicky spracovaná. Z toho vyplýva poznanie, že neexistuje ani ucelená koncepcia vymožitelnosti práva v podmienkach Slovenskej republiky.

Ústavnoprávne základy vymožitelnosti práva sú dané najmä právom na súdnu a inú právnu ochranu (čl. 46 Ústavy SR a Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd). Naplneniu práva na súdnu a inú právnu ochranu nepostačuje samotná existencia subjektívneho práva spotrebiteľa alebo právnej povinnosti dodávateľa v podobe zákonného zákazu uvádzania nekalých klauzúl v spotrebiteľských zmluvách. Priznané subjektívne práva spotrebiteľov nie sú v každodennej praxi rešpektované. Právo na súdnu a inú právnu ochranu sa naplňa vo svojom funkčnom pôsobení až vtedy, ak sú priznané práva a uložené povinnosti aj rešpektované, resp. ak sú uložené povinnosti do dôsledkov splnené.

Súčasný právny stav vymožitelnosti práva vo svetle nekalých klauzúl v spotrebiteľských zmluvách je možné analyzovať z viacerých uhlov pohľadu. Zo zorného uhla pohľadu hmotného práva ide najmä o posúdenie otázok vymožitelnosti práva a prevencie v právnych pomeroch spotrebiteľov a dodávateľov; otázky súvisiace s kvalitou základnej právnej úpravy inštitútu nekalých podmienok v spotrebiteľských zmluvách a v neposlednom rade sú to aj úvahy de lege ferenda, ktorých úlohou je navrhnúť možné spôsoby zmien a doplnkov právnej úpravy na jej problematických miestach tak, aby boli odstránené nedostatky a vymožitelnosť práva v Slovenskej republike mohla zaznamenať aj v oblasti vymáhania práv vyplývajúcich zo spotrebiteľských zmlúv stabilne stúpajúcu tendenciu.

2. Vymožitelnosť práva v oblasti spotrebiteľského práva je neoddeliteľnou entitou fungujúcej demokratickej spoločnosti, ktorá uznáva sociálne orientované trhové hospodárstvo. To je umocnené aj skutočnosťou, že v európskom priestore sa pod určujúcim vplyvom Európskej únie čoraz viac presadzujú jej základné piliere, t. j. voľný pohyb osôb, tovaru, služieb a kapitálu.

⁶ Rozsudok Súdneho dvora ES C-237/2002 z 1.4.2004 vo veci Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft Co, KG v. Ludger Hofstetter and Ulrike Hofstetter.

⁷ Podľa jazykovedcov je správnejšie používať pojem „vymáhateľnosť“ práva, ktorý výstižnejšie vyjadruje nedokonavý dej, t. j. postup pri ujímaní sa svojho práva.

3. Potrebu odstránenia nedostatkov v základnej občianskoprávnej úprave v kontexte úpravy nekalých klauzúl v spotrebiteľských zmluvách identifikujeme nasledovne:

a) V rámci pripravovanej rekodifikácie súkromného práva zostáva prvoradou úlohou nielen udržať, ale aj odstrániť nedostatky súčasnej hmotnoprávnej úpravy. Tie vidíme najmä:

i) V nesprávnom systematickom zaradení súčasnej právnej úpravy spotrebiteľskej zmluvy, vrátane inštitútu nekalých klauzúl v spotrebiteľských zmluvách.

ii) V existencii v teórii i praxi prekonaného modelu duálnej úpravy zmluvného práva, a to najmä v existujúcich duplicitách a neodôvodnených osobitostiach v pomere základnej občianskoprávnej úpravy k úprave obchodných záväzkov.

iii) V nesprávne používanej terminológii. Treba opustiť terminológiu, ktorá súvisí s vecne nesprávnymi prekladmi jednotlivých smerníc, ktorá sa žiaľ vžíva v praxi. Tak napr. slovné spojenie „kúpa práva na sezónne užívanie nehnuteľností“, ďalej „neprijateľné podmienky“ sú vecne a obsahovo právne zavádzajúce. Posledné uvádzané slovné spojenie „neprijateľné podmienky“ je v úplnom rozpore s doterajšou terminológiou civilného kódexu, nakoľko § 36 upravuje podmienky v úplne inom význame, t. j. ako vedľajšie ustanovenia v právnych úkonoch, ktoré podmieňujú vznik, zmenu alebo zánik práv a povinností. Rekodifikáciu treba preto využiť aj pre správne a jednoznačné terminologické pomenovanie, napr. neprimerané ustanoveniach alebo nekalé klauzuly v spotrebiteľských zmluvách.

iv) Nesprávnom reflektovaní zaužívaných právnych kategórií subjektívneho práva na strane jednej a jeho ochrane na strane druhej. Preto sa domnievame, že najmä z teoretického hľadiska je zavádzajúce, ak sa laická predstava o právno-politickom význame pojmu „ochrana spotrebiteľa“ používa aj tam, kde to nie je vôbec namieste. Jednoducho povedané, existujú len subjektívne práva a povinnosti spotrebiteľov a dodávateľov, ktoré reflektujú ich záujmy. Preto, ak dôjde k tomu, že do subjektívneho spotrebiteľského práva niekto neoprávnene zasiahne, toto subjektívne právo sa relativizuje a vzniká nová právna povinnosť – zodpovednosť. Preto nie je teoreticky správne uvádzať, že sa jedná o „právo ochrany spotrebiteľa“, pretože sa tým myslia predovšetkým subjektívne práva spotrebiteľov a nie zásahy do ochrany tohto práva, t. j. že niekto spotrebiteľovi bráni domáhať sa ochrany svojho práva (napr. na súde).

v) Roztrieštenosť právnej úpravy. Slovenská právna úprava spotrebiteľského práva pozostáva z celého radu importovaných komunitárnych a únijských predpisov, ktoré sú výsledkom harmonizácie

nášho právneho poriadku s primárnym a sekundárnym právom Európskych spoločenstiev a Európskej únie. Právna úprava je roztrieštená, preberala sa bez existencie ucelenej koncepcie. Prvé koncepčné názory na problematiku budúceho usporiadania spotrebiteľského práva priniesli až práce na príprave nového slovenského Občianskeho zákonníka.⁸

vi) Dĺžka trvania konaní vedených pred civilnými súdmi. Obrazne povedané, „kameňom úrazu“ je nepochybne základné (nachádzacie) konanie.⁹ Dňa 15. 10. 2008 nadobudla účinnosť ďalšia obsiahla novela OSP. Táto má ambíciu zabrániť účastníkovi konania obštruovať konanie. Tým v minulosti vlastne účastník znemožnil, aby súd v konaní účinne postupoval a rozhodol v primerane rýchлом čase. Napriek novej právnej úprave však aj naďalej evidujeme stav, že súdy dostatočne razantne nepostupujú pri prejednávaní a rozhodovaní vecí ani vtedy, ak im to právna úprava umožňuje.

vii) Nedostatky vymožitelnosti práva je možné identifikovať aj v oblasti nútenej vymožitelnosti práva (vykonávacie konanie). Platná právna úprava dáva na viacerých miestach povinnému možnosti oddialenia uspokojenia vymáhanej pohľadávky a neumožňuje efektívny postup exekučných orgánov. Pritom sa neberie do úvahy, že základným účelom exekučného konania je práve uspokojenie práva oprávneného pri zachovaní ochrany a obrany povinného a tretích osôb a nie naopak.

b) Vymožitelnosť práva ovplyvňuje aj celý rad faktorov objektívnej a subjektívnej povahy, ktoré sú vlastné súčasnej historickej etape vývoja slovenskej spoločnosti. V daných súvislostiach môžeme hovoriť najmä o nízkej úrovni vypracovania súdnych podaní, o úplnom oslobodení od povinnosti platiť súdne poplatky vo veciach uplatnenia spotrebiteľských práv, nízkej úrovni právnického povedomia, znižujúcej sa úrovni právnického vzdelávania, častých zmenách základnej právnej úpravy, nedostatočnej tvorbe práva zo strany sudcov (chýbajú judikáty), slabom managmente reštančných vecí, nízkej informatizácii súdov, slabom využívaní mediácie, nízkej kvalite prvostupňových rozhodnutí, ktorá spôsobuje opätovné vrátenie vecí, komplikovanosti súdnej agendy, nedostatkoch v permanentnom vzdelávaní sudcov a pod.

c) Ako vidno, doterajší prístup slovenského zákonodarcu pri implementácii smernice 93/13/EHS nebol priamočiary a jednotný. Na rozdiel od väčšiny štátov EU Slovenská republika transponovala smernicu tak, že ju priamo včlenila do občianskeho zákonníka. Výnimku v tomto

⁸ Pozri Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie. Editor Ján Lazar. Vydalo MS SR v roku 2008.

⁹ Pozri Ficová, S. a kol.: Občianske právo procesné. Základné konanie. Bratislava 2007

smere predstavovalo od samého začiatku Holandsko, ktoré začlenilo celú materiu spotrebiteľského práva do občianskeho zákonníka a teraz už aj Nemecko po tom, čo od 1. januára 2002 nadobudol účinnosť zákon o modernizácii záväzkového práva (Schuldrechtsmodernisierungsgesetz), ktorý uskutočnil rozsiahlu integráciu predpisov na ochranu spotrebiteľa do BGB. Tento spôsob riešenia sleduje aj návrh maďarského občianskeho zákonníka z roku 2007.

V Slovenskej republike sa európske smernice týkajúce sa spotrebiteľského práva transponovali buď do zákona na ochranu spotrebiteľa (zákon č. 634/1992 Zb. o ochrane spotrebiteľa nahradený zákonom č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov) alebo do občianskeho zákonníka (smernice č. 93/13/EHS, č. 94/47/ES, č. 1999/44/ES, č. 2002/47/ES a č. 2004/48/ES), alebo do osobitných zákonov. Niet pochyb, že implementácia smerníc EÚ mimo občianskeho zákonníka vedie k rozptylu a roztrieštenosti. Aj z uvedeného je jasné, že ďalšie skvalitnenie právnej úpravy spotrebiteľskej zmluvy pre potreby prípravy nového slovenského Občianskeho zákonníka si vyžaduje zásadné a kritické prehodnotenie doterajšieho prístupu zákonodarcu k právnej úprave problematiky spotrebiteľských zmlúv tak vo všeobecnosti, ako aj vo vzťahu k osobitostiam inštitútu nekalých klauzúl v spotrebiteľských zmluvách.

d) Napokon, považujeme za nevyhnutné, aby všetci účastníci trhu, teda spotrebiteľia aj dodávatelia, cítili vlastnú zodpovednosť za budúcu vymožitelnosť svojho práva. To predpokladá zvýšenie účinnosti prevenčného pôsobenia a vzdelávania spotrebiteľov. Ide najmä o zakotvenie obligatórnych informačných povinností, ktoré sú zrozumiteľné pre bežného spotrebiteľa. Samotný právny rámec prevencie a vzdelávania spotrebiteľov možno spoľahlivo odvodiť od nasledujúcich 10 základných zásad ochrany spotrebiteľa:

i) Kúpiť môžete čokoľvek a kdekoľvek – toto právo umožňuje spotrebiteľovi kúpiť tovar alebo službu v inej krajine, osobne, prostredníctvom internetu, pošty alebo telefonickej služby, bez potreby uhradiť osobitné clo alebo daň.

ii) Ak výrobok nefunguje, pošlite ho naspäť - ak zakúpený výrobok nezodpovedá dohode uzatvorenej s predajcom v čase kúpy, môže sa vrátiť a spotrebiteľ má právo požadovať od predávajúceho opravu veci alebo jej výmenu. Prípadne, ak to nie je možné alebo pre predajcu neprimerané, môže spotrebiteľ žiadať zníženie ceny alebo celkové vrátenie peňazí.

iii) Vysoká úroveň bezpečnosti potravín a iného spotrebného tovaru – komunitárne právo zaručuje, že výrobky, ktoré si spotrebiteľ kúpi, sú bezpečné. Táto zásada je zakotvená v smernici Európskeho parlamentu a Rady č. 2001/95/EHS z 31. decembra 2001 o všeobecnej bezpečnosti

výrobkov, v smernici Rady č. 87/357/EHS z 25. júna 1987 o aproximácii zákonov členských štátov týkajúcich sa výrobkov, ktoré tým, že sa zdajú iné, akými v skutočnosti sú, ohrozujú zdravie alebo bezpečnosť spotrebiteľov, v smernici Rady č. 85/374 EHS z 25. júla 1985 o zodpovednosti za chybné výrobky.

iv) Viem, čo jem – spotrebiteľ má právo byť informovaný, aké zloženie majú potraviny, ktoré konzumuje. Táto zásada je zakotvená v Smernici rady 2003/120/ES z 5. decembra 2003, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 90/496/EHS o nutričnom označovaní potravín a v Smernici Európskeho parlamentu a Rady č. 99/34/ES z 10. mája 1999, ktorou sa dopĺňa smernica Rady 85/374/EHS o aproximácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov týkajúcich sa zodpovednosti za chybné výrobky.

v) Zmluvy by mali byť korektné voči spotrebiteľom – neprijateľné zmluvné

podmienky sú zakázané, bez ohľadu na to, v ktorej krajine spotrebiteľ zmluvu obsahujúcu neprijateľné podmienky uzatvorí. Obsah tejto zásady nájdeme v ustanoveniach smernice Rady č. 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o neprijateľných klauzulách v spotrebiteľských zmluvách a v smernici Európskeho parlamentu a Rady 2005/29/ES z 11. mája 2005 o nekalých obchodných praktikách podnikateľov voči spotrebiteľom na vnútornom trhu.

vi) Spotrebiteľia môžu niekedy zmeniť názor – spotrebiteľ je oprávnený v prípade uzavretia spotrebiteľskej zmluvy pomocou prostriedkov komunikácie na diaľku (internet, objednávkový katalóg, teleshopping) zrušiť zmluvu i bez uvedenia dôvodu. Táto zásada je obsiahnutá vo viacerých spotrebiteľských smerniciach, napr. v smernici Európskeho Parlamentu a Rady 97/7/ES z 20. mája 1997 o ochrane spotrebiteľa vzhľadom na zmluvy na diaľku alebo v smernici Rady 85/577/EHS z 20. decembra 1985 na ochranu spotrebiteľa pri zmluvách uzatváraných mimo prevádzkových priestorov.

vii) Jednoduchšie porovnávanie cien – na výrobkoch musia byť uvedené, pre ľahšiu orientáciu z hľadiska cenovej výhodnosti, jednotkové ceny (napr. v kilogramoch, litroch a pod.). Zásada je obsiahnutá v smernici Európskeho parlamentu a Rady 98/6/ES zo 16. februára 1998 o ochrane spotrebiteľa pri označovaní cien výrobkov ponúkaných spotrebiteľovi.

viii) Spotrebiteľa nemožno zavádzať - reklama, ktorá zavádza alebo klame spotrebiteľov, je zakázaná. Zásada je obsiahnutá napr. v ustanoveniach Smernice č. 97/55/ES zo 6. októbra 1997 o zmene a doplnení smernice 84/450/EHS o klamlivej reklame tak, aby zahŕňala aj porovnávaciu reklamu; Smernica č. 84/450/EHS z 20. decembra 1985

o aproximácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov týkajúcich sa klamlivej reklamy.

xi) Ochrana počas dovolenky - cestovné kancelárie sú povinné v prípade finančných ťažkostí zabezpečiť dopravu spotrebiteľa domov. V prípade, ak dovolenka nezodpovedá popisu v katalógu, má spotrebiteľ právo na náhradu. Cestovná kancelária nesmie zvýšiť cenu dovolenky alebo zmeniť stredisko bez súhlasu spotrebiteľa. Ak tak napriek tomu urobí, spotrebiteľ má právo zrušiť rezerváciu. Ak spotrebiteľ nemôže nastúpiť na let, lebo letecká spoločnosť alebo cestovná kancelária rezervovala viac miest, než je k dispozícii, má právo na náhradu. Zásada je obsiahnutá v smernici č. 90/314 EHS z 13. júna 1990 o balíku cestovných, dovolenkových a výletných služieb.

x) Účinné odškodnenie pri cezhraničných sporoch - Európska únia finančne podporuje mnohé siete, ktoré môžu spotrebiteľom poskytovať poradenstvo a pomoc pri podávaní sťažností voči obchodníkom v iných krajinách EÚ.

Zoznam použitej literatúry:

- Bar von Ch. O celoeurópskej zodpovednosti národnej kodifikačnej politiky. In: Švestka, J. – Dvořák, J. – Tichý, L. (ed.) Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva konaných 27. ledna 2006 a 12. května 2006 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Praha: ASPI, a.s. 2006
- Cirák, J.: Spotrebiteľské zmluvy v novele Občianskeho zákonníka. In: Zborník 10. slovenské dni obchodného práva. Hotel Fórum, 7. a 8. októbra 2004. Bratislava. Slovenská advokátska komora. Bratislava 2004, s. 33 - 43
- Cirák, J. Ochrana osobností v slovenskom občianskom práve. Bratislava 1994
- Cirák, J. – Pavelková, B. – Števček, M. Rodinné právo. Brno 2007
- Cirák, J. – Ficová a kol.: Občianske právo. Všeobecná časť. Heuréka Šamorín 2008
- Eliáš, K.. – Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu súkromného práva. Praha 2001
- Eliáš, K.. Některé zásadní otázky rekodifikace českého soukromého práva. Právník 1997
- Fekete, I Občiansky zákonník. Dodatok č. 1. Komentár. Epos, Bratislava 2008
- Ficová, S. Občianske právo procesné. Základné konanie. Bratislava 2007
- Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kol. Občianské právo hmotné. Svazek 1. Praha 2005
- Kozioł, H.- Welsler, R. Bürgerliches Recht. Band I. Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht. Wien, 2006
- Lazar, J. Otázky kodifikácie súkromného práva. Fragen der kodifikation des Privatrechts. Bratislava: Iura Edition 2006
- Luby, Š. Slovenské všeobecné súkromné právo. I. zväzok. Bratislava 1941
- Luby, Š. Občianskoprávny nárok. Právnické štúdie, Bratislava 1958

- Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie. Editor Ján Lazar. Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava 2008
- Plank, K. neplatnosť právnych úkonov a možnosť odstúpenia od zmluvy v občianskom práve. Acta Facultatis Iuridicae Bratislava 1981.
- Plank, K. Konceptia rekodifikácie občianskeho práva hmotného v Slovenskej republike. Justičná revue 1996
- Plank, K. a kol. Občianske právo s vysvetlivkami. 1. zväzok. Bratislava 1996
- Prvý občiansky zákonník. Zostavil JUDr. Jozef Štefanko. Šamorín 1999, s. 294 a nasl.;
- Fajnor, V. - Zátarecký, E. Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín 1998
- Rebro, K. – Blaho, P. Rímske právo. Bratislava 2005
- Svoboda, J. a kol. Občiansky zákonník. Komentár. Bratislava 2004
- Švidroň, J. Základy práva duševného vlastníctva. Bratislava 2000
- Vojčík, P.: Spotrebiteľská zmluva. Ochrana spotrebiteľa. Bulletin slovenskej advokácie 12/2008.

Súdny precedens (CASE-LAW) ako systémový prvok vo vymožitelnosti správneho práva

JUDr. Ivan Rumana

riešiteľ projektu Justičnej akadémie a APVV
Najvyšší súd Slovenskej republiky

doc. JUDr. Alena Pauličková, PhD.

riešiteľka projektu Justičnej akadémie a APVV
Fakulta práva Janka Jesenského v Sládkovičove

Predstavenie

Súdny precedens (case-law) ako systémový prvok vo vymožitelnosti správneho práva je navrhovaný systém výberu, spracovania, publikovania a evidovania zásadných, prípadne všetkých rozhodnutí v správnom súdnictve.

Východiskom je, že hmotné správne právo nie je kodifikované, v zásade sa nedá ani kodifikovať. Správne právo, aby nebolo považované iba za súhrn právnych predpisov bez vnútorných súvislostí a princípov, vyžaduje objasňovanie vnútorných súvislostí výkladom jednotlivých ustanovení. Preto je v právnej praxi pociťovaná potreba okrem textu zákona mať k dispozícii ihneď aj praktické príklady, ako bol zákon aplikovaný. Spor v súdnom prieskume zákonnosti má vždy základ v konkrétnom ustanovení zákona, ku ktorému možno každé rozhodnutie v správnom súdnictve priradiť.

Doterajší systém publikácie súdnych rozhodnutí je nevyhovujúci podľa poznatkov riešiteľov a podľa odbornej verejnosti; v danom prípade reprezentovanej daňovými poradcami na slovensko-českej daňovej konferencii uskutočnenej dňa 15. apríla 2009 v Bratislave. Poukazuje sa najmä na publikačnú činnosť Najvyššieho správneho súdu Českej republiky, prezentovanú na jeho internetovej stránke.

Riešitelia týmto chcú predstaviť ergonomický systém výberu, spracovania, publikovania a evidovania zásadných súdnych rozhodnutí správneho kolégia Najvyššieho súdu SR.

Využívanie testovaného systému je založené na existujúcich návykoch sudcov s prácou systému ASPI a nevyžaduje žiadne zaškolenie sudcov na vyhľadávanie publikovaných súdnych rozhodnutí.

Analýza súčasného stavu vymožitelnosti práva na Slovensku v správnom súdnictve a v správnom práve z pohľadu sudcu Najvyššieho súdu SR

Za základný problém vymožitelnosti práva na Slovensku považujem zaužívaný model tvorby právnych pravidiel výlučne legislatívou, prostredníctvom normatívnych právnych aktov (zákony, nariadenia vlády, vyhlášky ministerstiev...), ktorého východiskom je, že ergonomické právne pravidlo, ktorým by sa občania skutočne riadili, je možné vytvoriť v legislatívnom procese (v pripomienkovom a schvaľovacom konaní). Nedostatkom je, že v celom legislatívnom procese sa pracuje s hypotézami, zatiaľ čo v prípade súdneho precedensu sa pracuje s realitou – konkrétnou a hmatateľnou.

Aplikovateľnosť normatívneho právneho aktu preverí až prax a na zistené aplikačné problémy reaguje zákonodarca novelami. Podľa názoru riešiteľov nie je vždy nevyhnutné zákon novelizovať, spravidla postačí usmerniť výklad s poukazom na rozhodnutia vydané v správnom súdnictve. Ďalšou nevýhodou normatívneho právneho aktu je, že právo uverejnené v Zbierke zákonov je abstraktné a pre väčšinu obyvateľstva nejasné a ťažko zapamätateľné na to, aby zanechalo stopu vo vedomí a dávalo jasnú odpoveď subjektu, ako sa správať v konkrétnej situácii. Občania si predstavu o práve vytvárajú na základe osobných skúseností, poznatkov o od iných osôb, ktoré už podobnú záležitosť na orgáne verejnej správy riešili.

Právo ako súbor pravidiel je prostriedkom komunikácie medzi ľuďmi. Ide o obdobný dorozumievací sa prostriedok, akým je jazyk a má obdobné zákonitosti. Ľudia neuvažujú v abstraktných pojmoch paragrafovaných textov. Preto právnenému vedomiu občana je bližšia forma precedensu, konkrétneho prípadu, na ktorý sa odvolávajú a žiadajú, aby bolo voči nim postupované rovnakým spôsobom.

Rozdielne príčiny vymožitelnosti práva oproti všeobecnému súdnictvu

Na rozdiel od všeobecných súdov, kde činnosť súdu v sporovom konaní je zameraná na zisťovanie skutkového stavu dokazovaním, v správnom súdnictve v sporovom konaní pri súdnom prieskume zásadných vecí je situácia opačná. Skutkový stav nie je sporný a rozhodujúca činnosť účastníkov konania je na zameraná na nachádzanie práva výkladom súdu a na ustálenie obsahu práva, ktoré má aplikovať. I keď civilným sudcom to bude znieť paradoxne, v správnom súdnictve je potrebné najskôr právo nájsť. Súd musí vysloviť právnu vetu, musí určiť ako právo znie pre tento

konkrétny prípad. Iba so znalosťou dikcie zákona v týchto prípadoch nevystačíme. Sudca *musí poznať odtiene aplikácie právnej normy. Správny sudca musí vedieť určiť, či tyrkysová farba je v danom prípade zelená alebo modrá.*

Abstraktnosť práva publikovaného v Zbierke zákonov

Abstraktné písané správne právo v podobe zákonov, nariadení vlády a vyhlášok ministerstiev je v právnej praxi iba orientačne použiteľné a pre aplikáciu potrebuje výklad. Výklad práva tak nadobúda fakticky duálnu podobu prameňa práva, ktorou sa riadi právna prax orgánov verejnej správy. Zreteľne sa to prejavuje vo finančných, daňových a colných veciach, kde výklad je pravidelne uskutočňovaný normatívnymi internými inštrukciami Ministerstva financií, Daňového riaditeľstva a Colného riaditeľstva, ich metodickými pokynmi, publikovaním hypotetických vzorových prípadov (mzdy a financie), ale aj odpoveďami na žiadosti o informáciu podľa zák. č. 211/2000 Z. z.. Právna prax vytvorená orgánmi aplikujúcimi správne právo sa stala faktickým prameňom práva – kvázi právnou obyčajou, ktorú občania musia rešpektovať, ak chcú doceliť vybavenie žiadosti na úrade.

Abstraktné správne právo v podobe normatívnych právnych aktov nie je jednotne aplikovateľné bez výkladu. Až rozsudok súdu v správnom súdnictve dáva v mnohých prípadoch zákonu aplikovateľnú podobu.

Činnosť správneho súdnictva je zameraná na správnosť výkladu a aplikácie správneho práva voči fyzickým a právnickým osobám orgánmi verejnej správy. Vo finančných, daňových a colných veciach ako príklad môže slúžiť informačná činnosť Daňového riaditeľstva SR prostredníctvom internetovej stránky pri usmerňovaní daňových subjektov vo veciach daňových priznaní. Je zrejmé, že i samotné správne orgány bez podporných výkladových prostriedkov nie sú spôsobilé jednotne aplikovať právo. Problém je v tom, že zákon ako každý normatívny právny akt je všeobecný a pri jeho aplikácii vznikajú výkladové problémy v tom, ako rozumieť a riadiť sa jednotlivými ustanoveniami zákona. Uskutočnený výklad v daňových veciach má priamy účinok na výšku daňovej povinnosti. Z hľadiska uskutočňovania výkladu správneho práva je nevyhnutné na správne orgány i daňové subjekty nahliadať ako na rovnocenné subjekty. Spory o výklad správneho práva riešia súdy v správnom súdnictve. Účastník administratívneho konania môže prezentovať vlastný výklad žalobou v správnom súdnictve. Súd v správnom súdnictve autoritatívne deklaruje správnosť výkladu konkrétneho ustanovenia zákona a určuje čo treba pod týmto ustanovením rozumieť. Fakticky ide o doplnenie, spresnenie textu zákona súdnym rozhodnutím v konkrétnej situácii. Ide o prirodzené vytvorenie praktického príkladu ako sa má aplikovať zákon. Správne orgány

na objasnenie výkladu zákona, naopak, publikujú hypotetické príklady nimi vytvorené.

Potreba súdneho precedensu v právnom poriadku

Potreba súdneho precedensu vzniká, pretože sa vyskytujú prípady, v ktorých sa iný účastník obráti na súd so žalobou s úplne rovnakým problémom týkajúcim sa aplikácie zákona. Tým dochádza k zahľteniu správneho súdnictva vecami, v ktorých výkladový problém bol už vyriešený. Ďalšia činnosť súdu, ohľadom týchto vecí, je už len administratívne náročná, pretože tieto veci spotrebúvajú ten čas, ktorý by mal byť venovaný ďalším, zásadným, veciam. Možnosť rozhodnutia súdnym precedensom by eliminovala zo systému tieto veci.

Jedným z hlavných problémov vymožitelnosti práva je množstvo napadnutých vecí. Súdny precedens by mohol slúžiť i ako nástroj prevencie, že nebudú akceptované tie žaloby, ktoré sú z hľadiska výkladu práva zjavne nedôvodné. Za terajšieho stavu súd zjavnú nedôvodnosť prezentovaného výkladu účastníka konania musí účastníkovi vždy objasniť odôvodneným rozhodnutím, i keď by stačilo odkázať ho na už publikované rozhodnutie – súdny precedens.

Rozsudky v správnom súdnictve, týkajúce sa nesprávnej aplikácie právnych predpisov, neriešia iba individuálny spor medzi účastníkmi správneho konania, ale prinášajú i návod pre správne orgány ako aplikovať právny predpis v prípade sporu medzi inými účastníkmi administratívneho konania za rovnakých skutkových okolností. V tom spočíva pridaná hodnota rozhodnutí v správnom súdnictve, ktorá nie je zužitkovaná pre iné právne veci. V prípade publikácie takéhoto rozhodnutia ako precedensu by k sporu ani nedošlo.

Potreba označovania zásadných súdnych rozhodnutí priezviskom (názvom žalobcu)

Ako prvý krok, aby sa začalo aktívne diskutovať o jednotlivých súdnych prípadoch a popularizovať ich, je ich pomenovanie. Málokto si pamätá číslo judikátu, číslo a dátum rozsudku. Stručný prieskum dotazníkom nasvedčuje, že sudcovia i orgány verejnej správy by túto možnosť uvítali. Ide pritom o preberanie metodiky Súdneho dvora Európskych spoločenstiev. Príkladom môže byť uznesenie Súdneho dvora (siedma komora) z 21. mája 2008 vo veci C – 456/07, Karol Mihál proti Daňovému úradu Košice V.

Meno a priezvisko účastníka Karol Mihál nie je v publikovanom rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev anonymizované. Zatiaľ, čo v našich judikátoch i rozhodnutiach publikovaných na internete

tieto údaje anonymizujeme a vytvárame z nich tak zašifrované správy pozostávajúce z abstraktných skratiek. V tejto podobe vzniká prirodzená averzia voči takýmto dokumentom.

Výber zásadného súdneho rozhodnutia.

Za zásadné súdne rozhodnutie považujeme také, z ktorého prijaté právne závery sú použiteľné i na iné správne veci, týkajúce sa iných účastníkov administratívneho konania, ktorých vecí sú v čase súdneho rozhodnutia v štádiu riešenia orgánu verejnej správy, ktorý vychádza z právnych východísk v aplikácii zákona, ktoré súd v správnom súdniectve neakceptoval a zrušil preto rozhodnutie orgánu verejnej správy. Skutočnosť, či ide o zásadné súdne rozhodnutie, v prvom rade musí posúdiť predseda senátu alebo sudca spravodajca, ktorému vec napadla. Musí zistiť, či záväzný právny názor, ktorý v rozhodnutí vyslovil, je vhodný na zovšeobecnenie.

Spracovanie zásadného súdneho rozhodnutia

Navrhovaný systém spracovania súdneho rozhodnutia do podoby zásadného rozhodnutia spočíva v tom, že sudca svoje poznatky k aplikácii konkrétneho zákona z rozhodnutia zovšeobecni v tabuľke, ktorú vyplní po vyhotovení rozhodnutia. V tom čase poznatky o súvislostiach vo veci rozhodnutia sú čerstvé a sudca ich môže zaznamenať v tabuľke s názvom „poznámky a komentáre sudcov“ a vyjadriť vlastné postrehy.

Vzor tabuľky vyplňovanej sudcom v programe Word.

Poznámky a komentáre sudcov:

Právna oblasť	Občiansky súdny poriadok – konanie proti nečinnosti orgánu verejnej správy
Označenie účastníkov konania Číslo Dátum rozhodnutia	Preťo vs. Sociálna poisťovňa, ústredie 3Sžnč 3/2009 09.04.2009
Dotknuté ustanovenie právneho predpisu	§ 250t ods.1 OSP – nekoná bez vážneho dôvodu

Stručný opis riešeného problému/Právna veta /Ratio decidendi Pripojenie dávkového spisu navrhovateľa k súdnemu spisu v konaní o odvolaní proti rozsudku Krajského súdu vo veci preskúmania rozhodnutia odporkyne, ktorým bola navrhovateľovi odňatá úrazová renta, je potrebné považovať za vážny dôvod , ktorý objektívne bráni odporkyňi konať vo veci o invalidnom dôchodku navrhovateľa, keďže bez uvedeného spisu nebolo možné meritórne rozhodnúť.	
Zostavili	JUDr. Ivan Rumana, predseda senátu JUDr. Jana Zemková PhD., sudca spravodajca

V danom prípade senát ako zásadnú právnu otázku, t.j. takú, ktorá môže mať význam i v iných veciach, identifikoval v abstraktnosti pojmu „nekoná bez vážneho dôvodu“. Senát dospel k záveru, že správny orgán môže v správnom konaní konať a rozhodnúť iba v prípade, ak má k dispozícii správny spis, v ktorom vedie konanie. Pokiaľ je tento spis pripojený k súdnemu spisu v dôsledku prieskumu iného rozhodnutia, nemôže počas tejto doby správny orgán objektívne konať. Senát rozhodol o zovšeobecnení tohto poznatku do tabuľky a jeho zaznamenanie do vnútornej evidencie senátu.

Dôležitým údajom v tabuľke je označenie dotknutého ustanovenia zákona. Tabuľku je možné založiť k ust. § 250t ods.1 Občianskeho súdneho poriadku. Toto rozhodnutie Najvyššieho súdu „dotvorilo“ dikciu ust. § 250t ods.1 Občianskeho súdneho poriadku (ďalej len „O.s.p.“) tým, že vysvetľuje príkladom, že pod nekonaním bez vážneho dôvodu nemožno považovať nečinnosť v dôsledku odovzdania spisu na súdne konanie. Abstraktné ust. § 250t ods.1 O.s.p. sa tak spája s konkrétnym prípadom zo súdnej praxe aj verejnosti a je deklarované, že takéto žaloby i v iných prípadoch nebudú úspešné.

Rovnako dôležitým údajom je i uvedenie priezviska navrhovateľa (žalobcu). Jednotliví členovia senátu pri analýze súdneho prípadu s ním pracujú a označujú ho priezviskom (názvom) navrhovateľa, pričom pri poukazaní na priezvisko navrhovateľa sa im evokujú rozhodujúce súvislosti prípadu (ratio decidendi), ktoré aj následne zaznamenali do tabuľky. Ide o ergonomický, memotechnický spôsob pamätania si súdnych rozhodnutí, ktoré v súhrne vytvára operačné právne vedomie sudcu, ktoré využíva v rozhodovacej činnosti. Preto je i v tabuľke navrhované označenie prípadu priezviskom navrhovateľa.

Zber zásadných súdnych rozhodnutí

Zber zásadných súdnych rozhodnutí uskutočňuje koordinátor projektu (v danom prípade to je JUDr. Ivan Rumana), ktorý zabezpečí ich publicitu v informačnom právnom systéme.

Publikovanie a evidencia zásadných súdnych rozhodnutí

Dôležitým prvkom je následné zabezpečenie publicity tabuliek. Publicita v rámci pilotného projektu bola zabezpečená prostredníctvom systému ASPI, prevádzkovaného spoločnosťou IURA EDITION, s.r.o. Bratislava. Systém ASPI je všeobecne rozšírený systém publikovania zákonov, má ho k dispozícii každý sudca i orgán verejnej správy. Je využívaný ako prehľadná elektronická zbierka zákonov v rámci rozhodovacej činnosti sudcov.

Významné je to, že umožňuje spracované súdne rozhodnutie vo forme tabuľky pripojiť priamo k textu zákonného ustanovenia, s ktorým sudca pracuje. V danom prípade spracované uznesenie 3 Sžnč 3/2009, pracovne označované ako *Preťo vs. Sociálna poisťovňa*, bolo v ASPI pripojené k ust. § 250t ods.1 O.s.p.. Preto, keď sudca pracuje priamo so zákonom, má ihneď k dispozícii aj príslušné súdne rozhodnutia Najvyššieho súdu SR.

Príklad práce sudcu so systémom

Sudca si otvorí text Občianskeho súdneho poriadku a zisťuje dikciu zákona, publikovanú v Zbierke zákonov, napr. v prípade návrhu proti nečinnosti orgánu verejnej správy.

„Štvrtá hlava

KONANIE PROTI NEČINNOSTI ORGÁNU VEREJNEJ SPRÁVY

§ 250t

(1) Fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá tvrdí, že orgán verejnej správy **nekoná bez vážneho dôvodu** spôsobom ustanoveným príslušným právnym predpisom tým, že je v konaní nečinný, môže sa domáhať, aby súd vyslovil povinnosť orgánu verejnej správy vo veci konať a rozhodnúť. Návrh nie je prípustný, ak navrhovateľ nevyčerpal prostriedky, ktorých použitie umožňuje osobitný predpis.“

Sudca klikne na tlačidlo „JU“ a ihneď má k dispozícii tabuľku zásadného súdneho rozhodnutia, ktoré dotvára dikciu zákona :

Systém ASPI - stav k 12.5.2009 do čiastky 65/2009 Z.z.

Obsah a text (Rs) 3 Sžnč 3/2009 - posledný stav textu

Poznámky a komentáre sudcov:

Právna oblasť - Občiansky súdny poriadok - konanie proti nečinnosti orgánu verejnej správy

Označenie účastníkov - Preťo vs. Sociálna poisťovňa, ústredie

Číslo konania 3 Sžnč 3/2009

Dátum rozhodnutia 9.04.2009

Dotknuté ustanovenie právneho predpisu - § 250t ods. 1 OSP - nekoná bez vážneho dôvodu

Stručný opis riešeného problému /Právna veta/ Ratio decidendi

- pripojenie dávkového spisu navrhovateľa k súdnemu spisu sp. značka 7So 164/2008 vedeného na najvyššom súde v konaní o odvolaní proti rozsudku Krajského súdu v Trenčíne spis. značka.... vo veci preskúmania rozhodnutia odporkyne, ktorým bola navrhovateľovi odňatá úrazová renta, je potrebné považovať za vážny dôvod, ktorý objektívne bráni odporkyni konať a vo veci o invalidnom dôchodku navrhovateľa rozhodnúť, keďže bez uvedeného spisu nebolo možné meritórne rozhodnúť. O tom, že prebieha aj iné konanie, navrhovateľ musel mať vedomosť, keďže bol účastníkom konania /navrhovateľ/ vo veci vedenej na Najvyššom súde Slovenskej republiky pod spisovou značkou, ku ktorej bol predmetný dávkový spis pripojený.

Zostavili - JUDr. Ivan Rumana, predseda senátu

JUDr. Jana Zemková PhD., sudca spravodajca

Sudca z prehľadnej tabuľky následne zistí či sa potrebuje oboznámiť i s celým obsahom súdneho rozhodnutia.

V rámci pilotného projektu boli k ust. § 250t O.s.p. príkladom spracované uznesenia senátu 3S Najvyššieho súdu SR a publikované v pilotnom projekte ASPI, a to 3 Sžnč 19/2008 a 3 Sžnč 18/2008.

Uznesenie 3 Sžnč 19/2008, pracovne označované ako Orviská vs. Ministerstvo vnútra SR, konkretizovalo dikciu ust. § 250t ods.1 O.s.p. v pojme „je v konaní nečinný“ tak, že predpokladom ochrany v konaní pred nečinnosťou je existencia začatého administratívneho konania. Pokiaľ administratívne konanie nezačalo, nie je možné hovoriť o nečinnosti orgánu verejnej správy.

Systém ASPI - stav k 12.5.2009 do čiastky 65/2009 Z.z.

Obsah a text (Rs) 3 Sžnč 19/2008 - posledný stav textu
Poznámky a komentáre sudcov:

Právna oblasť - občianske súdne konanie - konanie proti nečinnosti orgánu verejnej správy - začatie administratívneho konania na návrh a na podnet – rozdiely

Označenie účastníkov - Orviská vs. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

Číslo konania - 3 Sžnč 19/2008

Dátum rozhodnutia - 04.02.2009

Dotknuté ustanovenie - § 250t O.s.p., - je v konaní nečinný právneho predpisu - § 6 ods. 2 zák. č. 83/1990 Zb., § 11 ods. 2 zák. č. 83/1990 Zb., § 12 ods. 3 zákona č. 83/1990 Zb. § 18 zák. č. 71/1967 Zb. o správnom konaní - podnet na začatie konania

Stručný opis riešeného problému /Právna veta/ Ratio decidendi

Ustanovenie § 250t ods. 1 O.s.p. predpokladá existenciu začatého administratívneho konania v ktorom by bol odporca nečinný. Keďže navrhovateľka nebola aktívne procesne legitimovanou osobu na podanie návrhu, podaním jej podnetu administratívne konanie nezačalo.

Administratívne konanie o rozpustenie združenia podľa § 11 ods. 2 zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov pre porušenie ust. § 6 ods. 2 písm. f) zákona č. 83/1990 Zb. nie je konaním ktoré začína na návrh člena združenia, ale ide o konanie, ktoré môže začať na návrh združenia ako právnickej osoby (o ktorej právach a povinnostiach sa má konať) alebo začína na podnet správneho orgánu - odporcu, ktorý o začatí administratívneho konania môže rozhodnúť na základe podnetu ktorejkoľvek osoby, (i člena združenia) ak dôjde k záveru, že sú splnené podmienky na administratívne konanie.

Zostavil JUDr. Ivan Rumana, predseda senátu, sudca spravodajca

Uznesenie 3 Sžnč 18/2008, pracovne označované ako Balogová vs. Ministerstvo vnútra SR, príkladom konkretizovalo dikciu ust. § 250t ods.1 druhá veta O.s.p. v pojme prípustnosť návrhu v dôsledku vzniku tzv. fiktívneho rozhodnutia.

Systém ASPI - stav k 12.5.2009 do čiastky 65/2009 Z.z.

Obsah a text (Rs) 3 Sžnč 18/2008 - posledný stav textu

Poznámky a komentáre sudcov:

Právna oblasť - občiansky súdny poriadok - konanie proti nečinnosti orgánu verejnej správy - zákon o slobodnom prístupe k rozhodnutia - fiktívne rozhodnutie

Označenie účastníkov - Balogová vs. Ministerstvo obrany SR

Číslo konania 3 Sžnč 18/2008

I

Dátum rozhodnutia 04.12.2008

Dotknuté ustanovenie právneho predpisu § 250t ods. 4 OSP § 19 ods. 3, druhá veta zák. č. 211/2000 Z.z. o slobodnom prístupe k informáciám

Stručný opis riešeného problému /Právna veta/ Ratio decidendi

Právna úprava tzv. fiktívneho rozhodnutia v prípade nečinnosti orgánu verejnej správy ako povinnej osoby v zmysle ust. § 19 ods. 3, druhá veta zák. č. 211/2000 Z.z. o slobodnom prístupe k informáciám v znení vylučuje právnu možnosť domáhať sa ochrany v konaní pred nečinnosti podľa § 250t O.s.p a nasl. Navrhovateľky mali v tomto prípade postupovať podľa § 19 ods. 3 a 4 citovaného zákona v spojení s § 247 a nasl. OSP, a podať žalobu na preskúmanie tzv. rozhodnutia a to podľa druhej hlavy piatej časti OSP. Inštitút konania proti fiktívneho nečinnosti orgánu verejnej správy /štvrtá hlava piatej časti OSP/ nebolo možné v tomto prípade aplikovať, pretože navrhovateľky sa predmetnou žiadosťou domáhali poskytnutia informácií od odporcu, pričom uvedený právny vzťah upravuje zákon č. 211/2000 Z.z. o slobodnom prístupe k informáciám tak, že v prípade nečinnosti povinného orgánu upravuje fikciu vydania rozhodnutia povinným orgánom tzv. vydaním fiktívneho rozhodnutia, ktoré je spôsobilé byť predmetom súdneho prieskumu zákonnosti správneho rozhodnutia, aj keď reálne neexistuje.

Zostavili JUDr. Ivan Rumana, predseda senátu

JUDr. Jana Zemková PhD., sudca spravodajca

Personálna náročnosť systému

Ako už bolo zmienené, ide o dodatočnú činnosť predsedu senátu, prípadne sudcu spravodajcu pri vyhotovovaní rozhodnutia. Vyžaduje to spôsobilosť sudcu vyhodnotiť, či riešiť vec zásadného právneho významu a zovšeobecniť svoje poznatky priamo v súdnom rozhodnutí, resp. v tabuľke rozhodnutia. Systém nevyžaduje ďalšie materiálne zabezpečenie, ale zvýšený rozsah analyzovania napadnutých vecí sa môže prejaviť následne v nižšom kvantitatívnom mesačnom výkone v počte skončených vecí. Keďže sudcovia kvantitatívne mesačne deklarujú svoju výkonnosť, môže táto okolnosť pôsobiť demotivačne na sudcov a vyplňanie tabuliek môžu pociťovať ako prácu navyše, za ktorú nie sú odmeňovaní. Je nevyhnutné poznamenať, že vyplňaním tabuliek už nejde o priamy výkon sudcovskej činnosti, ale získavanie pridanej hodnoty z rozhodovacej činnosti súdov v prospech verejnosti, pričom sudcovia priamo z tejto činnosti neprofitujú. Motivácia sudcov podieľať sa na systéme je zabezpečovaná zachovaním ich autorských práv ako zostaviteľov tabuliek rozhodnutia. Predpokladaná je autorsko-právna ochrana spracovaných tabuliek a autorské odmeňovanie.

Finančná a materiálna náročnosť spracovania súdneho rozhodnutia

Vzhľadom na to, že ide o súkromnú autorskú činnosť sudcov, nepredpokladá sa vznik žiadnych materiálnych nákladov na strane súdov, pričom súdy ako inštitúcia získavajú pridanú hodnotu v podobe vecného registra vlastných súdnych rozhodnutí. Len na margo možno poukázať, že informačné systémy prevádzkované súdmi vo vlastnej réžii sú mimoriadne nákladné.

Legislatívne zmeny potrebné pre spracovanie súdnych rozhodnutí

Spracovanie súdnych rozhodnutí vychádza z platnej právnej úpravy. Koncepcia súdneho precedensu (Case- Law) v navrhovanej podobe je založená na tzv. presvedčovacom precedense (persuasive precedent), ktorý nie je formálne právne záväzným prameňom práva. Ide o docieľovanie záväznosti faktickou publikačnou činnosťou súdov, u ktorých sa predpokladá, že v dôsledku získania prehľadu vo vlastnej rozhodovacej činnosti budú dodržiavať vlastnú právnu prax. V konečnom dôsledku budú garantom senáty Najvyššieho súdu SR – správne kolégium, ktoré rozhoduje v poslednom stupni.

Praktické využitie v oblasti súdnictva

V správnom súdnictve umožňuje sudcovi zistiť, či jeho riešenému prípadu, predchádza už iné rozhodnutie súdu. Tu je využívaná práve vlastnosť, že v správnom súdnictve ide o spory výkladu konkrétnych ustanovení zákona. Preto systém ASPI súčasne plní funkciu vecného registra súdnych rozhodnutí bez potreby vynakladania akýchkoľvek finančných prostriedkov súdov na nákup vlastných registračných prostriedkov.

Praktické využitie v oblasti legislatívneho procesu

Pri tvorbe návrhov zákonov majú legislatívcia okamžite k dispozícii i aktuálnu súdnu prax pri aplikácii ustanovení, ktoré mienia novelizovať.

Praktické využitie orgánmi verejnej správy

Keďže orgány verejnej správy, rovnako ako súdy, používajú Zbierku zákonov, vedenú v systéme ASPI, získavajú týmto prístup k aktuálnej rozhodovacej činnosti súdov v správnom súdnictve. Môžu teda pri aplikácii

zákona zistiť, či existuje v danej veci súdne rozhodnutie, ktoré zákon vykladalo.

V tejto súvislosti je vhodné zmieniť sa, že prenos informácie do systému je možné zabezpečiť s nadobudnutím právoplatnosti spracovaného súdneho rozhodnutia. To znamená, že čas potrebný na vrátenie spisu súdu prvého stupňa, následné doručenie rozhodnutia účastníkom konania, vyznačenie právoplatnosti a vrátenie administratívneho spisu správnomu orgánu je rovnaký ako čas potrebný na publikovanie spracovaného rozhodnutia v systéme ASPI. Predpokladaná doba je 30 dní.

Praktické využitie odbornou verejnosťou

Odborná verejnosť, reprezentovaná najmä daňovými poradcami, sa na konferenciách pravidelne dožaduje publikovania zásadných súdnych rozhodnutí v zrozumiteľnej a dostupnej forme, poukazujúc na publikovanie rozhodnutí v Českej republike, a to najmä Najvyšším správnym súdom a Ústavným súdom ČR, resp. Súdny dvorom Európskych spoločenských.

Medzinárodná pomoc pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok

doc. JUDr. Alena Pauličková, PhD.

riešiteľka projektu Justičnej akadémie a APVV
Fakulta práva Janka Jesenského v Sládkovičove

Pred vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie nebolo možné vymáhať pohľadávky vo vzťahu k zahraničiu. Po pristúpení Slovenskej republiky k Európskej únii je postup pri vymáhaní upravený zákonom č. 446/2002 Z. z. o vzájomnej pomoci pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok – implementácia smernice 76/308/EHS o vzájomnej pomoci pri vymáhaní pohľadávok týkajúcich sa určitých poplatkov, ciel, daní a iných opatrení. Uvedená smernica bola doplnená č. 2001/44/ES + 2002/94/ES.

Smernica definuje pohľadávku ako dlžnú sumu z daní každého druhu ukladaných v mene zmluvných štátov, ktorá zahŕňa aj úrok, právne pokuty (penále) a náklady spojené s vyberaním alebo správou, a tiež medzinárodnú pomoc ako pomoc pri vymáhaní pohľadávok, ktorou sa rozumie poskytovanie, požadovanie alebo prijímanie informácií potrebných na vymáhanie pohľadávky alebo zabezpečenie vymáhania medzi príslušným orgánom Slovenskej republiky (Daňového riaditeľstva Slovenskej republiky, Colného riaditeľstva Slovenskej republiky) a príslušným úradom zmluvného štátu.

Medzinárodná pomoc vo vzťahu k členským štátom Európskej únie (ďalej len „EÚ“) je poskytovaná na základe zmluvy o pristúpení Slovenskej republiky k EÚ a medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná. Pre nečlenské štáty EÚ sú to bilaterálne dohody.

Aktuálny stav

Pomoc pri vymáhaní pohľadávky

Vzťahuje sa na pohľadávky, ktoré vznikli v súvislosti s

- daňou z príjmov,
- daňou z prevodu a prechodu nehnuteľností,
- daňou z nehnuteľností,
- daňou z pridanej hodnoty,
- so spotrebnými daňami,
- s clom a inými platbami vyberanými pri dovoze a vývoze tovaru,
- so sankciami (s výnimkou pokút trestnoprávneho charakteru),

nákladmi spojenými s vymáhaním pohľadávky,

- s pohľadávkami v iných zmluvných štátoch, ktoré sú rovnaké alebo podobné pohľadávkam v Slovenskej republike,
- s inými daňami v zmluvnom štáte, vrátane sankcií.

Platí zásada vzájomnosti

Zákonodarca stanovil 5 ročnú lehotu, ktorá sa počíta od dátumu vydania nástroja povoľujúceho vymáhanie po dátum podpísania žiadosti o vymáhanie kompetentným orgánom žiadajúceho štátu.

Bolo vydané metodické usmernenie pre správcov dane, aby zamestnancovi správcu dane, ktorý vykonáva exekúciu, vydal na účely medzinárodného vymáhania výkaz daňových nedoplatkov, v ktorom zlučí všetky ostatné exekučné tituly (rozhodnutia, daňové priznania,...) aj za minulé obdobia. Tým je zachovaná základná podmienka kladená na pohľadávku (umožní sa vymáhanie aj starších daní). Tým sú zabezpečené nižšie náklady na preklad exekučného titulu (nižší počet dokumentov potrebných na preklad).

Žiadosť o informácie potrebné na vymáhanie pohľadávky obsahuje:

- a) údaje o príslušnom/kompetentnom úrade žiadajúceho štátu,
- b) údaje o príslušnom úrade požiadaného štátu,
- c) údaje o daňovom subjekte, o ktorom chceme získať informácie (pri fyzickej osobe je to jeho meno, priezvisko, IČO, dátum, miesto narodenia, trvalá alebo posledná známa adresa, prípadne iné údaje, a to číslo pasu, občianskeho preukazu a u právnickej osoby obchodné meno a sídlo dlžníka).

Žiadosť o informácie sa môže vzťahovať na:

- a) dlžníka,;
- b) akúkoľvek osobu zodpovednú za vyrovnanie pohľadávky podľa práva platného v žiadajúcom členskom štáte,;
- c) tretiu stranu, ktorá má v držbe majetok patriaci dlžníkovi alebo osobe zodpovednej za vyrovnanie jeho pohľadávky.;
- d) identifikáciu pohľadávky a jej výšku, vrátane úrokov, pokút a iných sankcií a nákladov spojených s vymáhaním pohľadávky;
- e) požadované informácie: napr. o adrese daňového subjektu, o jeho zamestnávateľovi v zahraničí, o bankových účtoch, zistenie jeho majetku v zahraničí, overenie, či má daňový dlžník prostriedky na zaplatenie nedoplatku, či poberá mzdu v zahraničí atď.

Daňové riaditeľstvo Slovenskej republiky najneskôr do 6 mesiacov od prijatia žiadosti oznámi žiadajúcemu štátu opatrenia vykonané na základe jeho žiadosti.

Odmietnutie žiadosti o poskytnutie informácií potrebných na vymáhanie pohľadávky

V prípade, ak žiadané informácie nemožno získať, žiadajúci štát bude o tom informovaný s uvedením dôvodov:

a) ide o vymáhanie pohľadávky, ktorú v Slovenskej republike nie je vymáhajúci úrad oprávnený vymáhať alebo nie je oprávnený požadovanú informáciu získať, alebo ju nemôže poskytnúť na účely tohto zákona;

b) poskytnutie informácie by viedlo k vyzradeniu obchodného tajomstva, k porušeniu daňového, bankového tajomstva alebo by bolo v rozpore s verejným poriadkom;

c) žiadajúci štát podľa svojho práva nie je oprávnený rovnakú informáciu poskytnúť;

d) nebola by zachovaná reciprocita.

Žiadosť o doručenie písomností do zahraničia

Jeden zmluvný štát môže požiadať iný členský štát o doručenie ním vydaných rozhodnutí a iných písomností súvisiacich s vymáhaním pohľadávky dlžníkovi v dvoch exemplároch.

Obidva exempláre obsahujú údaje ako pri žiadosti o poskytnutie informácií:

a) druh a predmet písomností, ktoré majú byť doručené,

b) lehotu na doručenie písomností,

c) odkazy na právne normy, ktoré ustanovujú postup pri napadnutí pohľadávky alebo pri vymáhaní pohľadávky.

Oznámenie o doručení písomností

a) dátum a spôsob doručenia, resp. dôvod nedoručenia,

b) aktuálna adresa daňového dlžníka.

Žiadosť o vymáhanie pohľadávky

Ku každej žiadosti o vymáhaní pohľadávky musí byť priložený exekučný titul (originál), ktorý obsahuje údaje o daňovom dlžníkovi alebo o osobe povinnej plniť z aktív dlžníka a informáciu o akého dlžníka ide (hlavný dlžník alebo spoludlžník).

Žiadosť o vymáhanie sa môže vzťahovať na :

a) dlžníka,

b) akúkoľvek osobu zodpovednú za vyrovnanie pohľadávky podľa

práva platného v žiadajúcom členskom štáte,

c) tretiu stranu, ktorá má v držbe majetok patriaci dlžníkovi alebo osobe zodpovednej za vyrovnanie jeho pohľadávky.

Vymáhanie od ručiteľa

Osobou zodpovednou za vyrovnanie pohľadávky môže byť ručiteľ, pričom daňová povinnosť bola prenesená na základe rozhodnutia o ručení na fyzickú osobu, resp. konateľa v spoločnosti s ručením obmedzeným.

Dokument umožňujúci vymáhanie pohľadávky v zmluvnom štáte je považovaný za dokument umožňujúci vymáhanie pohľadávky v Slovenskej republike. Správca dane zabezpečí výkon vymáhania pohľadávky na základe tohto dokumentu podľa VII. časti zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní.

Ministerstvo financií Slovenskej republiky potvrdilo názor nemeckej daňovej správy, že požiadaný orgán nemá právo spochybňovať zákonnosť rozhodnutí, prípadne posudzovať pri daňovej pohľadávke zhodu s jeho domácim právom, ale má zabezpečiť iba samotný výkon exekučného konania.

Vymáhanie pohľadávky

Pri samotnom vymáhaní pohľadávky vo vzťahu k členským štátom Európskej únie sa v Slovenskej republike postupuje podľa zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov (VII. časť), rovnako ako pri vymáhaní tuzemského daňového nedoplatku. Pohľadávka iného zmluvného štátu sa vymáha rovnako ako pohľadávka Slovenskej republiky, nemá prednosť pred inými pohľadávkami a vymáha sa v eurách.

Písomnosti vydané podľa právneho poriadku zmluvného štátu považujú pre účely vymáhania pohľadávky za písomnosti vydané podľa právneho poriadku Slovenskej republiky, ak nie je v zákone o vymáhaní pohľadávok ustanovené inak. Písomnosti nemôžu byť v zmluvnom štáte napadnuté opravnými prostriedkami.

Uznávacie konanie

Colné riaditeľstvo požiadalo Ministerstvo financií SR o novelizáciu zákonom č. 446/2002 Z. z., pretože podľa právneho názoru Najvyššieho súdu SR je pri vymáhaní pohľadávok na podklade žiadosti zahraničných colných orgánov zároveň potrebné postupovať v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky – osobitná zákonná úprava vo veciach nariadenia výkonu cudzieho správneho rozhodnutia v § 250w a nasl. zákona č. 99/1963 Občiansky súdny poriadok.

„Ak medzinárodná zmluva, ktorou je SR viazaná, obsahuje záväzok vykonávať rozhodnutia cudzích správnych orgánov a rozhodnutia cudzích súdov vo veciach, o ktorých rozhodujú len správne orgány, možno nariadiť výkon cudzieho správneho rozhodnutia len ak krajský súd na návrh osoby, o ktorej právo ide, rozhodol, že toto cudzie správne rozhodnutie je vykonateľné.“

Uplatnenie námietky daňovým dlžníkom

Smernica 76/308/EHS, čl. 12 ods.1 :

„Námietku týkajúcu sa daňového nedoplatku (napr. jeho výšky, existencie) môže daňový dlžník uplatniť u žiadajúceho orgánu / na daňový úrad, ktorý vydal exekučný titul. V danom prípade už totiž bolo v danej veci rozhodnuté. Ak sa v priebehu vymáhania pohľadávka dostane do sporu so zainteresovanou stranou, táto podá podnet v súlade s platnými zákonmi žiadajúceho členského štátu.“

Odloženie vymáhania

V prípade, ak žiadajúci štát, dlžník alebo osoba, ktorá má v držbe aktíva dlžníka oznámila vymáhajúcemu úradu, že proti písomnostiam sa uplatňuje mimoriadny opravný prostriedok, odloží sa vymáhanie pohľadávky až do rozhodnutia príslušného úradu zmluvného štátu o mimoriadnom opravnom prostriedku.

Na žiadosť Daňového riaditeľstva Slovenskej republiky je vymáhajúci úrad povinný bezodkladne informovať o úkonoch vykonaných na účely vymáhania pohľadávky (každých 6 mesiacov).

Platba v splátkach a úrok

Čl. 9 smernice Rady 2001/44/ES: *„požiadaný štát môže po konzultáciách so žiadajúcim štátom poskytnúť dlžníkovi čas na zaplatenie alebo schválenie platby v splátkach.“*

„Od dátumu, ku ktorému bol dokument umožňujúci vymáhanie pohľadávky (exekučný titul) priamo uznaný alebo doplnený či nahradený, sa bude za platbu po lehote účtovať úrok v zmysle zákonov, právnych predpisov a správnych opatrení platných v požadovanom členskom štáte. Tento úrok bude poukázaný žiadajúcemu štátu.“

Toto ustanovenie bude doplnené do zákona č. 446/2002 Z.z, resp. zapracované do nového zákona, ktorý bude obsahovať aj počítanie úroku z omeškania na pohľadávku žiadajúceho štátu (momentálne je nezrovnalosť domáceho zákona a smernice Rady) – úrok musí byť zapracovaný do

aplikácie:

- a) samostatné sledovanie zahraničných a domácich nedoplatkov,
- b) používanie exekučných účtov daňových úradov,
- c) kurzové rozdiely – evidovanie pohľadávky aj v cudzej mene.
- d) § 6a ods. 8 zák. č. 446/2002 Z.z.: „*počas doby odkladu zaplatenia vymáhanej pohľadávky alebo jej splácania v splátkach je dlžník povinný platiť úrok, ktorý prináleží zmluvnému štátu, ktorý o vymáhanie pohľadávky požiadal.*“

Počítanie úroku

Čl. 9 ods. 2 Smernice 2001/44/ES, doplňujúcej Smernicu Rady 76/308/EHS:

- a) žiadajúci štát počíta úrok z omeškania do dňa potvrdenia prijatia žiadosti, ktoré zašle kompetentný orgán požiadaného štátu;
- b) požiadany štát počíta odo dňa prijatia žiadosti k istine aj úrok z omeškania, a to podľa svojich zákonov (tento úrok prináleží žiadajúcemu štátu);
- c) duplicitné počítanie úroku – východisko – cez opravu zrejmych omylov a nesprávností (§ 54 zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov).

Odmietnutie vymáhania pohľadávky

Ak by vymáhanie pohľadávky, vzhľadom na situáciu dlžníka, viedlo k jeho vážnym ekonomickým alebo sociálnym problémom, ak je výška pohľadávky, o ktorej vymáhanie sa žiada nižšia ako 1.500.- EUR.

Informovať o dôvodoch odmietnutia: do 3 mesiacov odo dňa potvrdenia jej prijatia členský štát a Komisiu ES.

Čl. 18 smernice 308/765/EHS – náklady

Členské štáty sa navzájom zriekajú nárokov na náhradu nákladov pri vzájomnej pomoci podľa smernice, ak je zabezpečená vzájomnosť.

Čl. 18 Smernice 44/2001:

„Požadovaný orgán vymáha od danej osoby (dlžníka) akékoľvek náklady vzniknuté pri vymáhaní pohľadávky, v súlade so zákonmi a právnymi predpismi členských štátov, v ktorom sa daňový subjekt nachádza a ktoré platia pre podobné pohľadávky.“

Exekučné náklady a hotové výdavky pri medzinárodnom vymáhaní

ovplyvnia výšku nedoplatkov Daňového riaditeľstva Slovenskej republiky .
Ak je vymáhanie pohľadávky spojené s veľkými ťažkosťami, s nadmerne vysokými nákladmi alebo súvisí s bojom proti organizovanému zločinu je možná dohoda na úhrade nákladov (pisomná žiadosť + podrobný odhad nákladov).

Postup pri obdržaní žiadosti o medzinárodné vymáhanie

Oddelenie registra na daňovom úrade preverí, či sa daňový subjekt nachádza v registri, ak nie, tak ho do registra zavedie. Žiadosť o vymáhanie pohľadávky bude postúpená exekučnému oddeleniu na daňovom úrade – zamestnanec správcu dane, ktorý vykonáva exekúciu, vyberie z administratívneho systému číslo spisu a na základe exekučného titulu zahraničnej daňovej správy vydá rozhodnutie o začatí daňového exekučného konania (číslo vyberá z APV DIS). Následne vystaví daňovú exekučnú výzvu a po márnom uplynutí doby na podanie odvolania voči daňovej exekučnej výzve vystaví daňový exekučný príkaz.

Prevod sumy vymoženého nedoplatku – z účtu daňového úradu na depozitný účet Daňového riaditeľstva Slovenskej republiky a odtiaľ na účet príslušného úradu žiadajúceho členského štátu.

Metodika k medzinárodnému vymáhaniu

Metodický pokyn k problematike medzinárodného vymáhania bude zahŕňať oblasť:

- a) registrácie daňových subjektov,
- b) úpravu aplikácie APV DIS,
- c) celý postup pri obdržaní žiadosti zahraničnej daňovej správy o vymáhanie pohľadávky.

Nový zákon o medzinárodnej pomoci pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok a o zmene a doplnení niektorých zákonov by mal byť účinný od 1. novembra 2009

Medzinárodná spolupráca a pomoc medzi príslušnými orgánmi členských štátov Európskej únie alebo zmluvných štátov patrí k oblastiam, ktoré významnou mierou prispievajú k ochrane príjmov rozpočtu SR a rozpočtov iných členských štátov Európskej únie alebo zmluvných štátov. Globalizácia ekonomík a rozvoj medzinárodného obchodu si vyžiadala intenzívnu medzinárodnú spoluprácu a pomoc, ktorá môže mať významný účinok v boji proti daňovým únikom a vyhýbaniu sa zaplatenia finančných pohľadávok. Aj keď príslušné orgány Slovenskej republiky majú potrebné právomoci a nástroje na vymáhanie pohľadávok od dlžníkov, problém

nastane vtedy, ak sa dlžník zdržuje mimo územia Slovenskej republiky a na našom území nemá žiadny majetok.

Ak príslušné orgány následne zistia, že dlžník dosahuje príjmy na území iného členského štátu alebo tam má majetok, využitím medzinárodnej pomoci pri vymáhaní pohľadávok je možné dosiahnuť aj od takéhoto dlžníka úhradu pohľadávky alebo aspoň jej čiastočnú úhradu.

Súčasne platný zákon č. 446/2002 Z. z. o vzájomnej pomoci pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok v znení neskorších predpisov upravuje postupy a podmienky medzinárodnej pomoci pri vymáhaní pohľadávok podľa smernice Rady č. 76/308/EHS a smernice Komisie č. 2002/94/ES. Z dôvodu, že smernica Rady bola niekoľkokrát novelizovaná, prijala Rada dňa 26. 05. 2008 jej kodifikované znenie pod č. 2008/55/ES. V záujme zabezpečenia efektívneho výberu finančných pohľadávok jednotlivými štátmi, bola smernica Komisie č. 2002/94/ES zrušená a nahradená nariadením Komisie (ES) č. 1179/2008.

V návrhu zákona sa upravuje postup a podmienky, za ktorých budú príslušné orgány SR poskytovať, požadovať alebo prijímať medzinárodnú pomoc za účelom vymáhania niektorých finančných pohľadávok pre SR alebo iný členský štát Európskej únie, alebo zmluvný štát. Rozsah úpravy sa doplnil o pohľadávky, ktoré sú v pôsobnosti Ministerstva pôdohospodárstva SR. Medzinárodná pomoc pri vymáhaní pohľadávky zahŕňa výmenu informácií, doručenie dokumentov, vymáhanie pohľadávky, zabezpečovanie pohľadávky a iné činnosti s nimi súvisiace.

Medzinárodná pomoc pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok sa týka oblasti výmeny informácií, doručovania písomností, vymáhania pohľadávok a zabezpečovania pohľadávky medzi Slovenskou republikou a príslušnými orgánmi členských štátov Európskej únie alebo zmluvných štátov; medzinárodná pomoc pri vymáhaní pohľadávok sa uskutočňuje len na základe vzájomnosti.

Príslušným orgánom Slovenskej republiky, ak ide o daňové pohľadávky alebo colné pohľadávky, sa navrhuje Ministerstvo financií Slovenskej republiky alebo ním určený daňový orgán, alebo colný orgán a ak ide o pohľadávky, ktoré sú v pôsobnosti Ministerstva pôdohospodárstva Slovenskej republiky, príslušným orgánom sa navrhuje Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky alebo ním určený orgán.

Vymáhajúcim orgánom sa navrhuje daňový úrad alebo colný úrad, alebo orgán určený ministerstvom pôdohospodárstva.

Podľa navrhovaného znenia dlžníkom je osoba, ktorá nezaplatila pohľadávku príslušnému orgánu Slovenskej republiky alebo príslušnému úradu iného členského štátu Európskej únie, alebo zmluvného štátu, pričom sa navrhuje, aby pohľadávku dlžníka bola povinná zaplatiť aj osoba, ktorá zodpovedá za vyrovnanie pohľadávky dlžníka podľa predpisov platných

v inom členskom štáte alebo zmluvnom štáte, ktorý požaduje medzinárodnú pomoc; napríklad ručiteľ, konateľ spoločnosti a pod. Od tejto osoby sa bude vymáhať pohľadávka, ak túto nebolo možné vymôcť od dlžníka.

V súlade so smernicou Rady 2008/55/ES z 26. mája 2008 sa navrhuje okruh finančných pohľadávok, na ktoré sa bude vzťahovať postup vymáhania.

V Slovenskej republike pri požadovaní medzinárodnej pomoci pôjde o pohľadávky na dani z príjmov, dani z nehnuteľností, dani z dedičstva, dani z darovania, dani z prevodu a prechodu nehnuteľností, dani z pridanej hodnoty, spotrebných daniach podľa druhov, cle pri dovoze a pri vývoze, náhradách, intervenciách a iných opatreniach tvoriacich súčasť systému celkového alebo čiastkového financovania Európskeho poľnohospodárskeho záručného fondu a Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka, vrátane súm inkasovaných v súvislosti s týmito činnosťami a o pohľadávky na odvodoch a iných poplatkoch upravených podľa spoločnej organizácie trhu pre sektor cukru.

Pri poskytovaní medzinárodnej pomoci vo vzťahu k členským štátom, okrem uvedených daní, môže ísť o pohľadávku na dani z poisťného, pričom jej formy sú uvedené v smernici Rady 2008/55/ES z 26. mája 2008. Z medzinárodnej pomoci sú vylúčené pokuty trestnej povahy.

Pôsobnosť

V úvodných ustanoveniach sa navrhuje pôsobnosť príslušného orgánu Slovenskej republiky pri poskytovaní medzinárodnej pomoci pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok a právomoc pre ministerstvo financií a ministerstvo pôdohospodárstva na určenie orgánov na poskytovanie, prijímanie alebo požadovanie medzinárodnej pomoci. Ďalej sa navrhuje právomoc pre obce, aby mohli požadovať prostredníctvom daňového orgánu určeného ministerstvom financií medzinárodnú pomoc na vymáhanie pohľadávky na dani z nehnuteľností a zároveň sa zavádza povinnosť pre obce poskytnúť tomuto orgánu informácie, ktoré sa týkajú pohľadávky na tejto dani.

V návrhu zákona je stanovené, podľa ktorých predpisov sa bude postupovať pri poskytovaní alebo požadovaní medzinárodnej pomoci, napríklad orgán určený Ministerstvom pôdohospodárstva bude povinný pri vymáhaní pohľadávky postupovať podľa zákona NR SR č. 233/1995 Z. z. v znení neskorších predpisov (Exekučný poriadok).

Postup pri poskytovaní informácií

Ide o postup pri poskytovaní informácií týkajúcich sa vymáhania niektorých finančných pohľadávok, a to tak, že tieto môžu byť poskytnuté len na základe žiadosti príslušného úradu členského štátu, ktorá musí obsahovať náležitosti ustanovené týmto zákonom alebo nariadením Komisie (ES) č. 1179/2008. Ďalej sa upravujú prípady, keď príslušný orgán odmietne žiadosť o poskytnutie informácie príslušnému úradu iného členského štátu, a to vtedy, ak nie je možné požadovanú informáciu získať na účely vymáhania obdobných domácich pohľadávok alebo ak by jej poskytnutie viedlo k porušeniu obchodného tajomstva, k porušeniu povinnosti zachovávať mlčanlivosť podľa osobitných predpisov; napríklad zákona o advokácii. V prípade, že sa vyskytnú prekážky, pre ktoré informácie nebude možné poskytnúť, príslušný orgán Slovenskej republiky bude o tejto skutočnosti informovať príslušný úrad iného členského štátu a Komisiu.

Doručovanie písomností

Príslušné orgány Slovenskej republiky zabezpečia doručenie písomností súvisiacich s pohľadávkou alebo vymáhaním pohľadávky adresátovi len na základe žiadosti príslušného orgánu iného členského štátu. Príslušné orgány Slovenskej republiky sú taktiež oprávnené požiadať príslušný úrad iného členského štátu EÚ o doručenie nimi vydaných rozhodnutí a iných písomností súvisiacich s pohľadávkou alebo s vymáhaním pohľadávky. Žiadosť o doručenie musí obsahovať náležitosti uvedené v tomto zákone alebo v nariadení Komisie (ES) č. 1179/2008.

Vymáhanie finančnej pohľadávky iného členského štátu Európskej únie bolo možné začať len na základe žiadosti, ktorá musí obsahovať náležitosti ustanovené týmto zákonom a nariadením Komisie (ES) č. 1179/2008, ako aj vyhlásenie príslušného úradu členského štátu, ktorý žiada o vymáhanie toho, že ním vydaný exekučný titul nie je napadnutý opravnými prostriedkami a že vymáhanie pohľadávky bolo uskutočnené, ale nevedlo k úplnému vymoženiu pohľadávky. K žiadosti musí byť doložený exekučný titul.

Ďalej sa upravuje postup pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok iného členského štátu, ktoré sa budú vymáhať rovnako ako pohľadávky Slovenskej republiky a nebudú mať prednosť pred pohľadávkami Slovenskej republiky. Navrhuje sa, aby exekučný titul vydaný podľa právneho poriadku iného členského štátu vymáhajúci orgán priamo uznal a bez ďalšieho úkonu ho považoval za exekučný titul vydaný podľa predpisov platných v Slovenskej republike. Ak pôjde o vymáhanie pohľadávok iného členského štátu, ktoré sú v pôsobnosti ministerstva

pôdohospodárstva, navrhuje sa uplatniť postup podľa exekučného poriadku. Vymáhajúci orgán môže so súhlasom príslušného úradu iného členského štátu povoliť dlžníkovi odklad vymáhanej pohľadávky alebo jej platenie v splátkach a následne môže povoliť odklad výkonu exekúcie. Vymáhajúci orgán bude povinný vyrubiť dlžníkovi sankčný úrok alebo úrok z omeškania, a to odo dňa obdržania kompletnej žiadosti až do zaplatenia vymáhanej pohľadávky. Pri vyrubení sankčného úroku sa uplatní zákon SNR č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov a zákon č. 199/2001 Z. z. Colný zákon a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Úrok alebo sankčný úrok sa nebude vyrubovať u pohľadávok v pôsobnosti ministerstva pôdohospodárstva z dôvodu, že vnútroštátne predpisy neustanovujú takúto možnosť. Rovnako príslušný úrad iného členského štátu bude povinný odo dňa obdržania žiadosti od príslušného orgánu SR až do dňa zaplatenia pohľadávky vyrubiť úrok alebo sankčný úrok podľa predpisov platných v tomto štáte.

Zabezpečenie pohľadávok iného členského štátu

Ide o možnosť zabezpečenia pohľadávky iného členského štátu, a to zriadením záložného práva k predmetu záložného práva vo vlastníctve dlžníka alebo osôb, ktoré zodpovedajú za vyrovnanie pohľadávky dlžníka. Pri zabezpečení pohľadávky sa bude postupovať podľa predpisov platných v Slovenskej republike. O zabezpečenie pohľadávky môže požiadať aj príslušný orgán Slovenskej republiky.

V zákone sa navrhujú prípady, u ktorých môže príslušný orgán SR odmietnuť pomoc pri vymáhaní pohľadávky, napríklad, ak by vymáhaním pohľadávky bola vážne ohrozená výživa dlžníka alebo ak by vymáhanie viedlo k hospodárskemu zániku dlžníka, alebo ak je výška pohľadávky nižšia ako 1.500.- eur a pod. O odmietnutí žiadosti o vymáhanie príslušný orgán bude informovať príslušný úrad iného členského štátu a Komisiu.

Lehoty na vymáhanie pohľadávky

V súlade so smernicou Rady 2008/55/ES z 26. mája 2008 sa v tomto ustanovení navrhuje, že na lehoty na vymáhanie pohľadávky sa bude vzťahovať právny poriadok štátu, ktorý žiada o vymáhanie pohľadávky. Úkony, ktoré majú vplyv na premlčacie lehoty, sa budú považovať za vykonané aj vtedy, ak ich vykoná vymáhajúci úrad.

Žiadosti o medzinárodnú pomoc a súvisiace písomnosti majú byť predkladané v úradnom jazyku členského štátu, ktorý bol požiadany

o pomoc, ak sa príslušný orgán Slovenskej republiky a príslušný úrad iného členského štátu nedohodnú inak.

V súlade so smernicou Rady 2008/55/ES z 26. mája 2008 sa navrhuje, aby sa bežné náklady vynaložené pri poskytovaní a prijímaní medzinárodnej pomoci pri vymáhaní pohľadávky medzi Slovenskou republikou a iným členským štátom vzájomne neuplatňovali. Exekučné náklady, ktoré vzniknú príslušnému orgánu Slovenskej republiky pri vymáhaní pohľadávky iného členského štátu, môže tento orgán vymôcť od dlžníka alebo povinnej osoby podľa predpisov Slovenskej republiky. V ustanovení sa však navrhuje, aby náklady za neoprávnené vymáhanie pohľadávky uhradil štát, ktorý neoprávnené vymáhanie zapríčinil alebo aby bolo možné sa na úhrade nákladov dohodnúť, ak je vymáhanie spojené s veľkými ťažkosťami a s bojom proti organizovanému zločinu a pod.

Elektronická komunikácia

V ustanovení sa navrhuje uskutočňovať komunikáciu príslušného úradu Slovenskej republiky a príslušného úradu iného členského štátu elektronickými prostriedkami prostredníctvom siete CCN/CSI. Pisomnosti podľa navrhovaného ustanovenia sa budú zasielať poštou len vo výnimočných prípadoch. Navrhuje sa, aby za komunikáciu elektronickými prostriedkami prostredníctvom siete CCN/CSI medzi príslušnými centrálnymi orgánmi iných členských štátov a Slovenskej republiky bolo zodpovedné Daňové riaditeľstvo Slovenskej republiky, ktoré sa na tento účel bude považovať za centrálny úrad.

V súlade so smernicou sa navrhuje sprístupnenie informácií, ktoré boli získané na účely vymáhania, a to tak, že tieto môžu byť sprístupnené osobe, ktorú uviedol príslušný orgán iného štátu, pri požadovaní medzinárodnej pomoci zamestnancom príslušného orgánu Slovenskej republiky alebo vymáhajúceho úradu alebo súdu.

Ministerstvo financií Slovenskej republiky bude povinné každoročne predkladať Komisii oznámenie o počte prijatých a zaslaných žiadostí o medzinárodnú pomoc za predchádzajúci kalendárny rok medzi príslušným úradom SR a príslušným orgánom iného členského štátu, vrátane údajov o pohľadávke, ktorej sa žiadosť týka, ako aj o vymoženej pohľadávke a pod. Zároveň sa ustanovuje povinnosť príslušným orgánom oznamovať ministerstvu financií údaje, ktoré sú potrebné na splnenie tejto oznamovacej povinnosti.

Pri poskytovaní a prijímaní medzinárodnej pomoci podľa medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná, sa bude postupovať podľa tohto zákona, medzinárodnej zmluvy a zákona SNR č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných

orgánov v znení neskorších predpisov. V súčasnosti nie je v žiadnej platnej medzinárodnej zmluve o zamedzení dvojitého zdanenia zahrnutý článok 27 modelovej zmluvy OECD týkajúci sa vymáhania pohľadávok, s niektorými štátmi však prebiehajú rokovania o zahrnutí tohto článku do dvojstranných zmlúv.

Prijatím nového zákona o medzinárodnej pomoci a spolupráci pri správe daní sa navrhuje zrušiť súčasne platný zákon č. 446/2002 Z. z., vrátane jeho noviel.

Vzhľadom na to, že v ustanovení § 9 zákona je stanovená povinnosť vyrubiť úrok za povolenie odkladu platenia vymáhanej pohľadávky alebo povolenie jej platenia v splátkach a povinnosť vyrubiť sankčný úrok za oneskorenú úhradu pohľadávky, navrhuje sa doplniť o tieto povinnosti zákon SNR č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov a tiež doplniť zákon č. 199/2004 Z. z. Colný zákon a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov o povinnosť vyrubiť úrok z omeškania pri poskytovaní medzinárodnej pomoci.

Ustanovenie § 41 ods. 2 zákona č. 233/1995 Z. z. (Exekučný poriadok) sa navrhuje doplniť o nové písmenom j) tak, aby bolo možné vykonať exekúciu aj na podklade dokladov vydaných podľa právneho poriadku iného členského štátu v prípade vymáhania pohľadávok podľa tohto návrhu zákona.

Literatúra

- [1] Zákon 446/2002 Z.z., v znení zákona č.465/2008 Z.z.
- [2] Smernica Rady č. 76/308/EHS, Smernica Rady č. 2002/94/ES
- [3] Zákon č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov
- [4] Návrh zákona o medzinárodnej pomoci pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- [5] Nariadenie Komisie (ES) č. 1179/2008

Ochrana spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb

JUDr. Imrich Fekete, CSc.

riešiteľ projektu Justičnej akadémie a APVV
Právnická fakulta Univerzita Komenského v Bratislave

Východiskom pre vymedzenie témy nášho príspevku je pojem „finančná služba“. Tento pojem síce súčasný právny poriadok pozná a čoraz častejšie i používa, ale paradoxne ho nedefinuje; vymedzuje ho len prostredníctvom subjektov, ktoré takéto služby poskytujú. Pre účely tohto príspevku možno uviesť, že *finančnou službou je akákoľvek služba poskytovaná finančnou inštitúciou spotrebiteľovi na základe zmluvy.*

Poskytovanie finančných služieb má dve úrovne. Na tzv. veľkoobchodnej úrovni finančné inštitúcie vydávajú, kupujú a predávajú akcie, dlhopisy a zhromažďujú kapitál prostredníctvom nástrojov finančného trhu. Táto úroveň je v komunitárnom i slovenskom práve dosť podrobne upravená. Na tzv. maloobchodnej úrovni, ktorá priamo ovplyvňuje právne postavenie spotrebiteľa, spotrebiteľia nakupujú od finančných inštitúcií hypotéky, poisťné a penzijné, ako aj sporiace produkty. Pre túto oblasť je charakteristické, že je upravená selektívne, podľa jednotlivých oblastí poskytovania finančných služieb a platia tu rozdielne pravidlá, a to nielen na úrovni EÚ (ES), ale i jednotlivých členských štátov.

V našom príspevku sa zameriame na ochranu spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb na tzv. maloobchodnej úrovni, v ktorej sa finančné služby poskytujú v rámci súkromnoprávných vzťahov na základe zmluvy, ktorá vytvára právny rámec vzťahu medzi tým, kto finančnú službu poskytuje a tým, kto takúto službu na základe odplaty nadobúda. Účastníkom tohto zmluvného vzťahu je finančná inštitúcia a spotrebiteľ.

Účastníci zmluvy o poskytovaní finančných služieb

V právnom poriadku nemožno nájsť ani exaktné vymedzenie pojmu „*finančná inštitúcia*“. Pod tento pojem možno zaradiť rôzne subjekty, ktoré sa zaoberajú finančnými službami. Ide najmä o:

- a) *banky* (pozri zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov),
- b) *poisťovne* (pozri zákon č. 8/2008 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov),
- c) *obchodníkov s cennými papiermi* [pozri zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších

predpisov],

d) *správčovské spoločnosti* (pozri zákon č. 594/2003 Z. z. o kolektívnom investovaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov),

e) *doplnkové dôchodkové spoločnosti* (pozri zákon č. 650/2004 Z. z. o doplnkovom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov),

f) *dôchodkové správčovské spoločnosti* (pozri zákon č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov),

g) *veriteľov, ktorí poskytujú spotrebiteľské úvery* v rámci svojho podnikania (pozri § 3 zákona č. 258/2001 Z. z. o spotrebiteľských úveroch v znení neskorších predpisov),

h) *finančných sprostredkovateľov* (pozri zákon č. 186/2009 Z. z. o finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov),

i) *leasingové spoločnosti*,

j) *zmenárne* (Devízový zákon) a pod.

Subjektom, ktorému uvedené finančné inštitúcie finančné služby poskytujú, je *spotrebiteľ*. Podľa ustanovenia § 52 ods. 4 Občianskeho zákonníka (ďalej len „OZ“) je spotrebiteľom fyzická osoba, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy nekoná v rámci predmetu svojej obchodnej činnosti alebo inej podnikateľskej činnosti. Táto definícia korešponduje vymedzeniu pojmu spotrebiteľ v čl. 2 písm. b) smernice Rady 93/13/EHS o nekalých zmluvných podmienkach v spotrebiteľských zmluvách, ako aj v judikatúre Súdneho dvora ES (*Cape Snc a Idealservice Srl v. Idealservice MN Re Sas a OMAI Srl* z 22. 11. 2001, C – 541/1999, ECR 2001, s. I – 9049).

Právnym rámcom vzťahov medzi vyššie uvedenými inštitúciami a spotrebiteľmi sú súkromnoprávne vzťahy, ktoré vznikajú na základe rôznych typov zmlúv upravených v Občianskom zákonníku (zmluva o pôžičke, zmluva o vklade, poisťná zmluva), Obchodnom zákonníku (zmluva o úvere, zmluva o otvorení akreditívu, zmluva o bežnom účte, zmluva o inkase a pod.), osobitnom právnom prepise (napr. zákon č. 258/2001 Z. z. o spotrebiteľskom úvere, zákon č. 510/ 2002 Z. z. o platobnom styku) alebo ide o nepomenovanú zmluvu podľa ustanovenia § 51 OZ a § 269 ods. 2 Obchodného zákonníka (ďalej len „OBZ“) (napr. leasingová zmluva).

Pre tieto právne vzťahy je typické, že ich účastníci nemajú rovnovážne postavenie, ktoré je dané tým, že na jednej strane zmluvného vzťahu vystupuje finančná inštitúcia, ktorá sa profesionálne zaoberá predmetom

svojho podnikania a prostredníctvom zmluvných (obchodných) podmienok vopred ovplyvňuje obsah vzájomného právneho vzťahu. Túto nerovnosť sa právny poriadok snaží korigovať zavádzaním kogentných právnych noriem zakotvujúcich ochranu spotrebiteľa vo všeobecnej rovine alebo na úrovni právnych noriem regulujúcich poskytovanie jednotlivých druhov finančných služieb, ďalej etablovaním inštitucionálnej infraštruktúry, ktorá má dohliadať na to, aby spotrebiteľ nebol vo svojich právach obmedzovaný ani poškodzovaný a napokon i zavádzaním rôznych kontrolných mechanizmov, nevynímajúc možnosť využiť právo na súdnu ochranu.

Nadnárodná ochrana spotrebiteľa pri finančných službách

Problematika ochrany spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb presahuje – vzhľadom na súčasné globalizačné tendencie vo svete – rámec SR. Na túto problematiku sa kladie dôraz nielen v rámci EÚ (ES), ale i v medzinárodných organizáciách.

OSN v materiáli publikovanom pod názvom *United Nations guidelines for consumer protection* v r. 2003 považuje pre oblasť finančného trhu ako podstatné:

- a) ochranu a podporu ekonomických záujmov klientov,
- b) prístup klientov k informáciám umožňujúcim im robiť rozhodnutia v súlade s ich želaniami a potrebami,
- c) vzdelávanie klientov, ktoré má zahrnúť ich poučenie o sociálnych a ekonomických dopadoch ich rozhodnutí,
- d) dostupnosť mechanizmov zjednanja nápravy (včítane prípadného odškodnenia),
- e) možnosť zakladania záujmových združení spotrebiteľov a ich možnosť zúčastniť sa riadenia a rozhodovania o veciach, ktoré sa ich týkajú.

Pokiaľ ide o vymožitelnosť práv podľa písm. d), OSN je toho názoru, že štáty by mali zabezpečiť, aby pri poskytovaní finančných služieb boli dodržiavané zákony, potierané škodlivé obchodné praktiky, aby bola zabezpečená ochrana spotrebiteľov pred štandardizovanými zmluvami, ktoré by eliminovali ich základné práva a aby marketingové a predajné praktiky boli vykonávané spôsobom, ktorý poskytne spotrebiteľovi dostatok informácií potrebných na vytvorenie nezávislého úsudku, t. j. nesmú byť poskytované nepravdivé alebo klamlivé informácie. Štáty by mali takisto prijať zodpovedajúce právne a administratívne kroky, ktoré umožnia spotrebiteľom či príslušným združeniam spotrebiteľov domáhať sa ochrany svojich práv, či už formou formálneho alebo neformálneho procesu.

Na rovnakých princípoch spočíva i právo EÚ (ES), ktoré sa v dôsledku transpozície – najmä prostredníctvom komunitárnych smerníc – postupne

premieta do právneho poriadku SR. Ochrana spotrebiteľov chápu smernice ES vo všeobecnej rovine súkromnoprávne. Preferujú prevenciu a úpravu práv spotrebiteľa ako jednej zo zmluvných strán pred sankciami verejnej moci. Možno povedať, že smernice ES obsahujú veľké množstvo definícií, majú často komplikovanú štruktúru, nie sú navzájom harmonizované a ako ukazuje judikatúra Súdneho dvora ES – sú vo vzťahu špeciality. Komunitárne právo je teda značne neprehľadné a výrazne dotvárané judikatúrou Súdneho dvora ES. Zmenu by mohla priniesť až pripravovaná nová univerzálna smernica o právach spotrebiteľov.

V súčasnosti je 80% až 90% rozhodnutí týkajúcich sa finančných produktov prijímaných v Bruseli. Samotná Komisia ES však konštatuje, že finančné služby predstavujú oblasť, v ktorej sa spotrebiteľ ťažko orientuje a je pre neho zložitá rozhodovať sa so znalosťou veci. Na úrovni ES existuje celý rad smerníc, ktoré upravujú špecifické aspekty finančných služieb. Väčšina smerníc sa týka verejnoprávnej oblasti a len čiastočne majú prienik do oblasti súkromného práva. Názorne to možno demonštrovať na komunitárnom poistnom práve, kde EÚ doteraz vydala už viac ako 30 poisťovacích smerníc, z ktorých len niektoré priamo upravujú súkromnoprávne vzťahy spotrebiteľov (pozri najmä Smernicu Rady 2002/83/ES, ktorá poisťníkovi umožnila bez uvedenia dôvodu odstúpiť od zmluvy o životnom poistení do určenej lehoty po jej uzavretí a súčasne uložila poisťovateľovi povinnosť informovať záujemcu o poistenie o všetkých aspektoch uzavieranej poistnej zmluvy).

Na úrovni komunitárneho práva boli zatiaľ prijaté iba *dve smernice, ktoré sa výsostne orientujú na súkromnoprávnu ochranu spotrebiteľa pri poskytovaní konkrétnej finančnej služby*. Ide o Smernicu EP a Rady 2002/65/ES o poskytovaní finančných služieb na diaľku a Smernicu Rady 87/102/EHS o spotrebiteľských úveroch v znení smernice 90/88/EHS a smernice 98/7/ES. Obe smernice boli transponované aj do nášho právneho poriadku (pozri zákon č. 258/2001 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 71/1986 Zb. o Slovenskej obchodnej inšpekcii v znení neskorších predpisov a zákon č. 266/2005 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri finančných službách na diaľku a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Právny rámec pre *poskytovanie finančných služieb na diaľku* plne rešpektuje požiadavky smernice 2002/65/ES o poskytovaní finančných služieb na diaľku. Zákon č. 266/2005 Z. z. zabezpečuje, aby spotrebiteľia mali prístup bez diskriminácie k čo najširšiemu možnému sortimentu dostupných finančných služieb, ktoré sú vhodné pre diaľkový predaj a aby si mohli vybrať tie, ktoré najviac zodpovedajú ich potrebám. Reguluje používanie prostriedkov diaľkovej komunikácie pri ponuke (marketingu) finančných služieb, najmä zakazuje používanie niektorých nekalých praktík

(nevyžiadané služby). Ustanovuje rozsah informácií povinne poskytovaných spotrebiteľovi pred uzavretím zmluvy na diaľku a právo spotrebiteľa na odstúpenie od zmluvy na diaľku v určenej lehote bez zmluvnej pokuty.

Smernica 87/102/EHS ako i zákon o spotrebiteľských úveroch sa orientujú len na jeden segment finančného trhu, a to *poskytovanie spotrebiteľských úverov*. Upravujú podmienky poskytovania úverov spotrebiteľom (fyzickým osobám na iný účel ako na výkon zamestnania, povolania alebo podnikania) bankovými i nebankovými subjektmi. Ich cieľom je zabezpečiť ochranu spotrebiteľa pri poskytovaní spotrebiteľských úverov, najmä prostredníctvom poskytovania dostatku informácií pre správne rozhodnutie (napr. stanovenie podmienok pre niektoré druhy reklám, poskytovanie predzmluvného formulára). Zákon ďalej presne špecifikuje povinné náležitosti zmluvy o spotrebiteľskom úvere a udeľuje spotrebiteľovi i právo na predčasné splatenie úveru, pričom presne stanovuje maximálnu výšku poplatku pri jeho predčasnom splatení. Kontrolu nad dodržiavaním tohto zákona vykonáva Slovenská obchodná inšpekcia. Pri aplikácii a výklade smernice i zákona o spotrebiteľských úveroch je potrebné rešpektovať príslušné rozhodnutia Súdneho dvora ES [pozri najmä *C – 192/94, El Corte Inglés SA v Cristina Blázquez Rivero, rok 1996, Zb. rozh. ESD (I-01281)*, *C – 208/98, Berliner Kindl Brauerei AG v Andreas Siepert, rok 2000, Zb. rozh. ESD (I-01741)* a *C – 264/02, Cofinoga Mérignac SA v Sylvain Sachithanathan, rok 2004, Zb. rozh. ESD (I-02157)*].

Smernica Rady 87/102/EHS o spotrebiteľských úveroch je už prekonaná. Táto stratí účinnosť 12. mája 2010 ako dôsledok schválenia Smernice EP a Rady 2008/48/ES o zmluvách o spotrebiteľskom úvere. Nová smernica o spotrebiteľských úveroch pokrýva takmer všetky druhy spotrebných úverov do výšky 75.000.- eur (okrem hypotekárnych úverov), harmonizuje metódu výpočtu ročnej percentuálnej miery nákladov (RPMN) a spotrebiteľovi to umožní ľahšie porovnať ceny pôžičiek v ostatných členských štátoch, pokrýva nové typy úverov a zavádza harmonizované pravidlá; členské krajiny si však zachovávajú určitú flexibilitu pri ich implementácii. Nová smernica o spotrebiteľskom úvere v oblasti ochrany spotrebiteľov:

- a) podrobnejšie reguluje reklamu a poskytovanie predzmluvných informácií vrátane vysvetlenia ponúkaných produktov,
- b) spresňuje poskytovanie zmluvných informácií, ako i pravidelné informovanie o prípadných zmenách v úrokovej sadzbe,
- c) dopĺňa princíp zodpovedného úverovania, ktorý by mal v zásade obmedziť preuverovanie spotrebiteľov,
- d) zakotvuje právo spotrebiteľa odstúpiť od zmluvy v lehote 14 dní od jej uzavretia,
- e) presnejšie je regulované predčasné splatenie úveru vrátane

odškodnenia veriteľa, keď mu v súvislosti s predčasným splatením vznikne škoda,

f) upravuje výpočet ročnej percentuálnej miery nákladov RPMN tak, aby tento výpočet skutočne slúžil ako nástroj na porovnávanie konkurenčných produktov.

Právna úprava ochrany spotrebiteľa pri finančných službách *de lege lata*

V posledných rokoch rýchlo rástol počet poskytovateľov a sprostredkovateľov finančných služieb pri neustále sa zväčšujúcej zložitosti a rôznorodosti nástrojov finančného trhu. Čím sú služby a produkty finančných inštitúcií zložitejšie a premyslenejšie, tým je náročnejšie ochrániť jednak transparentnosť podnikateľského prostredia a čistotu hospodárskej súťaže a jednak práva a oprávnené záujmy spotrebiteľov.

Ochrana podnikania na finančnom trhu je v SR na štandardnej európskej úrovni. Postupne sa v minulých rokoch vybudoval funkčný a efektívny dohľad nad činnosťou vybraných subjektov finančného trhu (banky, poisťovne, správcové spoločnosti) a v roku 2006 bola dokončená jeho integrácia do jedinej dohliadacej inštitúcie – Národnej banky Slovenska. Zložitejšia je otázka ochrany práv spotrebiteľov finančných služieb, t. j. predovšetkým tých klientov finančných inštitúcií, ktorí finančné služby neprijímajú v rámci svojej podnikateľskej alebo inej zárobkovej činnosti, ale ako neprofesionálni spotrebiteľia – nepodnikatelia.

Úprava ochrany záujmov spotrebiteľov pri poskytovaní finančných služieb je obsiahnutá v celom rade právnych predpisov (najmä zákonov), ktoré možno rozdeliť do troch skupín:

a) *špecializované zákony*, ktoré sa orientujú na súkromnoprávnu ochranu spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb (pozri vyššie uvedený zákon o spotrebných úveroch a zákon o ochrane spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb na diaľku),

b) *prierezové zákony*, ktoré možno ďalej rozdeliť na zákony, ktoré sa zaoberajú ochranou spotrebiteľa vo všeobecnej rovine (pozri zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa v znení neskorších predpisov) a ďalej zákony, ktoré sa primárne zaoberajú inou problematikou, avšak napriek tomu obsahujú pomerne ucelenú pasáž upravujúcu problematiku ochrany spotrebiteľa (napr. Občiansky zákonník, zákon č. 147/2001 Z. z. o reklame),

c) *sektorové zákony*, ktoré pokrývajú jednotlivé špecifické oblasti poskytovania finančných služieb a obsahujú pravidlá pre obozretné podnikanie finančných inštitúcií, a tým vo svojich dôsledkoch nepriamo napomáhajú ochrane spotrebiteľa (napr. zákon o bankách, zákon o poisťovníctve, zákon o cenných papieroch).

Základnou právnou normou v oblasti ochrany spotrebiteľa v SR je v súčasnosti zákon č. 250/2007 Z.z. o ochrane spotrebiteľa, ktorý ustanovuje rámcové pravidlá na ochranu a podporu ekonomických záujmov spotrebiteľov, zlepšenie prístupu spotrebiteľov k informáciám o výrobkoch a službách a riešenie spotrebiteľských sporov, reklamácií a získavanie náhrad škôd. Prínosom pre ochranu spotrebiteľa pri procesoch predchádzajúcich uzatváraniu spotrebiteľských zmlúv je implementácia Smernice Rady 2005/29/ES o nekalých obchodných praktikách, ktorá zakazuje konania predávajúceho voči spotrebiteľom, ktoré majú za cieľ ovplyvniť správanie spotrebiteľa nepovoleným spôsobom, a tým pre spotrebiteľa vytvorí nepriaznivú pozíciu pri uzatváraní zmluvy.

Napriek tomu, že zákon o ochrane spotrebiteľa sa považuje za tzv. malý kódex spotrebiteľského práva, nie je celkom jasné, do akej miery sa tento zákon vzťahuje na poskytovanie finančných služieb. Bez hlbšej analýzy možno konštatovať, že zákon o ochrane spotrebiteľa sa priamo nevzťahuje na finančné inštitúcie licencované a dohliadané Národnou bankou Slovenska (najmä banky, poisťovne, obchodníci s cennými papiermi, dôchodkové správcovské spoločnosti). Ostatné finančné inštitúcie, ako sú nebankové spoločnosti poskytujúce úvery, spoločnosti splátkového predaja, leasingové spoločnosti, finanční sprostredkovatelia atď., ktoré na svoju činnosť potrebujú živnostenské oprávnenie, už pod rozsah zákona o ochrane spotrebiteľa spadajú a konkrétne právomoci voči nim vykonáva Slovenská obchodná inšpekcia. Takéto rozdelenie kompetencií však z príslušných zákonov priamo nevyplýva, čo spôsobuje v praxi problémy pri uplatňovaní práv spotrebiteľov (nie je každom prípade jasné, na ktorý príslušný štátny orgán sa má spotrebiteľ obrátiť predtým, než podá žalobu na súde).

Za súčasného právneho stavu sa ochrana spotrebiteľov pri poskytovaní finančných služieb poskytuje prostredníctvom:

a) *mimosúdnej ochrany* riešenia sporov (do úvahy prichádza mediácia podľa zákona č. 420/2004 Z. z., riešenie sporu rozhodcami podľa zákona č. 244/2002 Z. z. a výnimočne i finančným ombudsmanom, čo však v súčasnosti nemá oporu v legislatíve);

b) *súdnej ochrany* v rámci občianskeho súdneho konania;

c) *orgánov vykonávajúcich štátny dohľad (dozor)* nad niektorými oblasťami finančného sektora; ide najmä o Národnú banku Slovenska (vykonáva dohľad v záujme stability finančného systému ako celku a nezaobera sa jednotlivými zmluvnými vzťahmi finančných inštitúcií so spotrebiteľmi), Slovenskú obchodnú inšpekciu (v prípade porušenia povinností v oblasti ochrany spotrebiteľa môže podnikateľským subjektom uložiť pokuty, avšak nerieši zmluvné vzťahy medzi finančnými inštitúciami a spotrebiteľmi), živnostenské úrady atď.;

d) *záujmového združenia na ochranu spotrebiteľa* (združenie môže podať návrh na začatie konania na správnom orgáne alebo na súde vo veci ochrany práv spotrebiteľov alebo môže byť účastníkom konania a na základe plnomocenstva zastupovať spotrebiteľa v konaniach pred štátnymi orgánmi o uplatňovaní jeho práv, vrátane náhrady ujmy spôsobenej porušením práv spotrebiteľa);

e) *profesijných organizácií zriadených ex lege* (napr. Slovenská kancelária poisťovateľov);

f) *dobrovoľných profesijných organizácií* (napr. Slovenská banková asociácia, Slovenská asociácia poisťovní, Asociácia leasingových spoločností).

Vyššie načrtnutý systém ochrany spotrebiteľov pri poskytovaní finančných služieb nie je funkčne skĺbený a jeho jednotlivé zložky si často konkurujú. Pre spotrebiteľa je tento systém zložitý, neprehľadný a prakticky i málo využiteľný. Spotrebiteľovi často neostáva nič iné, ako obrátiť sa so žalobou na súd. Vzhľadom na to, že preukázanie nárokov na plnenie zmlúv o finančných službách je náročné na dokazovanie, súdne konania trvajú dlhšiu dobu. Tým sa sťažuje vymožitelnosť práv, ktoré spotrebiteľom zo zmluvných vzťahov s poskytovateľmi finančných služieb vyplývajú. Ešte predtým, než z hľadiska úvah *de le ferenda* načrtneme systém ochrany spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb, musíme stručne zmapovať súkromnoprávne aspekty tejto problematiky.

Súkromnoprávne nástroje ochrany spotrebiteľa pri finančných službách

Spotrebiteľské právo ako subjektívne právo spotrebiteľa vo sfére poskytovania finančných služieb možno charakterizovať ako oblasť súkromného práva, ktorá obsahuje výrazné verejnoprávne prvky. Kogentné ustanovenia súkromného práva majú chrániť práva spotrebiteľov vzhľadom na ich faktické nerovnoprávne postavenie v zmluvnom vzťahu. Ochrana spotrebiteľov teda spočíva v modifikácii, až v obmedzení zmluvnej voľnosti oboch účastníkov poskytnutej finančnej služby. Tá sa prejavuje v tom, že:

a) zmluvné vzťahy medzi spotrebiteľom a poskytovateľom finančnej služby sú podriadené osobitnému právnomu režimu, v ktorom je *právne postavenie spotrebiteľa posilnené* (zákon zakazuje niektoré zmluvné dojednania v neprospech spotrebiteľa a v prípade porušenia tohto zákazu ich vyhlasuje za neprijateľné, a tým aj absolútne neplatné – pozri ustanovenie § 53 OZ; podľa ustanovenia § 574 ods. 2 OZ sa za neplatné považujú aj dojednania, ktorými sa spotrebiteľ vopred vzdal svojho práva);

b) *vymedzenie práv a povinností v zmluvných podmienkach musí byť jasné a zrozumiteľné* (v opačnom prípade sa podľa § 54 ods. 2 OZ aplikuje

výklad obsahu zmluvy pre spotrebiteľa priaznivejší – zásada *in dubio contra proferentem*);

c) spotrebiteľ musí pred uzavretím zmluvy dostať *presné a zrozumiteľné informácie o predmete zmluvy* (poskytovanej finančnej službe), ako aj o právach a povinnostiach zmluvných strán, pričom tieto informácie sa musia poskytnúť pred uzavretím zmluvy a pri dlhodobých zmluvách i počas jej trvania (pozri § 792a OZ a § 4 zákona č. 266/2005 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri finančných službách na diaľku a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Právo spotrebiteľa byť informovaný o všetkých podstatných náležitostiach zmluvy a právach a povinnostiach z nej vyplývajúcich by sa malo stať súčasťou právnej úpravy každej súkromnoprávnej zmluvy o poskytnutí finančnej služby, ak sa táto nedojednávajú individuálne a pre spotrebiteľa môže znamenať výraznejšie finančné zaťaženie do budúcnosti.

Dôležitým súkromnoprávnym prostriedkom ochrany spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb je zakotvenie *práva spotrebiteľa odstúpiť od uzavretej zmluvy do stanovenej lehoty* (tzv. lehota na rozmyslenie) a zbaviť sa tak záväzku, ktorý spotrebiteľ prevzal na seba ľahkovážne bez dôkladného zváženia. Právo odstúpiť od spotrebiteľskej zmluvy po jej uzavretí bez uvedenia dôvodu sa stáva výrazným trendom súčasnej európskej, ale i národnej legislatívy. Spotrebiteľ má za súčasného právneho stavu právo odstúpiť od:

a) zmluvy o životnom poistení, a to do 30 dní po jej uzavretí (čl. 35 Smernice Rady 2002/83/ES o životnom poistení a § 802a OZ v znení zákona č. 186/2009 Z. z.),

b) zmluvy o poskytnutí finančnej služby na diaľku v lehote 14 kalendárnych dní a v niektorých prípadoch v lehote 30 dní (pozri § 5 zákona č. 266/2005 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri finančných službách na diaľku a o zmene a doplnení niektorých zákonov),

c) zmluvy o spotrebiteľskom úvere (čl. 14 Smernice EP a Rady 2008/48/ES o zmluvách o spotrebiteľskom úvere, ktorý nebol ešte transponovaný do nášho právneho poriadku).

Efektívnym nástrojom ochrany spotrebiteľa v oblasti finančných služieb je ochrana pred *neprijateľnými zmluvnými podmienkami*, ktoré môžu byť obsahom obchodných podmienok poskytovateľov finančných služieb. Podľa ustanovenia § 53 ods. 1 OZ sa za neprijateľnú podmienku považuje také ustanovenie spotrebiteľskej zmluvy, ktoré pôsobuje značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach zmluvných strán v neprospech spotrebiteľa. Výpočet týchto podmienok obsahuje ustanovenie § 53 ods. 4 OZ a príloha Smernice Rady 93/13/EHS o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách. Ustanovenie o neprijateľných podmienkach sa nepoužije, ak ide o zmluvnú podmienku dojednanú individuálne. Posúdenie toho, či ide

o značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach dodávateľa a spotrebiteľa, prislúcha súdu.

Členské štáty však musia za účelom dosiahnutia cieľov vyššie uvedenej smernice zvoliť takú formu a prostriedky, ktoré poskytnú dostatočné záruky, že verejnosť bude mať možnosť sa so zoznamom neprijateľných podmienok oboznámiť (rozsudok *Súdneho dvora ES zo 7. 5. 2002 C-478/99 vo veci Komisia v. Švédsko*). Súdny dvor ES v tejto súvislosti zdôrazňuje, že je na národnom súde, aby s prihliadnutím na všetky okolnosti rozhodol, či sa konkrétna podmienka považuje za neprimeranú, alebo nie (*Ro ESD z 1. 4. 2004 C-237/02 vo veci Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG v. Ludger Hofstetter and Ulrike Hofstetter*).

Ak spotrebiteľ návrh dodávateľa, ktorý obsahuje jeho obchodné podmienky, prijme, potom sa obsah zmluvy posúdi z toho hľadiska, či neobsahuje neprijateľné zmluvné podmienky, ktoré môžu spôsobiť značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach zmluvných strán. Zmluva sa posúdi najmä z toho hľadiska, či neobsahuje niektorú z neprijateľných podmienok, ktoré sú uvedené v ustanovení § 53 ods. 4 OZ.

V praxi môže vzniknúť situácia, že časť spotrebiteľskej zmluvy bola dojednaná individuálne a ďalšia časť má charakter štandardnej (adhéznej) zmluvy. Zo zákona nevyplýva, ako má spotrebiteľ v takomto prípade postupovať. Riešenie tejto situácie ponúka čl. 3 ods. 2 smernice 93/13/EHS. Podľa neho skutočnosť, že podmienka alebo jej určitá časť bola dojednaná individuálne, nevyklučuje uplatňovanie ustanovenia o neprimeraných zmluvných podmienkach na zvyšok zmluvy, ak celkové hodnotenie zmluvy nasvedčuje záveru, že zmluva má charakter vopred pripravenej štandardnej (adhéznej) zmluvy. Túto skutočnosť musí v prípade sporu posúdiť súd.

Pokiaľ ide o kontrolu obsahu obchodných podmienok poskytovateľov finančných služieb z toho hľadiska, či neobsahujú neprijateľné zmluvné podmienky, súčasným trendom slovenskej legislatívy je paralelné zavedenie:

- a) administratívnej kontroly,
- b) súdnej kontroly.

Zákomom č. 397/2008 Z. z. (účinnosť od 1. novembra 2008) bola v SR zavedená *administratívna kontrola na posudzovanie obsahu spotrebiteľských zmlúv*. Na základe neho bol zákon o ochrane spotrebiteľa doplnený o nové ustanovenie § 26a. Týmto ustanovením bola *ex lege* zriadená komisia ako stály orgán, ktorý má posudzovať zmluvné podmienky v spotrebiteľských zmluvách. Podrobnosti o zložení, rozhodovaní, organizácii práce a postupe komisie na posudzovanie podmienok v spotrebiteľských zmluvách obsahuje vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 406/2008 Z. z. Komisia má právo vyžadovať i od finančnej inštitúcie všeobecné zmluvné podmienky, ktoré

dojednáva so spotrebiteľom a predávajúci je povinný takejto žiadosti vyhovieť. Pri zistení porušenia zákona alebo iného všeobecne záväzného právneho predpisu má komisia právo obrátiť sa na združenie spotrebiteľov s podnetom na uplatnenie práv na príslušnom štátnom orgáne. Združenie môže podať návrh na začatie konania na správnom orgáne alebo na súde vo veci ochrany práv spotrebiteľov alebo môže byť účastníkom konania za podmienok uvedených v ustanovení § 25 ods. 1 zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľov.

Právna úprava neprijateľných podmienok našla svoj odraz i v procesnom práve. V spore, v ktorom sa uplatňuje právo na zaplatenie peňažnej sumy zo spotrebiteľskej zmluvy a odporcom je spotrebiteľ, zákon zakazuje súdu rozhodnúť pre zmeškanie sporu, v ktorom sa uplatňuje právo na zaplatenie peňažnej sumy zo spotrebiteľskej zmluvy a odporcom je spotrebiteľ, ak zmluva obsahuje neprijateľné podmienky [§ 153b ods. 5 písm. d) OSP]. Rovnako v prípade, ak sa uplatňuje právo na zaplatenie peňažnej sumy zo spotrebiteľskej zmluvy a odporcom je spotrebiteľ, súd nesmie vydať platobný rozkaz, ak zmluva obsahuje neprijateľné podmienky (§ 172 ods. 9 OSP).

Občiansky súdny poriadok dáva súdu možnosť v spore týkajúcom sa spotrebiteľskej zmluvy, aby i bez návrhu vyslovil, že určitá podmienka používaná v spotrebiteľských zmluvách dodávateľom je neprijateľná (§ 153 ods. 3 OSP). Týmto novým pravidlom, ktoré zaviedol zákon č. 384/2008 Z. z., sa má posilniť právne postavenie spotrebiteľa. Vychádza sa pritom z judikatúry Súdneho dvora ES (*joined cases C-240/98 a C-244/98*).

Uvedený systém ochrany spotrebiteľov by sa žiadalo doplniť ďalšími inštitútmi, ktoré by v rovine procesného práva posilnili právne postavenie spotrebiteľa. Ide o to, aby rozhodnutie súdu vo veci, ktorá sa týka konkrétnej zmluvnej podmienky, malo precedenčný dosah pre všetkých spotrebiteľov, s ktorými bola uzavretá spotrebiteľská zmluva rovnakého obsahu. *De lege ferenda* navrhujeme zaviesť úpravu, podľa ktorej:

a) ak súd už raz určil niektorú zmluvnú podmienku za neplatnú alebo nepriznal plnenie z dôvodu takejto podmienky, dodávateľ (finančná inštitúcia) by bol povinný sa zdržať používania takejto podmienky so všetkými spotrebiteľmi,

b) ak súd určil niektorú zmluvnú podmienku za neplatnú alebo mu na základe takejto podmienky súd uložil povinnosť vydať spotrebiteľovi bezdôvodné obohatenie, nahradiť škodu alebo zaplatiť primerané finančné zadosťučinenie, súd by aj bez návrhu mohol vo výroku rozsudku určiť neplatnosť takejto zmluvnej podmienky.

Týmto opatrením možno legislatívne konformným spôsobom obísť zavedenie inštitútu hromadnej žaloby (*actio popularis*) do nášho právneho poriadku, čo by vzhľadom na našu právnu kultúru a hmotnoprávne

a procesné problémy s tým spojené bolo legislatívne veľmi komplikované. Zavedením zásady o precedentnom vplyve rozhodnutia súdu na zmluvné podmienky v tom rozsahu, ako bolo vyššie uvedené, by sa znížil počet súdnych sporov medzi spotrebiteľmi a dodávateľmi a súčasne by sa zvýšila vymožitelnosť spotrebiteľských práv.

Úvahy *de lege ferenda* na zefektívnenie vymožitelnosti práva spotrebiteľov

Z vyššie uvedeného vyplynulo, že slovenský právny poriadok v oblasti ochrany záujmov spotrebiteľov pri poskytovaní finančných služieb v hrubých rysoch zodpovedá európskemu štandardu. Pretrvávajúcim problémom však zostáva slabá informovanosť spotrebiteľov o poskytovaných finančných produktoch i právach a povinnostiach vyplývajúcich zo zmluvných vzťahov, sektorový náhľad na ochranu spotrebiteľa v závislosti od druhu poskytovanej finančnej služby a neexistencia účinného mimosúdneho mechanizmu riešenia sporov medzi spotrebiteľmi aj finančnými inštitúciami.

Za účelom zefektívnenia vymožitelnosti práva spotrebiteľov vo vzťahu k finančným inštitúciami bolo v SR vykonané prvé účinné opatrenie vo forme prijatia zákona č. 186/2009 Z. z. o finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. *Úprava regulácie sprostredkovania všetkých finančných služieb a finančného poradenstva v jednom zákone* najmä:

- a) zjednotila pravidlá sprostredkovania finančných služieb a poskytovania finančného poradenstva na celom finančnom trhu bez ohľadu na to, ktorý štátny orgán alebo inštitúcia vykonáva dohľad alebo dozor;
- b) spresnila pravidlá činnosti finančných sprostredkovateľov a poradcov vo vzťahu k spotrebiteľovi;
- c) zlepšila vymožitelnosť dodržiavania pravidiel a etiky finančného sprostredkovania a poradenstva.

Ak porovnáme súčasnú právnu úpravu pre ochranu spotrebiteľa, s dôrazom na ochranu spotrebiteľa na finančnom trhu, legislatívny a inštitucionálny rámec mimosúdneho riešenia sporov zo zmluvných vzťahov klientov s finančnými inštitúciami a inými poskytovateľmi finančných služieb, ako aj súčasný stav vo všeobecnom finančnom vzdelávaní a finančnej osвете, možno konštatovať, že komplexná právna úprava a inštitucionálne zabezpečenie ochrany práv spotrebiteľa na finančnom trhu v SR je nedostatočná.

Z hľadiska *zvýšenia vlastnej ochrany spotrebiteľa* na finančnom trhu je potrebné najmä:

- a) zvýšiť a zlepšiť *informovanosť spotrebiteľov* zo strany finančných

inštitúcií o ich službách, ako aj spresniť pravidlá pre ich propagáciu a zamedzenie zavádzajúcej alebo klamlivej reklamy,

b) hodnotiť právne možnosti, ktorými môže *spotrebiteľ brániť svoje práva* vyplývajúce zo zmluvných vzťahov s poskytovateľmi alebo sprostredkovateľmi finančných služieb a prípadne upraviť inštitucionálne zabezpečenie vymožitelnosti práv spotrebiteľov, s dôrazom na vytvorenie účinného mechanizmu mimosúdneho riešenia sporov.

S cieľom primerane zmenšiť informačnú a profesionálnu asymetriu na finančnom trhu a vytvoriť potrebnú rovnováhu medzi ochranou záujmov finančných inštitúcií a férovej hospodárskej súťaže na strane jednej a ochranou spotrebiteľa finančných služieb na strane druhej, navrhujeme *jedným zákonom upraviť komplexný systém ochrany spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb* (takýto zákon sa v súčasnom období pripravuje).

Systém ochrany spotrebiteľa na finančnom trhu musí zahrnúť komplexný súbor inštitúcií na ochranu práv a oprávnených záujmov spotrebiteľov, ktorí vstúpili alebo potenciálne môžu vstúpiť do vzťahov s finančnými inštitúciami poskytujúcimi na finančnom trhu svoje služby. Tento zámer predpokladá, že súčasťou inštitucionálneho systému ochrany spotrebiteľa na finančnom trhu budú:

a) *titút finančného ombudsmana* zriadený za účelom zabezpečenia efektívneho mimosúdneho rozhodovania sporov zo zmluvných vzťahov medzi spotrebiteľom a finančnou inštitúciou,

b) *systém finančného vzdelávania* spotrebiteľov,

c) *garančné schémy ochrany spotrebiteľa* v prípade zlyhania systému ochrany spotrebiteľa (popri existujúcom Fonde ochrany vkladov a Garančnom fonde investícií by mali vzniknúť ďalšie fondy náhrad pre príslušné oblasti finančného trhu).

Komplexným zákonom o ochrane spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb treba spotrebiteľovi zabezpečiť najmä:

a) právo na poskytnutie finančnej služby s náležitou odbornou starostlivosťou s ohľadom na vhodnosť a primeranosť finančnej služby vzhľadom na jej účel;

b) právo na všeobecnú ochranu pred nesprávnym, neetickým a nekalým postupom finančných inštitúcií;

c) právo sťažovať sa na nesprávny postup inštitúcie, právo na riešenie týchto sťažností, právo na rovnaké zaobchádzanie;

d) právo na rýchle a účinné riešenie sporov zo zmluvných vzťahov s finančnými inštitúciami;

e) právo na náhradu škody, ktorá preukázateľne vznikla nesprávnym, nevhodným alebo nezákonným postupom finančnej inštitúcie.

Niektoré nedávno prijaté európske smernice v oblasti finančných služieb ukladajú členským štátom, aby sa usilovali o zavedenie účinných mechanizmov mimosúdneho riešenia spotrebiteľských sporov. Popri Smernici Rady 97/5/ES o cezhraničných prevodoch, na ktorú reagoval zákon o platobnom styku (pozri § 67 zákona č. 510/2002 Z. z., na základe ktorého vznikol stály rozhodcovský súd Slovenskej bankovej asociácie), ďalej ide napr. o Smernicu EP a Rady 2002/65/ES o poskytovaní finančných služieb spotrebiteľom na diaľku a o zmene a doplnení smernice Rady 90/619/EHS (článok 14), Smernicu EP a Rady 2002/92/ES o sprostredkovaní poistenia (článok 11) alebo o Smernicu EP a Rady 2004/39/ES o trhových finančných nástrojoch (článok 53). Primeraná implementácia uvedených ustanovení doposiaľ v našom právnom poriadku chýba.

Navrhujeme zriadiť *inštitút finančného ombudsmana* podľa vzoru vyspelých trhov. Ombudsman by mal byť oprávnený preverovať a preskúmať podania spotrebiteľov voči poskytovateľom finančných služieb a urovnávať a rozhodovať spory medzi spotrebiteľmi a poskytovateľmi finančných služieb v oblasti ponuky, distribúcie (sprostredkovania) a poskytovania finančných služieb. Zmierlivé riešenie sporov finančným ombudsmanom by malo byť pre obe strany právne záväzné a v zákonom určených prípadoch podmienkou na podanie žaloby na súde. Komplexný zákon o ochrane spotrebiteľov pri poskytovaní finančných služieb by mal preto upraviť vzájomné vzťahy medzi konaním pred finančným ombudsmanom, inými formami mimosúdneho riešenia sporov (konanie pred orgánom štátneho dozoru a dohľadu nad finančným trhom) a súdnym konaním.

Na podanie návrhu na konanie pre finančným ombudsmanom by mal byť zásadne oprávnený iba spotrebiteľ, nie však poskytovateľ finančnej služby. Pri podávaní návrhu bude musieť spotrebiteľ doložiť, že vyzval poskytovateľa finančných služieb k náprave. Poskytovateľovi finančných služieb zostane zachovaná možnosť riešiť svoje spory s klientom na súde alebo v rozhodcovskom konaní. Doterajšie možnosti riešenia sporov medzi spotrebiteľom a finančnou inštitúciou v súdnom konaní, v rozhodcovskom konaní a prostredníctvom mediátora by mali zostať zachované.

Efektivita konkurzného práva v čase ekonomickej krízy

JUDr. Milan Ďurica, PhD.

riešiteľ projektu Justičnej akadémie a APVV
Krajský súd Banská Bystrica

Príspevok sa zaoberá novou úpravou konkurzného práva. Jeho účelom je hodnotiť efektivnosť právnej úpravy, pričom v tejto súvislosti stručne objasňuje základné funkcie konkurzného práva. Príspevok vychádza predovšetkým zo štatistických údajov, ktoré sa týkajú konkurzných konaní, reštrukturalizačných konaní a konaní o oddĺženie.

I. Je konkurz hrozbou? (O základných funkciách konkurzného práva)

Dnes, v podmienkach trhovej ekonomiky, už zrejme nikto nepochybuje o objektívnej potrebe konkurzného práva. Stačí sa však vrátiť do nie dlhej existencie konkurzného práva u nás a zistíme, že pôvodné nadšenie pre pôsobenie konkurzného práva v našej ekonomike značne ochablo, akonáhle sa zistilo, že prostredníctvom konkurzného práva hrozil veľkému počtu podnikateľov konkurz. Mnohí, a to nielen právnici, ale ani ekonómovia, si však neuvedomili alebo si uvedomiť nechceli, že príčinou hroziacich konkurzov nebolo konkurzné právo ako také, ale ekonomický bankrot podnikateľov vyvolaný v tom čase v masovom meradle platobnou neschopnosťou, či už prvotnou alebo druhotnou. Z obavy pred týmito, na prvý pohľad negatívnymi dôsledkami konkurzného práva, sa opakovane odkladala účinnosť zákona č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZKV“)¹. Rôzne pokusy o záchranu toho, čo sa prostredníctvom práva zachrániť nedalo, boli v konečnom dôsledku neúspešné. Takýmto záchranným predpisom mal byť napr. aj zákon o revitalizácii podnikov² a samotné konkurzné právo sa o to pokúsilo prostredníctvom dohodovacieho konania³. Samotný revitalizačný zákon nemal dlhé pôsobenie a faktickú účinnosť ani nenadobudol. Dohodovacie konanie zavedené v roku 1994 bolo nakoniec ako neúspešné vypustené zo ZKV zákonom č. 12/1998 Z. z. s účinnosťou od 1. februára 1998. Ak máme zodpovedať na otázku, či konkurzné právo je hrozbou, musíme sa v nevyhnutnom rozsahu zaoberať základnými funkciami konkurzného práva alebo inak povedané, funkciami konkurzu. Pre účely tohto príspevku rozumieme konkurzným právom právne predpisy, ktoré upravujú kolektívne uspokojovanie pohľadávok veriteľov a konkurzom právny a ekonomický stav u konkrétnej osoby, ktorý nastáva po vyhlásení konkurzu.⁴

1. Konkurzné právo ako prostriedok na uplatňovanie pohľadávok

Konkurzné právo upravuje osobitný postup pri súdnom uplatňovaní pohľadávok. Z tohto pohľadu ide len o osobitný druh súdneho konania, v ktorom si veritelia uplatňujú voči svojmu dlžníkovi pohľadávky⁵. Konkurzné konanie, ako osobitný druh civilného konania, sa vyznačuje viacerými špecifikami. Predovšetkým ide o tzv. kolektívne uspokojovanie pohľadávok veriteľov (conkurs creditórum). Konkurzné právo vytvára osobitné procesnoprávne a hmotnoprávne predpoklady preto, aby si všetci veritelia mohli uplatniť svoje pohľadávky voči dlžníkovi v jednom a v tom istom konaní. Procesným prostriedkom na uplatňovanie pohľadávok veriteľov je prihláška. V prípade vyhlásenia konkurzu na dlžníka alebo povolenia reštrukturalizácie dlžníkovi, každý veriteľ si môže uplatniť svoju pohľadávku voči dlžníkovi. Za týmto účelom konkurzné právo v prípade vyhlásenia konkurzu vyvoláva splatnosť všetkých záväzkov dlžníka. Takto konkurzné právo umožňuje všetkým veriteľom uplatniť si pohľadávky proti dlžníkovi na majetok, na ktorého bol vyhlásený konkurz. V dôsledku týchto skutočností konkurzné právo potom formuluje základný princíp uspokojovania pohľadávok veriteľov a tým je pomerné uspokojovanie pohľadávok, pretože majetok dlžníka nebude stačiť na uspokojenie pohľadávok všetkých veriteľov. Konkurzné právo prípadne vytvára poradie jednotlivých druhov pohľadávok podľa právneho dôvodu ich vzniku.⁶ V konkurznom konaní si veritelia môžu uplatňovať všetky pohľadávky bez ohľadu na to, či sú judikované alebo sa vymáhajú na súde, či na inom orgáne oprávnenom o nich rozhodnúť, alebo si právo veriteľ uplatnil len formou prihlášky až v konkurznom (reštrukturalizačnom) konaní. Konkurzné právo z pohľadu uplatňovania pohľadávok veriteľov plní funkciu konania základného. Za týmto účelom vytvára ďalšie procesnoprávne inštitúty, ktoré zrýchlenou formou, navyše ovládanou koncentračnou zásadou, umožňujú zistiť oprávnenosť prihlásených pohľadávok.

2. Konkurzné konanie ako konanie pre určovanie oprávnenosti pohľadávok

Konkurzné právo vybavuje správcu mimoriadnou právomocou, ktorá mu umožňuje po preskúmaní pohľadávky túto uznať alebo poprieť. V prípade, že správca pohľadávku uzná, môže sa uspokojovať v konkurznom konaní (v reštrukturalizačnom konaní). Ak zistená (uznaná) pohľadávka veriteľa nebude v konkurznom konaní uspokojená, zoznam pohľadávok (pokiaľ ju nepoprel úpadca) je exekučným titulom. Mimoriadna právomoc správcu sa prejavuje v oprávnení správcu poprieť aj takú

pohľadávku, ktorá je priznaná právoplatným rozhodnutím súdu alebo iného orgánu. Ak správca poprie pohľadávku, bez ohľadu na to, či ide o pohľadávku judikovanú alebo nie, konkurzné právo umožňuje začať osobitné konanie o určenie spornej pohľadávky, ktoré v dôsledku koncentračnej zásady prebieha na konkurznom súde. Pohľadávka sa môže uspokojovať v konkurznom (reštrukturalizačnom) konaní len v takom rozsahu, v akom je v tomto konaní určená⁷.

Oprávnenosť pohľadávok sa síce určuje, predovšetkým pre účely konkurzného (reštrukturalizačného) konania, ale v konečnom dôsledku presahuje potreby konkurzného konania. Pohľadávka, ktorá nie je uspokojená v konkurznom konaní nezaniká a je ju možné vymáhať voči dlžníkovi po skončení konkurzného konania, ak dlžník nezanikne⁸, a ak pohľadávka bude materiálne vymáhateľná. Zoznam pohľadávok je tak podľa pôvodnej právnej úpravy, ako aj podľa novej právnej úpravy, exekučným titulom. Uznanie pohľadávky správcom, resp. jej nepopretie takto nahradzuje rozhodnutie súdu alebo správneho orgánu.

3. Konkurzné konanie ako konanie exekučné

V základnom civilnom konaní si spravidla uplatňuje pohľadávku jeden veriteľ voči svojmu dlžníkovi. V prípade oprávnenosti pohľadávky toto konanie končí rozhodnutím, ktoré ukladá dlžníkovi povinnosť zaplatiť veriteľovi dlžnú sumu alebo mu poskytnúť iné plnenie, na ktoré bol dlžník povinný. Pokiaľ dlžník uloženú povinnosť nesplní, musí si veriteľ ako oprávnený vymáhať svoju pohľadávku v exekučnom konaní a musí aktivovať ďalšie zdĺhavé konanie, v ktorom vynakladá ďalšie finančné prostriedky súvisiace s týmto konaním. V konkurznom konaní okrem určenia pohľadávok (ich výšky a poradia, prípadne zabezpečenia) sa speňaží celý majetok dlžníka a získaný výtazok sa použije na uspokojenie pohľadávok veriteľov, ktorí si svoje pohľadávky riadne a včas prihlásia. Z tohto pohľadu je právne irelevantné v akom rozsahu sa pohľadávky uspokojia. Konkurzné konanie (podobne i reštrukturalizačné) plní aj funkciu exekučného konania.

4. Konkurzné právo ako kontrola právnych úkonov dlžníka

Konkurzné právo už tradične samostatne upravuje odporovateľnosť právnych úkonov. Inštitút odporovateľnosti bol opakovane zaradený do nášho právneho poriadku v roku 1991, a to jednak do Občianskeho zákonníka (§ 42a)⁹, ale do konkurzného práva. Konkurzné právo v podstatne širšom rozsahu upravilo odporovateľnosť právnych úkonov¹⁰. Rozsah odporovateľnosti prevzal z konkurznej právnej úpravy aj Občiansky

zákonník. Tento právny dualizmus sa v právnej úprave zachoval aj v súčasnosti, pričom nová právna úprava konkurzného práva je podstatne dôslednejšia a prepracovanejšia. Podľa štatistiky súdov, veritelia v súkromnoprávných vzťahoch pomerne málo využívajú inštitút odporovateľnosti. Boli a sú to práve konkurzné konania, kde sa odporovateľnosť frekventovane využíva, čo je dané procesnoprávnym a hmotnoprávnym postavením správcu konkurznej podstaty. Konkurzné právo priznáva správcovi konkurznej podstaty aktívnu vecnú legitimáciu na podanie odporovacej žaloby. Správca, ktorý má zákonný príkaz vykonávať svoju funkciu s odbornou starostlivosťou, je povinný maximalizovať konkurznú podstatu v tom zámere, aby dosiahol čím najvyššie uspokojenie pohľadávok veriteľov. Nová právna úprava explicitne prikazuje správcovi podávať odporovacie žaloby, ak sú čo len pochybnosti o právnych úkonoch dlžníka. V konečnom dôsledku správca konkurznej podstaty má aj pozitívnu motiváciu na podaní odporovacej žaloby, pretože v prípade jej úspešnosti si výrazne zvyšuje konkurznú odmenu. Nová právna úprava vytvára správcovi predpoklady pre podanie odporovacej žaloby aj v podobe vecného oslobodenia tohto konania z povinnosti platiť súdne poplatky. V dôsledku takejto právnej úpravy dochádza prostredníctvom konkurzného práva k širokej vecnej kontrole právnych úkonov dlžníka, ktoré vykonal ohľadne svojho majetku pred začatím konkurzného konania¹¹. Pretože negatívne právne dôsledky úspešnej odporovacej žaloby dopadajú na majetkové pomery tretích osôb, ktoré nadobudli od dlžníka majetok, pôsobí konkurzné právo preventívne voči ostatným subjektom, ktoré chcú nadobudnúť majetok dlžníka, ktorý je v úpadku alebo mu úpadok hrozí a ide o takú dispozíciu s majetkom, ktorá sa môže dotknúť možnosti uspokojovania pohľadávok jeho veriteľov.

5. Konkurzné konanie ako prostriedok sanácie podnikateľských subjektov

Modernejšie právne úpravy hľadajú inštitúty, ktorými by umožnili podnikateľom vyhnúť sa v prípade úpadku alebo hroziaceho úpadku likvidačnému konkurzu, teda takému konkurzu, ktorým sa speňaží celý ich majetok, čo znamená ich ekonomickú a u právnických osôb, spravidla, aj právnu smrť. Takýmto inštitútom v ZKV bolo vyrovnanie a v zákone č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZoKR“) je to reštrukturalizácia. V konečnom dôsledku je ekonomická a právna podstata oboch inštitútov rovnaká. Ich podstata spočíva v tom, že podnikateľovi sa v rámci osobitného súdneho konania poskytne ochrana pred postupmi veriteľov pri uspokojovaní ich pohľadávok. Zároveň sa predpokladá, že dlžnícky subjekt

bude pod dozorom správcu a súdu naďalej podnikať. Výsledkom tohto postupu bude čiastočné uspokojovanie pohľadávok veriteľov, prevažne z podnikateľskej činnosti dlžníka a zánik (nevymáhateľnosť) záväzkov dlžníka. Po skončení konania môže dlžník ďalej podnikať, pričom je zbavený dlhov. Veritelia by mali byť v tomto konaní zásadne uspokojení vo väčšom rozsahu ako v tzv. likvidačnom konkurze¹².

6. Konkurzné právo ako prostriedok na oddĺženie nepodnikateľov

V poslednom období sa prostredníctvom konkurzného práva rieši oddĺženie fyzických osôb. Potreba oddĺžovania fyzických osôb súvisí so spôsobom moderného životného štýlu „žiť na dlh“. Tento spôsob života v konečnom dôsledku produkujú výrobcovia tovaru a predajcovia, ktorí sa snažia umiestniť tovar a služby aj bez zaplatenia odplaty a ponúkajú rôzne spôsoby odloženia platby a úverujú spotrebiteľov. Rovnako aj ponuka úverov a podmienok ich poskytovania samotnými bankami umožňuje spotrebiteľom obstarávať si tovary a služby bez existencie vlastných zdrojov. V dôsledku zadlžovania obyvateľstva vznikla potreba umožniť im zbaviť sa legálnou formou dlhov. Naša nová právna úprava zavádza pre fyzické osobitné konanie „oddĺženie“, ktoré nasleduje po skončení konkurzného konania: Netypická je v tom, že umožňuje oddĺženie nielen nepodnikateľom, ale aj podnikateľom. Na takýto postup nie je dôvod, pretože pre oddĺženie podnikateľských subjektov, bez ohľadu na to, či sú fyzickými alebo právnickými osobami, slúži inštitút „reštrukturalizácie“.

7. Konkurzné konanie ako ochranný filter ekonomiky

Konkurzné právo umožňuje predovšetkým podnikateľom opustiť trh legálnym spôsobom v prípade, že sa dostanú do úpadku. Včasný odchod z trhu znamená, že podnikateľ (ale aj nepodnikateľ) nebude zvyšovať svoje záväzky a znižovať hodnotu aktív. K tomuto postupu môže dlžníka donútiť len veriteľský návrh na vyhlásenie konkurzu. V prípade, že konkurzné právo nezabezpečí riešenie bankrotu – úpadku, prostredníctvom svojich inštitútov, vzniká nebezpečenstvo „dlžníckej epidémie“, ktorá sa prejavuje ako druhotná platobná neschopnosť a môže negatívne ovplyvniť ekonomický vývoj.

II. Nová právna úprava konkurzného práva na Slovensku

Stručná charakteristika základných funkcií konkurzného práva nám bude slúžiť ako východisko pre hodnotenie platnej právnej úpravy na Slovensku. Po početných novelizáciách ZKV bolo rozhodnuté, že sa pripraví

nová právna úprava konkurzu.¹³ Touto je zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZoKR“), ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2006. Právnu úpravu jeho tvorcovia označili ako proveriteľskú, ktorá má medzi iným priniesť zrýchlenie konkurzného konania a zvýšenie uspokojenia pohľadávok veriteľov. Jedným z rozhodujúcich kritérií pre hodnotenie efektívnosti konkurzného práva je práve postavenie veriteľov.

1. Právne postavenie veriteľov

Právne postavenie veriteľov sa v konkurznom práve prejavuje predovšetkým v troch oblastiach:

- a) v možnosti podať návrh na vyhlásenie konkurzu,
- b) v možnosti prihlásiť svoju pohľadávku,
- c) v možnosti ovplyvňovať priebeh konkurzného konania.

Ad a: Veriteľ je tradične v právnych úpravách konkurzného práva osobou, ktorej sa priznáva aktívna vecná legitímácia na podanie návrhu na vyhlásenie konkurzu. Klasickým dôvodom pre podanie veriteľského návrhu na vyhlásenie konkurzu býva insolvenca dlžníka, ktorý neplní veriteľovi splatné peňažné pohľadávky. Štandardom pre aktívnu vecnú legitímáciu veriteľa je osvedčenie svojej pohľadávky a súčasne označenie ďalšieho veriteľa, aby bola preukázaná (osvedčená) pluralita veriteľov. Veriteľ spravidla pozná ekonomickú situáciu dlžníka z pohľadu jeho platobnej schopnosti a v prípade jeho bankrotu jediný spôsob usporiadania jeho pohľadávky, aj keď táto bude uspokojená len sčasti alebo vôbec, je rozhodnutie konkurzného súdu. ZoKR vytvoril právne bariéry pre veriteľa na podanie návrhu na vyhlásenie konkurzu voči svojmu dlžníkovi. Veriteľ je oprávnený podať návrh na vyhlásenie konkurzu len vtedy, ak má pohľadávku priznanú právoplatným rozhodnutím súdu alebo iného orgánu, alebo ju má uznanú od dlžníka písomne, pričom podpis dlžníka musí byť úradne osvedčený. Zároveň veriteľ musí preukazovať kvalifikovaným spôsobom existenciu pohľadávky ďalšieho veriteľa. Navrhovateľ (veriteľ) musí preukázať pohľadávku ďalšieho veriteľa exekučným titulom alebo písomným uznaním dlžníka. A nakoniec, ako tretia podmienka, je preukázanie písomnej výzvy veriteľov na zaplatenie pohľadávky. Z uvedeného vyplýva, že veriteľovi na uplatňovanie pohľadávky nestačí jeden druh súdneho konania (konkurzné konanie). Veriteľ musí najprv úspešne absolvovať základné súdne (správne) konanie, aby získal právoplatné rozhodnutie na peňažné plnenie a až potom sa môže uchádzať, ak splní ďalšie predpoklady, o konkurzné konanie. Veriteľ sa musí uchádzať o konkurzné konanie v tých prípadoch, keď dlžník nerešpektuje právoplatné

a vykonateľné rozhodnutie súdu (správneho orgánu) a pohľadávku nezaplati. Ako druhá alternatíva prístupu veriteľa ku konkurznému konaniu je súhlas dlžníka s konaním, ktorý nepriamo prejaví tým, že veriteľovi uzná písomne jeho pohľadávku. Splnenie ďalšej podmienky - získanie exekučného titulu od iného veriteľa - prichádza do úvahy len u štátnych orgánov alebo verejnoprávných inštitúcií, pretože v súkromnoprávných vzťahoch je to takmer vylúčené. Pri takomto obmedzení veriteľa v práve na súdnu ochranu len ťažko môžeme hovoriť o provereiteľskej právnej úprave.¹⁴ To, nakoniec, dokumentuje aj štatistika nápadu, pokiaľ ide o veriteľské a dlžnícke návrhy (resp. iných subjektov), na vyhlásenie konkurzu za rok 2006 až 2008.

	Nápad celkom	návrh dlžníka	návrh veriteľský	iný subjekt
rok 2006	645	488	100	57
rok 2007	775	482	223	70
rok 2008	841	547	198	96

Právo na súdnu ochranu, či už veriteľa alebo dlžníka, resp. inej osoby, ktorá má aktívnu vecnú legitimáciu, môže byť sťažená aj v obsahových a formálnych náležitostiach návrhu na začatie konania. Pokiaľ ide o formu návrhu na vyhlásenie konkurzu, ZoKR predpisuje písomnú formu a overený podpis osoby, ktorá návrh podáva. Pomerne rozsiahlo sú stanovené obsahové náležitosti návrhu na vyhlásenie, a to stanovením obligatórných príloh, ktoré musí navrhovateľ k návrhu pripojiť. Pre tieto prílohy stanovuje vykonávacia vyhláška osobitné formálne a obsahové náležitosti. Týmto prílohami je zaťažený najmä dlžník, ktorý podáva návrh na vyhlásenie konkurzu. V niektorých prípadoch bolo zistené, že konkurzné sudy preskúmajú aj obsahové náležitosti príloh. V rozpore so všeobecnou zásadou, ktorá platí pre všetky iné druhy civilného konania, ZoKR neumožňuje súdom vyzývať na opravu, a ani na doplnenie nesprávneho alebo neúplného návrhu na vyhlásenie konkurzu.¹⁵ Sankciou za nedodržanie stanovených formálnych a obsahových náležitostí je odmietnutie návrhu na vyhlásenie konkurzu. A opäť, v rozpore s ostatnými druhmi civilného konania, proti rozhodnutiu súdu o odmietnutí návrhu na vyhlásenie konkurzu nie je prípustné odvolanie. Navrhovateľ, ktorý má záujem na pokračovaní v konaní, musí podať opakovane návrh na vyhlásenie konkurzu. Týmto postupom sa zbytočne administratívne zaťažujú sudy a odmieta sa účastníkom súdna ochrana. Takáto právna úprava je nespravodlivá, pretože presadzuje formálne posudzovanie návrhu na začatie konania. Dôkazom toho je aj nasledujúca štatistika.

	počet podaných návrhov	z toho odmietnuté
Rok 2006	645	355
Rok 2007	775	352
Rok 2008	841	355

Uvedené výsledky považujeme priam za alarmujúce. V roku 2006 konkurzné sudy odmietli návrhy, ktoré predstavovali 55,038 % z celkového nápadu, v roku 2007 to bolo 45,419 % a v roku 2008 to bolo 42,211 % z celkového nápadu. Počet odmietnutých návrhov má len minimálne klesajúcu tendenciu, a tak nie je možné konštatovať, že prvý rok bol len dôsledkom nepoznania novej právnej úpravy.

Ad b: Tak, ako už bolo uvedené, konkurzné konanie je osobitným druhom civilného konania, v ktorom si veritelia uplatňujú svoje pohľadávky. Konkurzné právo umožňuje veriteľom uplatniť si v konkurznom konaní po vyhlásení konkurzu svoje pohľadávky osobitnou procesnou formou, ktorú označuje ako „prihláška“. ZoKR pre prihlášku stanovil prísne formálne a obsahové náležitosti. Z hľadiska formy si veriteľ môže prihlásiť svoju pohľadávku len na tlačive, ktoré upravuje vykonávacía vyhláška k ZoKR. Pokiaľ je pohľadávka prihlásená inou formou, na prihlášku sa neprihliada a pohľadávku nie je možné v konkurznom konaní uspokojiť. Táto prevaha formy procesného úkonu je nespravodlivá a zbavuje veriteľa práva na súdnu ochranu. ZoKR ďalej stanovuje početné obsahové náležitosti prihlášky. Pri nedodržaní stanovených obsahových náležitostiach sa na prihlášku neprihliada a nemôže byť v konkurznom konaní uspokojená. Vo formálnom až byrokratickom prenasledovaní pokračuje zákon ďalej, keď vyžaduje zbytočne prihlásenie pohľadávky nielen na súde, ale aj u správcu a v prípade, že prihlášky sa identicky nezhodujú, na prihlášky sa neprihliada a prihlásené pohľadávky nie je možné v konkurznom konaní uspokojiť. Táto nespravodlivosť je o to vypuklejšia, že súd, a ani správca nevyzývajú veriteľa na opravu alebo doplnenie prihlášky, čo je v zásade výnimkou z postupu v civilnom súdnom konaní.

V súvislosti s obsahom a formou prihlášky je potrebné opakovane upozorniť na konflikt medzi národnou právnou úpravou a nariadením, ktoré upravuje cezhraničné konkurzy. Tento konflikt nie je možné riešiť jednoducho, len prednosťou nariadenia, akoby sa na prvý pohľad zdalo. Prvé prípady tohto konfliktu vo vzťahu k zahraničným veriteľom sa už v praxi prejavujú.¹⁶

Ad c: Je možné konštatovať, pokiaľ ide o ingerenciu veriteľov na priebeh konkurzného konania po vyhlásení konkurzu, že zákon je proveriteľský. Veritelia majú výlučný vplyv na ustanovenie osoby správcu na prvej schôdzi veriteľov a po jej konaní môžu zmeniť osobu správcu v súčinnosti s konkurzným súdom.¹⁷ Veritelia majú výlučnú právomoc nad správcom pri správe majetku do jeho speňaženia a pri speňažovaní majetku. Konkurzný súd zasahuje do správy a speňažovania majetku len v prípade, ak veritelia neprejavia o dohľad nad správcom a výkonom jeho funkcie záujem alebo dôjde ku konfliktu medzi správcom a veriteľmi. Podobne majú veritelia možnosť uplatňovať svoje námietky proti rozsahu uspokojenia svojich pohľadávok, ktoré navrhne správca. Výrazne sa posilnila právomoc zabezpečených veriteľov, ktorí majú výlučný dohľad nad správou a speňažením majetku, ktorým je zabezpečená ich pohľadávka.

2. Rýchlosť konania a miera uspokojenia pohľadávok

ZoKR zaviedol množstvo procesných lehôt pre správcu a pre konkurzný súd, ktoré sú vo väčšine prípadov nereálne a často neplnia tú funkciu, ktorá im bola prisudzovaná, ba naopak, niekedy pôsobia proti záujmom toho subjektu, na ochranu ktorého boli ustanovené. Tieto lehoty sú však stanovené len do momentu vyhlásenia konkurzu, a tak konanie po vyhlásení konkurzu prebieha takmer bez kontroly súdu.¹⁸ Nová právna úprava odobrala konkurznému súdu možnosť časovej kontroly priebehu konkurzného konania, a kým nedôjde ku konfliktu medzi veriteľmi a správcom aj možnosť kontroly vecnej správnosti priebehu konkurzného konania. Takto konkurzné konanie po vyhlásení konkurzu vykazuje určité znaky spontánnosti. Ďalšou zásadnou zmenou v konkurznom konaní bol presun vecnej príslušnosti na okresné sudy ako sudy 1. stupňa, a tak od 1. januára 2006 je namiesto troch krajských súdov vecne príslušných na konkurzné konanie, na reštrukturalizačné konanie a na konanie o oddĺžení osem okresných konkurzných súdov. Ako to dokumentuje nasledujúca štatistika počtu skončených vecí, nedošlo k zásadnému zrýchleniu konkurzného konania. V štatistike budeme uvádzať len konania skončené rozvrhom výťažku a zrušené konkurzy pre nedostatok majetku.

Skončené konania:	po splnení koneč. rozvrhu	pre nedostatok majetku	(inak)
rok 2006	0	9	0
rok 2007	9	14	2
rok 2008	23	35	1

Z uvedeného vyplýva, že za tri roky na ôsmich konkurzných súdoch bolo skončených len 31 konkurzných konaní po splnení konečného rozvrhu výťažku, teda spôsobom, v ktorom dôjde k uspokojeniu (pomernému) uspokojeniu pohľadávok. Na jeden konkurzný súd tak za tri roky pripadá 3,875 skončených vecí. Po troch rokoch účinnosti novej právnej úpravy nie je možné vôbec hovoriť o zrýchlení konkurzného konania. Štatistika konkurzných súdov nedisponuje údajmi, v akom rozsahu boli veritelia uspokojení. Keby sme aj tieto údaje mali, v konečnom dôsledku nie sú reprezentatívne, vzhľadom na malý počet skončených vecí. Určitú vypovedaciu schopnosť má počet zrušených konkurzov v tých prípadoch, keď majetok úpadcu nestačil ani na trovy konkurzného konania. Pre nedostatok majetku bolo zrušených v roku 2006 až 2008 spolu 58 konkurzov, teda skoro o 100 % viac konkurzov ako konaní, v ktorých došlo k určitému uspokojeniu veriteľov. V tých konaniach, v ktorých došlo k zrušeniu konkurzu pre nedostatok majetku, nedošlo k uspokojeniu pohľadávok veriteľov vôbec.

Pokiaľ stúpa nápad vecí a úmerne tomu sa nezvyšuje počet skončených vecí, dochádza k nárastu neskončených vecí a vecí reštančných.¹⁹ V dôsledku malého počtu skončených vecí stúpa počet prebiehajúcich konkurzných konaní, čoho dôkazom je aj nasledujúca štatistika.

	počet prebiehajúcich konaní	vyhlásené konkurzy
rok 2006	85	94
rok 2007	260	169
rok 2008	615	251

Počet prebiehajúcich konaní má výrazne vzostupnú tendenciu, čo už sa nedá povedať o počte skončených konaní, a teda vybavených vecí. Nepomer medzi prebiehajúcimi konaniami a skončenými vecami progresívne narastá, v dôsledku čoho hrozí „zablokovanie“ konkurzných vecí na „nových“ konkurzných súdoch.²⁰ Aj z týchto skutočností je nesporné, že k zrýchleniu konkurzného konania nedošlo- skôr naopak.

3. Reštrukturalizácia ako nástroj na záchranu podnikateľov

Pokiaľ chceme hodnotiť efektívnosť právnej úpravy reštrukturalizácie, je objektívne potrebné priznať, že v celoeurópskom priemere dominuje tzv. likvidačný konkurz, a napriek snahe zákonodarcov sanačná časť konkurzného práva sa využíva v podstatne menšom rozsahu.²¹ V tomto smere nie sme výnimkou, čo dokazuje aj nasledujúca štatistika návrhov na povolenie reštrukturalizácie a výsledok týchto konaní.

	počet podaných návrhov	z toho povolená reštrukturalizácia
rok 2006	10	2
rok 2007	9	8
rok 2008	15	10

Z uvedeného prehľadu vyplýva, že počet návrhov na povolenie reštrukturalizácie stúpol len v roku 2008 aj to len v nepatrnom rozsahu. Konečný efekt, tiež len formálno-právny, môžeme posudzovať cez potvrdené reštrukturalizačné plány, teda cez tie konania, keď reštrukturalizačný plán, podľa ktorého sa má realizovať oddĺženie podnikateľov a dosiahnuť ich ekonomickú záchranu, je schválený veriteľským výborom, schôdzou veriteľov a potvrdený konkurzným súdom.

	počet potvrdených reštrukturalizačných plánov
rok 2006	1
rok 2007	1
rok 2008	8

Za tri roky bol potvrdený reštrukturalizačný plán len v 10 prípadoch, čo je, samozrejme, spôsobené počtom podaných návrhov na povolenie reštrukturalizácie. Uvedená štatistika v konečnom dôsledku nie je dôkazom ekonomicky úspešnej reštrukturalizácie, pretože dokumentuje len tú skutočnosť, že veritelia akceptovali predložený reštrukturalizačný plán a súd ho potvrdil. V uznesení o potvrdení reštrukturalizačného plánu súd rozhodne aj o skončení reštrukturalizácie. Z tohto pohľadu je súdne konanie skončené a vec je vybavená. Súdna štatistika však nemá k dispozícii údaje o tom, či dlžník schválený a potvrdený reštrukturalizačný plán aj splní. Len v prípade splnenia reštrukturalizačného plánu dochádza k oddĺženiu podnikateľa a reštrukturalizácia je aj ekonomicky úspešná.

Príčiny nevyužívania reštrukturalizácie je objektívne ťažko identifikovať. K reštrukturalizácii nemôže byť dlžník nútený zákonom, pretože nie je možné vykonávať ekonomické ozdravenie podnikateľa proti jeho vôli. Právna úprava môže vytvoriť len právne predpoklady pre oddĺženie dlžníka. Určitým nedostatkom právnej úpravy je aj to, že pre svoju formálnu zložitosť a procedurálnosť postupu nie je pre dlžníkov prístupná. V neposlednom rade je potrebné poukázať aj na to, že ZoKR neodôvodnene opustil inštitút vyrovnania, upravený v ZKV, ktorý sa postupne vžil do

podnikateľského prostredia dlžníkov a veriteľov. Všeobecne sa dôvodne kritizuje násilné pretrhnutie kontinuity právnej úpravy po roku 1948. Je preto nepochopiteľné, že obnovená kontinuita bola opakovane prerušená, i keď to nebolo objektívne potrebné. Podstatou všetkých sanačných konaní je dočasná ochrana dlžníka pred veriteľmi, ktorý si pripraví sanačný program (plán). Sanačné programy vždy počítajú s pomerným uspokojením pohľadávok veriteľov, a preto konkurzné právo vyžaduje, aby tento program schválila príslušná väčšina veriteľov. Pokiaľ je sanačný program schválený určenou väčšinou veriteľov, preskúma celý proces súd. V prípade, že sanačný program je vypracovaný a schválený v súlade so zákonom, súd tento postup potvrdí. Je potom na dlžníkovi, aby sanačný program dodržal, splnil, v dôsledku čoho dochádza k jeho oddĺženiu a k pomernému uspokojeniu pohľadávok veriteľov. Uspokojenie pohľadávok veriteľov by malo byť vyššie ako v likvidačnom konkurze. Právna a ekonomická podstata vyrovnania v ZKV a reštrukturalizácie v ZoKR je rovnaká, a preto nebolo potrebné vyrovnanie zavrhnúť. Určite by bolo efektívnejšie, ak by došlo len k „vylepšeniu“ pôvodnej právnej úpravy.

5. Oddĺženie fyzických osôb

ZoKR zaviedol nový právny inštitút, ktorý má zabezpečiť určitú rovnoprávnosť riešenia úpadku medzi právnickými a fyzickými osobami. Ide o právny inštitút, ktorí poznajú iné právne úpravy dlhšiu dobu a ktoré boli predlohou aj pre našu právnu úpravu. Pri preberaní týchto právnych úprav sa však tvorca zákona dopustil viacerých chýb. Nevyužívanie tejto právnej úpravy je zrejme všeobecným prekvapením, a to najmä v zložitom ekonomickom období. Dokladom toho je nasledujúca štatistika.

	podané návrhy	povolené oddĺženie	úspešné oddĺženie
rok 2006	16	0	0
rok 2007	53	1	0
rok 2008	38	5	0

Zo štatistiky vyplýva, že fyzické osoby len v minimálnom rozsahu prejavili záujem o oddĺženie, a to aj napriek tomu, že podmienky pre samotné oddĺženie sú v našej právnej úprave nesporne ústretové. Liberálnosť právnej úpravy by mohla viesť až k jej zneužitiu na úkor uspokojenia pohľadávok veriteľov. Pre nezáujem dlžníkov však k tomu, zatiaľ, nedošlo. Za tri roky účinnosti ZoKR bolo podaných len 107 návrhov na povolenie oddĺženia. Konkurzné súdy zatiaľ povolili len 6 konaní o oddĺžení, a ani jedno nebolo skončené vyhlásením oddĺženia.

Príčiny o nezájem tohto inštitútu môžu byť rôznorodé. Určite jednou z nich je aj neznalosť tejto právnej úpravy. Za druhú a možno tú najzávažnejšiu, považujeme dvojstupňovosť konania. Dlužník, ktorý chce dosiahnuť oddĺženie, musí podať sám na seba návrh na vyhlásenie konkurzu a len po jeho skončení môže začať konanie o oddĺžení. Ide skutočne o zbytočnú komplikáciu a administratívnu náročnosť, pretože podstatou obidvoch konaní je pomerne uspokojovanie pohľadávok veriteľov z majetku a z výsledkov činnosti dlžníka. Z týchto dôvodov by konkurzné konanie malo byť v prípade splnenia stanovených podmienok, zároveň, konaním oddľžovacím. Vážnym nedostatkom právnej úpravy oddĺženia je aj to, že právna úprava explicitne neupravuje právny osud tých pohľadávok, ktoré si veritelia neprihlásia v konkurznom konaní, ktoré predchádza oddľžovaciemu konaniu.²² V dôsledku tejto skutočnosti si veritelia neprihlasujú do konania pohľadávky, aby sa nestali nevymáhateľné ako všetky ostatné pohľadávky, ktoré sú do konkurzného konania prihlásené a neboli uspokojené ani v konkurznom konaní, a ani v konaní o oddĺžení. Veritelia neprihlásených pohľadávok si môžu potom vymáhať pohľadávky voči dlžníkovi (fyzickej osobe) až do jeho smrti a pre prípad smrti si ich prihlásiť v dedičskom konaní.

Záver

Trhová ekonomika bude stále sprevádzaná bankrotmi podnikateľov. Ich počet bude závisieť od ekonomických pomerov v príslušnom štáte a v globálnej ekonomike aj od vývoja svetovej ekonomiky. Iné budú ekonomické pomery podnikateľov v období konjunktúry a iné v období recesie, resp. krízy. Ako to vyplýva z vyššie uvedeného, konkurzné právo plní mnohé funkcie, ktoré sú nezastupiteľné a nie je ich možné nahradiť inými právnymi inštitútmi, ktoré pôsobia jednotlivo, ako napr. odporovateľnosť, individuálna exekúcia a pod. Z týchto dôvodov nie je možné chápať uvedené inštitúty konkurzného práva ako hrozbu ani pre samotného dlžníka, a ani pre veriteľov. Práve naopak, konkurz či reštrukturalizácia sú jediným východiskom pre dlžníka a veriteľov vo všetkých prípadoch, keď dlžník je v bankrote alebo mu bankrot hrozí. Aplikácia konkurzného práva chráni ekonomiku pred subjektmi, ktoré z akýchkoľvek príčin neuspeli v konkurenčnom boji.

Z uvedeného hodnotenia právnej úpravy vyplýva, že ZoKR neumožňuje efektívne zasiahnuť veriteľom proti bankrotujúcim dlžníkom. Aktivácia konkurzného konania závisí predovšetkým na vôli dlžníka. Z predloženej štatistiky tiež vyplýva, že dlžníci zrejme podávajú návrhy na vyhlásenie konkurzu v dobe, keď majú už minimálny majetok, v dôsledku čoho pohľadávky veriteľov nie sú uspokojené ani len pomerne, a tak konkurz

neplní tie funkcie, ktoré plniť má a ktoré plniť môže. V čase ekonomickej recesie by sa predovšetkým mala realizovať tá časť konkurzného práva, ktorá umožňuje sanáciu podnikateľských subjektov. V tejto časti, ako to bolo dokumentované štatistikou, je právna úprava takmer nefunkčná. Prostredníctvom právnej úpravy, samozrejme za predpokladu záujmu dlžníka, by určite bolo možné ekonomicky zachrániť časť podnikateľských subjektov. Dnes sme svedkami nebývalého zasahovania štátov v klasických trhových ekonomikách do riadenia ekonomických procesov. Tu by bol potom namieste aj zásah do právnej úpravy konkurzného práva tak, aby ono pozitívne ovplyvňovalo ekonomické prostredie. Pritom sme si však vedomí možnosti a limitov právnej regulácie. To isté platí o tej časti konkurzného práva, ktorá upravuje oddženie fyzických osôb, pretože obdobie ekonomickej recesie sa určite negatívne prejaví na zadlžovaní obyvateľstva. Právna úprava, na jednej strane, musí dať možnosť vyriešiť im ich majetkové pomery, ale zároveň, na strane druhej, musí zabrániť zneužívaniu právnej úpravy, aby im zabránilo k nezodpovednému správaniu sa.

Literatúra a citácie

¹⁾ Pozri napr. Ďurica, M.: Konkurné právo na Slovensku a v Európskej únii. Poradca Podnikateľa Žilina, EUKODDEX, 2006, s. 480.

²⁾ Zákon č. 211/ 1997 Z. z. o revitalizácii podnikov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³⁾ Ďurica, Milan : K niektorým vybraným problémom dohodovacieho konania
In: Podnikateľ a právo. - Č. 1 (1995), s. 2-17.

⁴⁾ Do kolektívneho uspokojovania je potrebné zahrnúť aj konanie reštrukturalizačné, v ktorom tiež dochádza ku kolektívnemu uspokojovaniu pohľadávok veriteľov a konanie oddžovacie, založené na rovnakých princípoch a s rovnakým cieľom ako konanie reštrukturalizačné.

⁵⁾ Pozri napr. Mazák, J. : Základy občianskeho procesného práva. IURA EDITION, 2004.

⁶⁾ V historickom vývoji našej právnej úpravy konkurzného práva sme pôvodne zaznamenali tri triedy veriteľov, neskôr päť tried. Súčasná právna úprava nefavorizuje v zásade žiadne pohľadávky, podľa právneho dôvodu ich vzniku (napr. dane), ale ani podľa veriteľov (napr. pohľadávky štátu) a de facto je len jedna trieda, i keď de iure ide o dve triedy (v druhej triede sú pohľadávky zo záväzkov podriadenosti). Ide o správne a spravodlivé riešenie, keď žiaden z veriteľov, a ani žiadna pohľadávka nie je uprednostnená.

⁷⁾ Blížšie k problematike incidenčných konaní pozri: Bureš, J.- Drápal, L.: K niektorým otázkam incidenčných sporů v konkurzu. Právní rozhledy 6/1998, s. 277.

⁸⁾ S rozhodnutiami konkurzného súdu určenými v § 68 ods. 4 Obchodného zákonníka je spojené zrušenie obchodnej spoločnosti a následne jej výmaz.

⁹⁾ Knapp, V.: Odporovateľnosť. Právo a zákonnosť 7/1992, s. 377.

¹⁰⁾ K rozsahu odporovateľnosti porovnaj znenie § 15 ZKV a pôvodné znenie § 42a O.z.

¹¹⁾ Odporovateľnosťou je možné postihnúť právne úkony, ktoré dlžník vykonal počas piatich rokov pred začatím konkurzného konania.

¹²⁾ Pozri napr.: Pelikánová, I.: Některé námety ke kopecii konkursního řízení z pohledu francouzského práva kolektivních řízení. XII. Karlovarské dny 2002, Linde Praha a. s., s. 2002.

¹³⁾ Od prijatia ZKV bolo vykonaných jeho 21 novelizácií a dva nálezy ústavného súdu sa týkali ustanovení ZKV.

¹⁴⁾ Bližšie k podmienkam aktívnej vecnej legitímácie veriteľa na podanie návrhu na vyhlásenie konkurzu pozri prácu citovanú v poznámke č.1 s. 78.

¹⁵⁾ Podľa § 41 O.s.p. účastníci môžu robiť svoje úkony akokoľvek formou, pokiaľ zákon pre niektoré úkony nepredpisuje určitú formu (napr. pre procesné úkony vo veciach zápisov do obchodného registra). Prístup k súdu umožňuje účastníkom aj ustanovenie, podľa ktorého každý úkon posudzuje súd podľa jeho obsahu, aj keď je úkon nesprávne označený (§ 41. ods. 2 O.s.p.). To isté platí o ustanovení, ktoré prikazuje súdu vyzvať navrhovateľa v prípade, že jeho podanie je nesprávne alebo neúplne a musí zároveň účastníka poučiť, ako má vady podania odstrániť (§ 43 ods.1 O.s.p.). Len pokiaľ účastník konania výzve súdu nevyhoví, môže súd jeho podanie odmietnuť.

¹⁶⁾ K prihlasovaniu pohľadávok v cezhraničných konkurzoch pozri napr. Bělohávek A. J.: Evropské a mezinárodní insolvenční právo. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H.Beck, 2007, s.941.

¹⁷⁾ V uznesení o vyhlásení konkurzu konkurzný súd ustanoví správcu náhodným výberom prostredníctvom technických a programových prostriedkov schválených ministerstvom spravodlivosti zo zoznamu správcov. Tento správca nie je oprávnený speňažovať majetok, ktorý podlieha konkurzu. Oprávnenie speňažovať má len správca, ktorý je vo funkcii po konaní prvej schôdzi konkurzných veriteľov. Na tejto schôdzi sú veritelia oprávnení „vymeniť“ správcu bez uvedenia dôvodov a bez ingerencie konkurzného súdu. Takto ustanovený správca môže byť zbavený funkcie počas konkurzného konania len z dôvodov uvedených v zákone.

¹⁸⁾ Jediným takýmto nástrojom je zníženie odmeny pre pomalosť, ktorá je upravená v § 16 vyhlášky č. 665/2005 Z. z. Ministerstva spravodlivosti SR, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Úprava vo vykonávacom predpise je otázná, pretože ZoKR nestanovuje lehoty pre vydanie výťažku a stanoviť povinnosti môže len zákon a nie vykonávací predpis.

¹⁹⁾ Reštančné veci sú indikátorom priesťahov v konaní a signalizujú problémy s vymáhateľnosťou práva. Zároveň sú však dôkazom aj určitej objektívnej dĺžky konkurzného konania. Tu je potrebné rozlíšiť, kedy dĺžka konania už presahuje objektívnu časovú lehotu potrebnú pre konkurzné konanie a ide už o priesťahy v konaní.

²⁰⁾ Tu je potrebné pripomenúť, že ZoKR nemá štandardné právne prostredie pre podávanie veriteľských návrhov. Po príslušných zmenách právnej úpravy je dôvodne možné očakávať podstatné zvýšenie počtu návrhov na vyhlásenie konkurzu. Vzniká potenciálne riziko, že dôjde k „zablokovaniu konkurzných súdov“ tak, ako to bolo po roku 1998 na pôvodných konkurzných (krajských) súdoch.

²¹⁾ Pozri napr. Uhlenbruck, W.: Rozpor nemeckého insolvenčného práva: zachovať podnik či likvidovať?.Linde Praha, a.s.-Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví, 2002, s. 281.

²²⁾ Podľa poznatkov z praxe veritelia tak postupujú úmyselne potom, čo zistili uvedený nedostatok právnej úpravy.

Dodržiavanie práv obvineného v trestnom konaní pri rozhodovaní o väzbe

doc. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.

riešiteľ projektu Justičnej akadémie a APVV
Generálna prokuratúra Slovenskej republiky
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

V úvode by som rád zvýraznil, že zaistenie osôb je aktuálnou otázkou, najmä v trestnom práve. Medzi zaisťovacími úkonmi predstavuje väzba najzávažnejší zásah do základných práv a slobôd obvineného. Citlivosť otázky pozbavenia osobnej slobody obvineného, pre ktorého v trestnom konaní platí princíp prezumpcie neviny, si vyžaduje veľmi precízne skúmanie existencie verejného záujmu, odôvodňujúceho výnimku z pravidla rešpektovania osobnej slobody. Ak takéto dôvody pominú, je spravidla potrebné prijať adekvátne opatrenia, na podklade ktorých pozbavenie osobnej slobody obvineného ďalej nepokračuje. Vzhľadom na zameranie projektu, v rámci ktorého sa koná táto medzinárodná konferencia, mienim venovať pozornosť dodržiavaniu niektorých procesných práv obvinenej osoby, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie vo väzbe, a to zo strany príslušných slovenských orgánov.

Úvod

Základným medzinárodným dokumentom, vzťahujúcim sa na postup slovenských orgánov rozhodujúcich o väzbe, je Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „dohovor“). S poukazom, najmä na články 1 ods. 2, 7 ods. 5 a 154c Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“), možno zvýrazniť, že dohovor je súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky a má prednosť pred zákonom, ak zabezpečuje väčší rozsah ústavných práv a slobôd. V zmysle judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) k článku 154c ústavy predstavuje dohovor a súvisiaca judikatúra pre vnútroštátne orgány aplikácie práva záväznú smernicu na výklad a uplatňovanie zákonnej úpravy základných práv a slobôd zakotvených v druhej hlave ústavy, pričom navyše tým normujú rámec, ktorý tieto orgány v konkrétnom prípade nemôžu prekročiť. Pokiaľ ide o inštitút väzby, najdôležitejší je článok 5 upravujúci právo na slobodu a osobnú bezpečnosť.¹⁾ Vo vzťahu k tomuto právu musia príslušné slovenské orgány aplikovať aj článok 9 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach.

Z hľadiska ústavy možno zvýrazniť tiež článok 152 ods. 4, podľa ktorého „*výklad a uplatňovanie ústavných zákonov, zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov musí byť v súlade s touto ústavou.*“ V zmysle ustálenej rozhodovacej činnosti ústavného súdu základné práva a slobody (podľa ústavy) je potrebné vykladať a uplatňovať v zmysle a duchu medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách (PL. ÚS 5/93, PL. ÚS 15/98), pričom do rámca ústavných záruk práva na osobnú slobodu treba zahrnúť aj záruky poskytované čl. 5 dohovoru tak, ako ich vykladá a uplatňuje Európsky súd pre ľudské práva vo svojej judikatúre (III. ÚS 7/00, II. ÚS 55/98).

V súvislosti so zameraním tohto vystúpenia možno poukázať tiež na článok 17 ods. 2 a 5 ústavy, ktoré upravujú právo na osobnú slobodu. Podľa článku 17 ods. 2 ústavy „*nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.*“ V súvislosti s inštitútom väzby možno zvýrazniť znenie článku 17 ods. 5 ústavy, v zmysle ktorého „*do väzby možno vziať iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom a na základe rozhodnutia súdu.*“ Súčasne treba uviesť, že ústava sama neustanovuje ani dôvody väzby, ani čas, na ktorý možno vziať obvineného do väzby, ale odkazuje v tomto smere na zákonnú úpravu. Príslušná zákonná úprava, obsiahnutá predovšetkým v Trestnom poriadku, je tak integrálnou súčasťou ústavného rámca zaručenej osobnej slobody. Jej nerešpektovanie je zároveň nerešpektovaním ústavy, a tým aj porušením ňou zaručeného práva na osobnú slobodu.²⁾

1. Trestný poriadok

Trestný poriadok, ktorým sa vykonáva článok 17 ústavy, zabezpečuje ochranu osobnej slobody obvineného, ale aj iných osôb zúčastnených na trestnom konaní, procesne určuje podmienky na zásahy do ich práv a slobôd, predovšetkým lehotami na rozhodnutie o väzbe a na jej trvanie. Ďalej ustanovuje aj spôsob a podmienky, za ktorých môžu orgány činné v trestnom konaní a súd do takýchto slobôd zasahovať, pretože ide o postup, ktorý sa môže vykonať iba v nevyhnutnom prípade.

V súvislosti s rozhodnutím o väzbe obvineného je podstatné ustanovenie § 72 ods. 1 písm. a) až f) Trestného poriadku, v ktorom sú uvedené jednotlivé rozhodnutia o väzbe. Tu treba zdôrazniť, že zákonom č. 5/2009 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 5/2009 Z. z.“), sa prehĺbila garancia práv obvineného tak, že sa ustanovil obligatórny výsluch obvineného pred rozhodnutím o väzbe (§ 72 ods. 3). Touto úpravou postupu rozhodovania súdu sa do Trestného poriadku premietla zásada rovnosti strán, upravená v článku 47 ods. 3 ústavy. Možno zvýrazniť, že pri tejto

legislatívnej zmene sa vychádzalo najmä z rozhodovacej činnosti ústavného súdu, ktorý vo viacerých nálezochoch (napr. III. ÚS 108/06) skonštatoval, že osobná prítomnosť dotknutej osoby je sama osebe zárukou spravodlivého procesu a zároveň aj zárukou eliminácie možného porušenia základných práv a slobôd.

V náleze III. ÚS 108/06 ústavný súd uviedol, že požiadavka práva na preskúmanie zákonnosti väzby a rozhodnutie o nej sú obsiahnuté v článku 17 ods. 5 ústavy, ako aj v čl. 5 ods. 4 dohovoru (vzťahuje sa aj na konanie o predĺžení väzby) a sú definované v niekoľkoročnej judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorou sa pri svojej rozhodovacej činnosti riadi aj ústavný súd. Ďalšou zásadou je, že takéto konanie musí byť kontradiktórne, musí zaručiť rovnosť zbraní, pričom ak pozbavenie osobnej slobody spadá pod článok 5 ods. 1 písm. c) dohovoru (teda aj väzba), vyžaduje sa vypočutie dotknutej osoby (pozri napr. rozsudok Reinprecht v. Rakúsko z 15. novembra 2005, ktorý odkazuje na predchádzajúce rozsudky vo veciach Nikola v. Bulharsko z 25. marca 1999, Assenov a ďalší v. Bulharsko z 28. októbra 1998, Kampanis v. Grécko z 13. júla 1995, Sanchez – Reisse v. Švajčiarsko z 21. októbra 1986 a Schiesser v. Švajčiarsko zo 4. decembra 1979). Zároveň ústavný súd zdôraznil, že Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku Sanchez – Reisse v. Švajčiarsko z 21. októbra 1986 vyslovil názor, že možnosť osoby pozbavenej osobnej slobody „**osobne sa vyjadriť**“ je jednou zo základných procesných záruk spravodlivého procesu. Pokiaľ ide o osobu, ktorej osobná sloboda bola obmedzená v súlade s článkom 5 ods. 1 písm. c) dohovoru, Európsky súd pre ľudské práva sa prikláňa k nutnosti a nevyhnutnosti výsluchu dotknutej osoby pred súdom, ako aj k zásade kontradiktórnosti konania a rovnosti zbraní (rozsudok vo veci Nikola v. Bulharsko z 25. marca 1999, rozsudok vo veci Kampanis v. Grécko z 13. júla 1995).

V ďalšej časti zameriam svoju pozornosť na niektoré vybrané rozhodnutia o väzbe vo vzťahu ku garanciam práv osoby obvineného.

2. Rozhodnutie o vzatí alebo nevzatí obvineného do väzby

Z článku 17 ods. 5 ústavy vyplýva, že do väzby možno vziať iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom (...). Ústava sama teda neustanovuje ani dôvody väzby, ani čas, na ktorý možno vziať do väzby, ale odkazuje v tomto smere na zákonnú úpravu. Príslušná zákonná úprava obsiahnutá predovšetkým v Trestnom poriadku je tak súčasťou integrálneho rámca zaručenej osobnej slobody. Jej nerešpektovanie je zároveň nerešpektovaním ústavy, a tým i porušením ňou zaručeného práva na osobnú slobodu (II. ÚS 55/98). Vzhľadom na to, že „osobná sloboda“ je ústavne garantovaným princípom a „pozbavenie slobody – väzba“ je výnimkou

z neho, musí súd pri rozhodovaní vždy vyrovnať brať do úvahy existenciu zákonom stanovených dôvodov a času väzby v konkrétnom prípade tak, aby zodpovedali vzťah u medzi princípom a výnimkou (I. ÚS 165/02).

Zároveň treba upozorniť na to, že podľa názoru ústavného súdu, vyjadreného v náleze II. ÚS 315/06, **požiadavka zákonnosti väzby** podľa vnútroštátneho zákona („lawfulness“), na ktorú odkazuje čl. 5 ods. 1 dohovoru (pozri pojmy „v súlade s konaním ustanoveným zákonom“ a „zákonne“), je podľa Európskeho súdu pre ľudské práva primárna. Pod zákonom ustanoveným spôsobom pozbavenia osobnej slobody treba rozumiť taký postup súdov, ktorými rešpektujú ustanovenia Trestného poriadku (mutatis mutandis III. ÚS 48/00).

Pri rozhodovaní o väzbe je potrebné rešpektovať tiež **zásadu primeranosti a zdržanlivosti**, t.j., aby boli použité len také opatrenia, ktorými sa najefektívnejšie dosiahne účel trestného konania a zároveň nebudú neprimerane zasahovať do základných práv a slobôd osoby, voči ktorej sú uplatňované, a budú v medziach daných povahou príslušného obmedzenia. Táto skutočnosť je nesporne zdôraznená aj tým, že zásada zdržanlivosti je upravená medzi základnými zásadami trestného konania (§ 2 ods. 2 Trestného poriadku).

V nadväznosti na uvedené skutočnosti možno zvýrazniť, že v Trestnom poriadku sú upravené tzv. **formálne a materiálne podmienky rozhodovania o väzbe**. Formálnou podmienkou je napríklad fakultatívnosť rozhodovania o väzbe, ďalej podmienka, že do väzby možno vziať iba obvinenú fyzickú osobu, stanovenie lehôt na rozhodnutie, stanovenie podmienok podania návrhu na predĺženie väzby, nahradenie väzby a pod. Osobitne dôležité sú materiálne podmienky rozhodovania o väzbe.

Základné materiálne podmienky na vziať obvineného do väzby tvoria:

a) skutkové okolnosti vzatia do väzby, a to či doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú (tomu), že skutok, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie, bol spáchaný, má znaky trestného činu a či sú zrejmé dôvody pre podozrenie, že tento skutok spáchal obvinený;

b) existencia niektorého z dôvodov väzby, ak z konania obvineného alebo z ďalších konkrétnych skutočností vyplýva dôvodná obava, ktorá je podkladom tzv. útekovej väzby, kolúznej väzby alebo preventívnej väzby.³⁾

Označené materiálne podmienky na rozhodnutie o väzbe musia byť splnené súčasne. Vzhľadom na rozsah môjho príspevku a časové možnosti môjho vystúpenia, uvedené podmienky nebudem bližšie charakterizovať.⁴⁾

Považujem za potrebné zvýrazniť, že táto právna úprava korešponduje s článkom 5 ods. 1 písm. c) dohovoru, podľa ktorého každý má právo na slobodu a osobnú bezpečnosť. Nikto nesmie byť pozbavený slobody okrem nasledujúcich prípadov, pokiaľ sa tak stane v súlade s konaním ustanoveným zákonom, pričom pod písm. c) označeného článku je uvedené „(...) *zákonne*

zatknutie alebo iné pozbavenie osobnej slobody osoby na účely predvedenia pred príslušný súdny orgán pre dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu (...).“ Z uvedeného ustanovenia dohovoru možno vyplýva, že toto ustanovenie sa ratione materiae vzťahuje na rozhodnutie o pozbavení osobnej slobody, teda aj o vzatí do väzby.⁵⁾ Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva potvrdzuje, že podozrenie musí byť dôvodné, pokiaľ ide o to, či bol spáchaný určitý konkrétny trestný čin, ako aj to, či ho spáchala konkrétna osoba. Z rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva aj to, že na pozbavenie osobnej slobody podľa článku 5 ods. 1 písm. c) dohovoru stačí na začiatku dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu, ale krátko na to musia existovať aj ďalšie „vážne a dostatočné dôvody väzby“ alebo iný dôvod stanovený vnútroštátnym právom. Zároveň z ustálenej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva, že dôvodné podozrenie zo spáchania závažných trestných činov a hrozba prísny trestom nemôžu samy o sebe odôvodniť dlhú dobu trvania väzby.⁶⁾

3. Nahradenie väzby

V prípade, ak je daný dôvod väzby, má sudca pre prípravné konanie k dispozícii viaceré možnosti ponechania obvineného na slobode alebo prepustenia z väzby na slobodu, a to záruku, sľub, dohľad alebo peňažnú záruku. Podľa Trestného poriadku nemožno využiť označené možnosti nahradenia tzv. prvotnej väzby, ak bude daný dôvod tzv. kolúznej väzby / (§ 71 ods. 1 písm. b)/. Treba však uviesť, že napriek tejto právnej úprave ústavný súd (I. ÚS 100/2000, I. ÚS 239/04, II. ÚS 240/06) a obdobne aj najvyšší súd (R 57/2005) vo vzťahu k tomuto dôvodu väzby pripustili možnosť nahradenia väzby, pričom sa poukazuje na článok 5 ods. 3 druhá veta dohovoru a článok 17 ods. 1, 2 a 5 ústavy. Na druhej strane zákonom č. 5/2009 Z. z. sa upravila možnosť nahradenia tzv. kolúznej väzby, v prípade tzv. opätovnej väzby (§ 71 ods. 2 písm. a) až c) alebo e) Trestného poriadku).⁷⁾

Zastávam názor, že súčasná právna úprava nahradenia väzby je nevyvážená a nie je v súlade s uvedenou judikatúrou. Pre úplnosť konštatujem, že v návrhu zákona č. 5/2009 Z. z. bola pôvodne navrhnutá úprava, ktorá korešpondovala s označenou judikatúrou vo vzťahu k tzv. prvotnej väzbe (§ 71 ods. 1 Trestného poriadku), ale tú Národná rada Slovenskej republiky pri schvaľovaní uvedeného zákona neakceptovala.

Ako podstatná sa javí aj skutočnosť, že v prípade akceptovania niektorej z možností nahradenia väzby je súd oprávnený uložiť splnenie primeraných povinností a dodržanie obmedzení, napr. zákaz vycestovania do zahraničia, povinnosť odovzdať legálne držanú zbraň, zákaz vzdávať sa z obydľia a podobne. Ak obvinený nesplní uložené povinnosti alebo poruší

obmedzenia, môže súd rozhodnúť o jeho vzatí do väzby. Kontrolu plnenia uložených povinností alebo obmedzení vykonáva probačný a mediačný úradník. Ďalej podľa ustálenej súdnej praxe platí, že povinnosť obvineného plniť uložené povinnosti alebo dodržiavať obmedzenia musí byť vždy uvedená vo výroku uznesenia, ktorým bolo rozhodnuté o jeho prepustení z väzby na slobodu za použitia prostriedkov nahradenia väzby podľa § 80 ods. 1 alebo 81 ods. 1 Trestného poriadku.⁸⁾

4. Žiadosť o prepustenie z väzby na slobodu

Všeobecne možno uviesť, že článok 5 ods. 4 dohovoru zaručuje osobám pozbaveným slobody právo iniciovať konanie, v ktorom môžu spochybníť zákonnosť pozbavenia slobody, a tým im dáva právo aj na to, aby po začatí takéhoto konania súd (v podmienkach Slovenskej republiky aj prokurátor - pozn. autora) urýchlene rozhodli o otázke zákonnosti pozbavenia slobody a nariadili jeho ukončenie, ak sa ukáže ako nezákonné (Rehbock v. Slovinsko, rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva z 28. novembra 2000, Vodeničarov v. Slovenská republika, rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva z 21. decembra 2000, § 33 – §36); ďalej im dáva právo nebyť vo väzbe dlhšie ako po dobu nevyhnutnú, resp. primeranú dobu alebo byť prepustený počas konania. V citovanom ustanovení dohovoru, ako aj v článku 17 ods. 2 a 5 ústavy, týkajúcich sa práva na osobnú slobodu, je obsiahnuté aj právo podať návrh na konanie, v ktorom by príslušný orgán (prokurátor alebo súd) neodkladne alebo urýchlene rozhodol o zákonnosti väzby a nariadil prepustenie obvineného z väzby, ak je nezákonná.⁹⁾

Podľa Trestného poriadku má obvinený právo kedykoľvek požiadať o prepustenie z väzby. Počas prípravného konania najskôr o takejto žiadosti rozhoduje prokurátor. V prípade, ak prokurátor takejto žiadosti vyhovie, prepustí obvineného z väzby. Ak prokurátor takejto žiadosti nevyhovie, predloží ju bez meškania sudcovi pre prípravné konanie, ktorý je povinný o nej ihneď rozhodnúť. Ak sudca pre prípravné konanie žiadosti nevyhovie a zamietne ju, môže ju obvinený opakovať až po uplynutí tridsiatich dní odo dňa, keď rozhodnutie o jeho predchádzajúcej žiadosti nadobudlo právoplatnosť. Sudca pre prípravné konanie rozhoduje v kratšej lehote iba vtedy, ak obvinený v žiadosti o prepustenie z väzby na slobodu uvedie iné dôvody ako v predchádzajúcej žiadosti.

Ďalej treba pripomenúť, že Trestný poriadok v ustanovení § 79 ods. 3 priznáva obvinenému právo kedykoľvek požiadať o prepustenie z väzby na slobodu a zároveň ustanovuje, že o „o takej žiadosti sa musí bez meškania rozhodnúť“. Z uvedeného vyplýva, že ústavne akceptovateľné podľa § 17 ods. 2 a 5 ústavy a článku 5 ods. 4 dohovoru je držanie takej osoby vo väzbe z dôvodov a na čas ustanovený zákonom, ako aj také zaobchádzanie s ňou,

ktoré zodpovedá zákonu, to znamená Trestnému poriadku. Pri posudzovaní rýchlosti rozhodovania o žiadosti obvineného o prepustenie z väzby na slobodu je dôležitá judikatúra ústavného súdu.

Náleze III. ÚS 126/05 ústavný súd vyslovil názor, že v ustanoveniach týkajúcich sa práva na osobnú slobodu je obsiahnuté aj právo podať návrh na konanie, v ktorom by prokurátor alebo súd neodkladne alebo urýchlene rozhodol o zákonnosti väzby a nariadil prepustenie obvineného z väzby, ak je táto nezákonná. Ústavný súd v prípadoch, v ktorých sa zaoberal žiadosťou o prepustenie z väzby judikoval, že aj keď sa jednotlivé lehoty z hľadiska požiadaviek neodkladnosti alebo urýchlenosti posudzujú podľa všetkých okolností prípadu, spravidla lehoty rátané na mesiace sú príliš dlhé a nevyhovujú požiadavke rýchlosti. V tejto súvislosti ústavný súd konštatoval, že požiadavke neodkladnosti rozhodovania o žiadosti o prepustenie z väzby v zmysle čl. 17 ods. 2 a 5 ústavy **nezodpovedá lehota počítaná na mesiace, ale na týždne**. Tejto požiadavke preto spravidla **nemôže zodpovedať lehota konania presahujúca na jednom stupni súdu dobu jedného mesiaca, a ani nečinnosť trvajúca týždne**.¹⁰⁾

V súvislosti s touto problematikou možno dať do pozornosti názor ústavného súdu, ktorý v náleze III. ÚS 7/00 uviedol, že ak sa o zákonnosti väzby rozhoduje na viacerých stupňoch, berie sa do úvahy celková dĺžka konania, to znamená od podania návrhu až do právoplatného rozhodnutia o ňom. Podľa nálezu I. ÚS 223/04 lehota **sa** končí až konečným rozhodnutím súdu, ale posudzuje sa globálne.¹¹⁾

5. Rozhodnutie o ďalšom trvaní väzby

Z hľadiska ďalšieho trvania väzby možno zvýrazniť, že z ustálenej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a ústavného súdu vyplýva, že dôvodné podozrenie z trestného činu, hoci je *conditio sine qua non* pre väzbu, samo o osebe môže byť len dočasným väzobným dôvodom (skôr v počiatočných štádiách konania). Pokiaľ má väzba trvať aj naďalej, musí k jej základnému predpokladu pristúpiť aj ďalší významný a dostatočný dôvod, resp. dôvody ustanovené vnútroštátnym zákonom, pričom kompetentné orgány musia vo väzobnej agende postupovať s osobitnou starostlivosťou.¹²⁾

V súvislosti s trvaním väzby sa diskutuje aj o otázke jej maximálnej dĺžky. Niektorí autori v tejto súvislosti uvádzajú, že dĺžka väzby nesmie byť neprimeraná a posudzuje sa nezávisle na dĺžke lehoty podľa článku 6 ods. 1 dohovoru. Pri posudzovaní primeranosti dôvodov trvania väzby Európsky súd pre ľudské práva skúma, či verejný záujem držať osobu vo väzbe prevažuje nad jej právom na slobodu. Dôvodnosť ďalšieho trvania väzby je súčasťou článku 5 ods. 3 dohovoru.¹³⁾ Pripomínam, že podľa článku 17 ods.

2 ústavy „nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanovení zákon“. Tento článok ústavy obsahuje pri väzbe také práva, akými sú napríklad právo byť vo väzbe len zo zákonného dôvodu a na základe rozhodnutia sudcu alebo súdu; právo podať návrh na konanie, v ktorom by súd neodkladne alebo urýchlene rozhodol o zákonnosti väzby a nariadil prepustenie, ak je táto nezákonná; právo nebyť vo väzbe dlhšie ako nevyhnutnú, resp. primeranú dobu alebo byť prepustený počas konania, pričom prepustenie môže byť v zákonom určených prípadoch podmienené zárukou. Požiadavka, aby vzhľadom na všetky okolnosti prípadu trvanie väzby neprekročilo nevyhnutnú dobu trvania väzby, ukladá povinnosť preskúmať doterajší postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu. Právo na osobnú slobodu zaručené ústavou môže byť totiž porušené aj tým, že orgány činné v trestnom konaní a súd nepostupujú v trestnom konaní v čase, keď je obvinený vo väzbe, s osobitnou starostlivosťou a urýchlenním.¹⁴⁾

Pri riešení tohto problému je potrebné vychádzať aj z dikcie článku 17 odsek 5 ústavy, podľa ktorého „do väzby možno vziať iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom a na základe rozhodnutia súdu“. Dĺžka prípustného trvania väzby v trestnom konaní sa v Trestnom poriadku odvíja od typovej závažnosti trestného činu, pre ktorý je obvinený stíhaný. Zakotvenie dĺžky prípustnosti trvania väzby naznačeným spôsobom považujem za vhodné preto, lebo typová závažnosť trestného činu v zásade korešponduje aj so skutkovou zložitnosťou určitej veci a s časom potrebným na jej objasnenie. S tým súvisí aj logická požiadavka, aby ujma, ktorá je obvinenému v podobe väzby spôsobená, neprevyšovala výmeru trestu odňatia slobody, ktorým je obvinený ohrozený v prípade preukázania viny. Realizácia uvedeného princípu by mala prispievať k ďalšiemu zrýchleniu prejednávania väzobných trestných vecí.

Podľa Trestného poriadku platí, že väzba v prípravnom konaní a v konaní pred súdom môže trvať len nevyhnutný čas. Celková doba trvania väzby v prípravnom konaní spolu s väzbou v konaní pred súdom nesmie presiahnuť:

- a) dvanásť mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre prečin,
- b) tridsaťšesť mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre zločin,
- c) štyridsaťosem mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre obzvlášť závažný zločin.

Zákomom č. 97/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, sa upravila možnosť v prípade, ak sa vedie trestné stíhanie pre obzvlášť závažný zločin, za ktorý možno uložiť trest odňatia slobody na 25 rokov alebo trest odňatia slobody na doživotie, ak trestné stíhanie nebolo možné pre obťažnosť veci alebo z iných závažných dôvodov skončiť do uplynutia celkovej lehoty väzby

a prepustením obvineného na slobodu hrozí, že bude zmarené alebo podstatne sťažené dosiahnutie účelu trestného konania, a to s cieľom, aby súd bol oprávnený rozhodnúť o predĺžení celkovej lehoty väzby v trestnom konaní na nevyhnutnú dobu, a to aj opakovane. Celková lehota väzby spolu s jej predĺžením, podľa predchádzajúcej vety, však nesmie presiahnuť šesťdesiat mesiacov.¹⁵⁾

Z hľadiska garancie práv obvineného vo väzbe je podstatné aj ustanovenie § 76 ods. 9 Trestného poriadku, ktoré rieši prípad zmeny právnej kvalifikácie skutku, a to tak, že ak celková lehota trvania väzby u pôvodného trestného činu presiahla zákonnú lehotu, musí byť obvinený do 24 hodín od upozornenia na zmenu právnej kvalifikácie prepustený z väzby na slobodu, aj keď trvá niektorý z dôvodov väzby.

6. Rozhodnutie o zmene dôvodov väzby

Významnou skutočnosťou v prípravnom konaní je tiež povinnosť policajta, prokurátora, sudcu pre prípravné konanie a súdu skúmať, či v každej etape trestného stíhania dôvody väzby trvajú alebo či sa zmenili (§ 79 ods. 2 Trestného poriadku). Obvinený musí byť prepustený z väzby vtedy, ak pominie dôvod väzby alebo dôvod na jej ďalšie trvanie, alebo uplynú lehoty uvedené v novej právnej úprave. Trestný poriadok ukladá sudcovi pre prípravné konanie povinnosť skúmať uvedené skutočnosti pri rozhodovaní o návrhu prokurátora na predĺženie lehoty väzby, zmene dôvodov väzby alebo pri rozhodovaní o žiadosti obvineného o prepustenie z väzby.

7. Rozhodnutie o predĺžení väzby

V Trestnom poriadku sa upravuje aj možnosť predĺženia lehoty väzby obvineného v prípravnom konaní, ak táto lehota by mala presiahnuť sedem mesiacov. V takomto prípade, ak prokurátor takúto osobu neprepustí na slobodu, podá návrh na predĺženie lehoty väzby, obžalobu alebo návrh na schválenie dohody o vine a treste.

Návrh na predĺženie trvania väzby musí prokurátor doručiť súdu spolu so spisom najneskôr dvadsať pracovných dní (zákonná lehota) pred uplynutím sedemmesačnej lehoty trvania väzby. O takomto návrhu prokurátora musí sudca pre prípravné konanie neodkladne rozhodnúť tak, aby v prípade podania sťažnosti proti rozhodnutiu mohol byť spis predložený nadriadenému súdu najneskôr päť dní pred uplynutím lehoty väzby. Lehota päť pracovných dní je poriadkovou lehotou. Jej prípadné nedodržanie (napr. predloženie spisu štyri dni pred uplynutím lehoty) nemá za následok povinnosť predsedu senátu nadriadeného súdu prepustiť

obvineného z väzby na slobodu. Napriek tejto skutočnosti treba predložiť spis nadriadenému súdu v tejto lehote tak, aby mal možnosť vec preskúmať a rozhodnúť. Nadriadený súd musí v takomto prípade rozhodnúť do uplynutia lehoty, ktorá sa má predĺžiť. Pokiaľ súd v takejto lehote nerozhodne, obvinený musí byť z väzby prepustený. Podobný postup sa uplatní aj v prípade opätovného podania návrhu na predĺženie väzby. Predĺžiť lehotu väzby možno najviac o sedem mesiacov. Predĺžená lehota väzby v prípravnom konaní nemôže presiahnuť lehotu uvedenú v § 76 ods. 7 Trestného poriadku.

Podstatnou podmienkou predĺženia väzby je okrem striktného dodržania lehôt to, že nebolo možné pre *obťažnosť veci alebo z iných závažných dôvodov trestné stíhanie v tejto lehote skončiť a prepustením obvineného na slobodu hrozí, že bude zmarené alebo podstatne sťažené dosiahnutie účelu trestného konania*. Obťažnosť veci spočíva v zložitosti a komplikovanosti, a tým aj časovej náročnosti potrebnej na zistenie skutkového stavu veci v rozsahu nevyhnutnom na rozhodnutie. Inými závažnejšími dôvodmi sú také, pre ktoré nebolo možné vec skončiť v primeranej lehote a nespôsobili ich orgány činné v trestnom konaní alebo súd. Takýmto dôvodom môže byť napr. dlhšia choroba sudcu alebo člena senátu, resp. orgánu činného v trestnom konaní, predlžovanie konania spôsobené úmyselným poškodzovaním vlastného zdravia obvineného, jeho opakované neúspešné námietky zaujatosti úradných osôb, neodôvodnené výmeny obhajcov a pod. Obťažnosťou veci a inými závažnejšími dôvodmi nie je možné rozumieť samotnú právnu kvalifikáciu konania obvineného (*iura novit curia*), prípadne nečinnosť súdu alebo orgánu činného v trestnom konaní, a to ani vtedy, ak sú preťažené veľkým počtom ďalších prípadov. Ďalej možno zvýrazniť judikatúru najvyššieho súdu, z ktorej vyplýva, že samotná existencia len obťažnosti veci alebo iných závažných dôvodov, ako aj skutočnosť, že prepustením obvineného z väzby na slobodu hrozí, že bude zmarené alebo podstatne sťažené dosiahnutie účelu trestného konania, na predĺženie lehoty trvania väzby nestačí. Vyplýva to z § 79 ods. 1 prvá veta Trestného poriadku, podľa ktorej „*ak pominie dôvod väzby, musí byť obvinený ihneď prepustený na slobodu*“.¹⁶⁾

Zároveň možno považovať za dôležité to, že zákonom č. 5/2009 Z. z. sa upravil postup v prípade, ak prokurátor podá obžalobu alebo návrh na schválenie dohody o vine a treste vo vzťahu k obvinenému, ktorý je vo väzbe v prípravnom konaní. Súd rozhoduje o väzbe (ponechaní obvineného vo väzbe) v prípade podania obžaloby alebo návrhu na schválenie dohody o vine a treste pred uplynutím lehoty, ktorá by bola lehotou väzby v prípravnom konaní (základná lehota väzby alebo lehota, na ktorú bola táto väzba predĺžená), obdobným spôsobom ako v prípade podania návrhu na predĺženie lehoty väzby.

Táto úprava je v súlade s judikatúrou ústavného súdu, v ktorej s poukázaním na ustanovenie článku 17 ods. 5 ústavy a článku 5 ods. 1 dohovoru tento súd konštatoval, že samo podanie obžaloby nie je dostatočným dôvodom na ďalšie trvanie väzby bez toho, aby sa o jej ďalšom trvaní rozhodlo konajúcim súdom pred uplynutím lehoty, na ktorú bola väzba v prípravnom konaní naposledy predĺžená (pozri napr. I. ÚS 6/02, I. ÚS 204/05, III. ÚS 147/06 a II. ÚS 129/08). Taktiež možno doplniť, že sama skutočnosť, že vec bola postúpená súdu, podľa názoru ústavného súdu vyjadreného v náleze I. ÚS 115/07, nie je postačujúca na splnenie kritéria „zákonnosti“ väzby v zmysle článku 5 ods. 1 dohovoru a nemôže bez príslušného súdneho rozhodnutia odôvodniť ďalšie trvanie väzby (Stasaitis v. Litva z 21. marca 2002, § 59 až 61).

Účelom tohto môjho vystúpenia bolo poukázať na niektoré základné garancie práv osoby držanej vo väzbe, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie. Súčasne by som privítal, keby tento článok prispel k odbornej diskusii o problematike dodržiavania týchto práv príslušnými slovenskými orgánmi (najmä súdmi) rozhodujúcimi o väzbe.

Literatúra a citácie

¹⁾ K výkladu dohovoru pozri najmä Repík, B.: *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*, Orac, 2002, Pirošíková, M.: *Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*, Euroiuris, Bratislava, 2007, ISBN 978-80-969554-5-9.

²⁾ V podrobnostiach pozri Drgonec, J. *Ústava Slovenskej republiky, komentár 2. vydanie*, Heuréka, 2007. Pozri aj I. ÚS 55/98, § 2 ods. 1 Trestného poriadku, Magvašiová, A. - Čentéš, J.: *Niektoré problémy pri obmedzovaní osobnej slobody z hľadiska trestného práva procesného*, Justičná revue 2001, č.5, s. 572.

³⁾ Pozri § 71 ods. 1 Trestného poriadku. Pozri aj Minárik, Š. a kol.: *Trestný poriadok – stručný komentár*, Iura Edition, s. 238 a nasl., ISBN 80-8078-077-3.

⁴⁾ Čentéš, J.: *Pozbavenie osobnej slobody – ústavné a zákonné limity*, Zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára konaného v rámci projektu VEGA č. 1/0011/0á v Trnave 20.11.2008, s. 51-62.

⁵⁾ Primerane pozri I. ÚS 212/06.

⁶⁾ Pozri Svák, J.: *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva)*, Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2003, s. 228.

⁷⁾ § 80 ods. 2 a 81 ods. 1 Trestného poriadku.

⁸⁾ Primerane pozri I. ÚS 224/03, s. 9.

⁹⁾ Primerane pozri I. ÚS 18/03, I. ÚS 224/03 a III. ÚS 84/06. Pozri aj III. ÚS 7/00 a III. ÚS 126/05.

¹⁰⁾ Pozri I. ÚS 18/03 a III. ÚS 255/03.

¹¹⁾ Obdobne pozri Letellie v. Francúzsko rozsudok z 26. júna 1991 a Navarra v. Francúzsko, rozsudok z 23. novembra 1993).

¹²⁾ Pozri napr. III. ÚS 79/02, III. ÚS 199/05 a III. ÚS 295/05.

¹³⁾ Pozri Repík, B.: Niektoré otázky súdnej kontroly väzby z hľadiska článku 5 odseku 3 a 4 európskeho Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, In: Justičná revue 1993, č. 11; uznesenie ústavného súdu zo dňa 28. júna 2003, sp. zn. I. ÚS 212/06 s.9.

¹⁴⁾ Pozri primerane II. ÚS 55/98 a III. ÚS 7/00 a uznesenie najvyššieho súdu zo dňa 23. marca 2006, sp. zn. 4 Ntv 7/2006.

¹⁵⁾ 76a Trestného poriadku.

¹⁶⁾ Primerane pozri R 24/1999, R 3/2003 a R 40/2003 Zb. rozh. tr.

Rozsah revízneho princípu v odvolacom konaní

JUDr. Ondrej Samaš

riešiteľ projektu Justičnej akadémie a APVV
Krajský súd Trenčín

Vymožitelnosť práva v oblasti trestného práva má pre kvalitný a bezpečný život občana - ľudského jedinca a spoločnosti ako takej mimoriadny význam.

Práve v oblasti trestného práva dochádza k narušovaniu vzťahov tým najzávažnejším spôsobom – trestným činom. Najmä základné práva a slobody, ako sú právo na život a zdravie, nedotknuteľnosť osoby a súkromia, ľudská dôstojnosť, vlastníť majetok, sloboda pohybu a pobytu, sloboda myslenia, sú trestnými činmi častokrát tak pošľapávané, že prakticky dochádza k ich negácii v tom najširšom slova zmysle.

Ved' ako ináč možno hodnotiť vraždu, znásilnenie, únos či krádež. Zničenie života, poníženie dôstojnosti ženy či odňatie osobnej slobody, či veci sú nenapraviteľné následky, ktoré utrpia obeť takýchto trestných činov, vrátane morálnych škôd, ktoré utrpí aj širšie okolie priamych obetí takýchto trestných činov.

Musí nastúpiť trestné právo, a to aj so svojimi represívnymi prostriedkami, pričom urýchlené, spravodlivé rozhodnutie konkrétneho prípadu má súčasne pôsobiť preventívne aj do budúcnosti. Úlohou trestného práva vo vzťahu k poškodeným má byť najmä náprava narušených vzťahov, resp. odškodnenie obetí, ak odškodnenie je vôbec možné.

Úloha orgánov činných v trestnom konaní a súdov pri aplikácii noriem trestného práva je pritom značne zložitá, pretože najmä práva obvineného a ich dôsledné dodržiavanie môže viesť k odpútavaniu pozornosti od práv poškodených, pričom tieto sú niekedy vo vzájomnej konkurencii. Napr. poškodený okrem práva podať trestné oznámenie už má obmedzené možnosti vo vzťahu k odsudzujúcemu rozhodnutiu súdu, ktoré je nevyhnutným predpokladom pre priznanie nároku na náhradu škody v trestnom konaní – adhézne konanie.

Iste mi dáte za pravdu, že vymožitelnosť práva úzko súvisí s lehotami, v ktorých sa tak deje. Pritom zmeny, ktoré nastali v našej spoločnosti po roku 1989, priniesli pre našu slovenskú justíciu nebývalý nárast počtu prejednávaných vecí, trestnoprávne vecí nevynímajúc. Nárast kriminality sa potom odzrkadlil aj v dĺžke konania pred súdom. Pritom, pod pojmom „nárast“, nemám na mysli len kvantitatívnu stránku, ale aj kvalitatívnu stránku – organizovaný zločin s najomnými vraždami a výpalníctvom,

sotisfikované podvody, vrátane útokov na štátnu „kasu“ cez daňové podvody či tunelovanie.

Aj keď je trestné konanie popretkávané rôznymi menej či viac závažnými lehotami, najmä vo vzťahu k právam obvineného, nedocenili sme pri koncipovaní nového Trestného poriadku fakt, že obvinení majú spravidla záujem odďaľovať „konečný verdikt“ vo svojej veci, s ktorým je spojená sankcia. Žiaľ, dnes predĺžiť trestné konanie nie o týždeň, ale o mesiace, či roky, je možné aj vďaka tým ustanoveniam Trestného poriadku, ktoré príliš ľpia na tých právach obvineného, ktoré súvisia najmä s jeho účasťou na súdnych pojednávaniach, vrátane tam daných lehôt. Bohužiaľ, musím konštatovať, že častokrát si za tým účelom berú obhajcov, z ktorých niektorí sa na takéto „predlžovanie“ trestného konania aj prepožičiavajú. Obvinení majú právo na spravodlivý proces, jeho imanentnou súčasťou je však primeraná lehota na prejednávanie súdom, na čom už obvinení taký záujem nemajú.

Ak sa potom sudca snaží rozhodovať v primeranej lehote, veľakrát je napádaný zo strany obvinených z toho, že ich ukracuje na právach, keď im napríklad neumožní meniť viackrát po sebe obhajcov alebo rozhodne o ich dostatočne neospravedlnenej neprítomnosti.

Jednou z hlavných úloh slovenského trestného procesu bude prehodnotiť všetky tie zákonné ustanovenia, ktoré môžu byť „zneužívané“ v snahe predlžovať trestné konanie.

Rekodifikácia trestného práva v oblasti trestného procesu však už priniesla **dve významné zmeny**, ktorých cieľom bolo aj urýchlené konanie pred súdom. Mám na mysli posilnenie a rozšírenie **odklonov**, vrátane dohody o vine a treste. A druhú významnú zmenu ja osobne vidím v zmenách, ktoré sa dotkli **opravných prostriedkov** (ako riadnych, tak aj mimoriadnych). Kontradiktórnosť konania pred súdom sa premietla aj do odvolacieho konania tak, že sa posilnila návrhová podstata takéhoto konania pred súdom druhého stupňa oproti konaniu pred súdom prvého stupňa. Mám na mysli najmä rozsah prieskumnej povinnosti súdu druhého stupňa – t.j. rozsah revízieho princípu.

Predovšetkým tento už nie je tak široko určený priamo zákonom, ako tomu bolo do 31. decembra 2005, ale je primárne určovaný samotným obsahom opravného prostriedku. V minulosti stačilo, aby oprávnená osoba prejavila vôľu odvolať sa a o všetko sa postaral súd druhého stupňa, ktorý mal prakticky **všobecnú** prieskumnú povinnosť ku všetkým výrokom týkajúcim sa odvolateľa, teda nielen k výrokom, ktoré odvolateľ napadol, ale aj k tým, ktoré **mohol napadnúť**. Rovnako to bolo s namietanými chybami rozsudku, ktoré odvolateľ ani nemusel uviesť a súd druhého stupňa musel na ne prihliadať bez ohľadu na to, či boli v odvolaní vytykané alebo nie.

Od 1. januára 2006 je však situácia podstatne zmenená. Opravné konanie, vrátane mimoriadnych opravných prostriedkov, prešlo dosť podstatnými zmenami. Tieto zmeny plne rešpektujú právo strán v trestnom konaní podať opravný prostriedok, pričom toto právo je chápané nielen ako právo podať a disponovať s opravným prostriedkom, ale tiež určovať hranice, v ktorých sa môže odvolací súd pri preskúmvaní napadnutého rozhodnutia pohybovať, ako o tom budem neskôr hovoriť.

Z hľadiska základného práva podať opravný prostriedok, poskytuje náš Trestný poriadok dokonca širšie práva než je to uvedené v čl. 2 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1984. Uvedený článok pripúšťa výnimku vo vzťahu k menej závažným trestným činom, zatiaľ čo u nás obvinený má právo napadnúť odsudzujúci rozsudok bezvýnimčne okrem odsudzujúcemu rozsudku na základe schválenia dohody o vine a treste, ktorý inštitút však zase tento Dohovor nepozná. Tento článok súčasne pripúšťa odsúdenie obžalovaného odvolacím súdom na základe odvolania proti oslobodzujúcemu rozsudku. Takýto postup náš Trestný poriadok nepripúšťa, keď v prípade zrušenia oslobodzujúceho rozsudku súdu prvého stupňa musí druhostupňový súd vždy vec vrátiť súdu prvého stupňa. Stálo by za úvahu zakotviť legislatívnu možnosť, aby odvolací súd mohol sám obžalovaného uznať vinným, ak nesprávny dôvod oslobodenia súdom prvého stupňa spočíval v nesprávnom právnom posúdení žalovaného skutku. Dovolím si povedať, že z hľadiska urýchlenia trestného stíhania pred súdom, by sme získali až niekoľko mesiacov.

Nový Trestný poriadok význame urýchlil odvolacie konanie už tým, že lehota na odvolanie nezačína plynúť až odo dňa doručenia rozsudku, čo pri kvantitatívnej zaťažnosti sudcov bývalo aj jeden mesiac od vyhlásenia rozsudku. Podľa nového Trestného poriadku sa síce predĺžila lehota na podanie odvolania z 8 dní na 15 dní. Lehota 15 dní však plynie už od oznámenia rozsudku, t.j. od jeho vyhlásenia na hlavnom pojednávaní, ak strana bola prítomná pri jeho vyhlásení.

Ako som už uviedol, ešte podstatnejšie zmeny sa dotkli rozsahu „**revízneho princípu**“, a to ako z hľadiska **kvantitatívneho**, tak aj **kvalitatívneho**. Pod pojmom kvantita tu mám na mysli to, že odvolací súd v zásade preskúmava len tie konkrétne výroky rozsudku, ktoré boli odvolaním napadnuté – mám na mysli výroky o vine, treste, ochrannom opatrení, náhrade škody. Podľa Trestného poriadku, ak je odvolanie zahlasované už priamo do zápisnice o hlavnom pojednávaní, musí odvolateľ uviesť, proti ktorému výroku odvolanie smeruje. Zastávam dokonca názor, že ak odvolateľ napadne takto len výrok o treste a po uplynutí 15-dňovej lehoty v písomnom odôvodnení napadne aj výrok o vine, je možné v tejto časti zamietnuť odvolanie ako oneskorené.

Kvalitatívnu obsahovú stránku revízneho princípu vyjadruje ustanovenie § 317 ods. 1 nového Trestného poriadku (ďalej len „Tr. por.“). Pre prehľadnosť si ho dovoľím odcitovať: „Ak nezamietne odvolací súd odvolanie podľa § 316 ods. 1 (oneskorené odvolanie, neoprávnenou osobou) alebo nezruší rozsudok podľa § 316 ods. 3 (porušenie základné procesné podmienky – súd v nezákonnom zložení, povinná obhajoba), **preskúma** zákonnosť a odôvodnenosť napadnutých výrokov rozsudku, proti ktorým odvolateľ podal odvolanie, ako aj správnosť postupu konania, ktoré im predchádzalo. Na chyby, ktoré odvolaním vytýkané neboli, prihliadne **len vtedy**, ak by odôvodňovali podanie dovolania podľa § 371 ods. 1.“

Z obsahu uvedeného ustanovenia vyplýva, že odvolací súd pri prieskumnej povinnosti má také **tri základné povinnosti**, ale súčasne aj **hranice rozsahu** svojho preskúmania:

1. Preskúmava procesnú správnosť postupu konania len z pohľadu vytýkaných chýb odvolateľom.

2. Preskúmava zákonnosť a odôvodnenosť napadnutých výrokov rozsudku len z pohľadu vytýkaných chýb odvolateľom.

Pre tento záver svedčí aj ustanovenie § 311 Tr. por., ktoré určuje **obsah odvolania**, podľa ktorého v odvolaní okrem napadnutých výrokov musí byť uvedené, aké **chyby** sa vytýkajú rozsudku alebo konaniu, ktoré mu predchádzalo. Dokonca, v tomto ustanovení je zakotvená výslovná možnosť sankciovať **poriadkovou pokutou** obhajcu, splnomocnencov, ale aj prokurátora, ak nevyhovie výzve predsedu senátu, aby bolo vo vyššie naznačenom smere doplnené odvolanie. Sankcionovaním však nemožno vynucovať splnenie tejto povinnosti samotným obvineným.

V súvislosti s tým, čo som uviedol, si musíme odpovedať na otázku, že čo bude preskúmať odvolací súd, ak sa vytýkané chyby nedozvie. Podľa môjho názoru na toto dáva odpoveď druhá veta citovaného ustanovenia § 317 ods. 1 Tr. por. „Na chyby, ktoré neboli odvolaním vytýkané prihliadne len vtedy, ak by odôvodňovali podanie dovolania.“ Tu sa teda dostávame **k tretej povinnosti**, vymedzujúcej hranice prieskumnej povinnosti odvolacieho súdu.

3. Vždy preskúmava správnosť postupu konania, ako aj zákonnosť a odôvodnenosť napadnutých výrokov rozsudku z pohľadu dovolacích dôvodov, aj keď v odvolaní takéto chyby vytýkané vôbec neboli (napr. nezákonný súd, nezákonné dôkazy, trest mimo trestnej sadzby). Dôležité však je, že sem **nepatrí** zisťovanie správnosti a úplnosti **skutku** ani neprimeranosť **trestu**.

Ak teda v podanom odvolaní žiadne chyby vytýkané nie sú, odvolací súd sa obmedzí z úradnej moci len na zistenie, či rozsudok alebo konanie, ktoré mu predchádzalo, netrpí takými chybami, ktoré by odôvodňovali podanie dovolania.

V súvislosti s týmto záverom vyvstáva ešte z hľadiska logického výkladu ustanovenia § 317 ods. 1 Tr. por. otázka, či tieto dovolacie dôvody preskúmava odvolací súd vo vzťahu ku všetkým výrokom napadnutého rozsudku alebo len k napadnutým výrokom. Sám som vo svojej aplikovanej praxi po roku 2005 prehodnotil svoj názor, že dovolacie dôvody preskúmava odvolací súd aj vo vzťahu k nenapadnutým výrokom – teda vo vzťahu ku všetkým výrokom rozsudku. Vychádzam z toho, že pri väčšine dôvodov dovolania nie je možné rozlíšiť správnosť, ktorého výroku je ním chránená.

Vo vzťahu k odvolaniu obžalovaného a prokurátora tu problém nevidím. Iná situácia však zrejme bude v prípade, ak sa odvolá len poškodený proti výroku o náhrade škody, resp. zúčastnená osoba proti ochrannému opatreniu – zhabaniu veci. V tomto prípade nevidím dôvod, pre ktorý by mal odvolací súd preskúmať iné výroky, a to hoci len z dovolacích dôvodov. V opačnom prípade by sme pripustili napr. zrušenie výroku o vine a treste len z podnetu odvolania poškodeného, ak napr. pri preskúmaní výroku o náhrade škody a konania, ktoré mu predchádzalo, zistíme, že rozhodoval samosudca, hoci mal rozhodovať senát alebo že uložený trest je uložený pod zákonom stanovenú trestnú sadzbu.

Na odvolacom súde, na ktorom pôsobím, nemáme jednotný názor pri určovaní hraníc revízneho princípu v tých prípadoch, kedy obžalovaný podá odvolanie proti odsudzujúcemu rozsudku tak, že vytyka len chybu v rozsudku v tom, že mal byť spod obžaloby **oslobodený** a uloženému trestu nič nevytyka. Ak vyhovieme odvolaniu obžalovaného, problém nie je, pretože pri oslobodení rušíme odsudzujúci rozsudok súdu prvého stupňa v celom rozsahu. Ako však vo vzťahu k preskúmaniu výroku o treste postupovať, ak odvolací súd dospeje k záveru, že oslobodenie spod obžaloby neprichádza do úvahy. Časť sudcov zastáva názor, že v takom prípade preskúmajú správnosť uloženého trestu úplne, t.j. aj z pohľadu jeho **primeranosti** a druhá časť sudcov, vrátane mňa, zastáva názor, že uložený trest preskúmame len z pohľadu **dovolacieho dôvodu**, t.j. či trest bol uložený v zákonom stanovenej trestnej sadzbe, pretože obžalovaný uloženému trestu žiadnu chybu nevytkol. Druhému názoru dávajú za pravdu aj niektorí obhajcovia, ktorí okrem oslobodenia alternatívne žiadajú aj zmiernenie trestu.

Nová filozofia dovolacieho konania proti konkrétnym výrokom rozsudku spôsobuje určitý aplikačný problém aj v tom, ako má odvolací súd rozhodnúť, keď odvolateľ napadol napr. 2 výroky rozsudku, napr. trest a škodu a odvolací súd zistí, že odvolanie je dôvodné len proti jednému výroku. Zastávam názor, že v takom prípade rozhodnutie dovolacieho súdu musí obsahovať 2 výroky; pričom jedným je odvolanie proti správne mu výroku ako nedôvodné, **zamietnuté** a druhým je odvolanie proti nesprávne mu výroku **vyhovené**.

Prax podľa predchádzajúceho Tr. por. bola však taká, že čiastočne zamietnutie odvolania sa nerobilo, pričom tento záver našiel svoj odraz len **v dôvodoch** rozhodnutia odvolacieho súdu. Súviselo to s tým, že odvolací súd vždy bez ohľadu na to, ktoré výroky rozsudku boli napadnuté, preskúmaval **z úradnej povinnosti** všetky výroky rozsudku, ktoré odvolateľ mohol napadnúť. Ako som však uviedol, nový Trestný poriadok v tomto smere priniesol zásadnú zmenu v tom, že odvolateľ **obmedzuje rozsah** prieskumného oprávnenia súdu tým, že určí, ktoré výroky žiada preskúmať.

Pre názor o potrebe osobitného rozhodovania o jednotlivých napadnutých výrokoch svedčia aj prípady, že v zákonnej lehote je napadnutý určitý výrok a až po uplynutí lehoty na odvolanie; napr. v písomných dôvodoch odvolania odvolateľ uvedie ďalšie výroky rozsudku, ktoré napáda, dokonca sa stal prípad, keď takto odvolateľ rozšíril svoje odvolanie až na verejnom zasadnutí, konanom o odvolaní pred odvolacím súdom. Podľa môjho názoru, takto „rozšírené“ odvolanie na ďalšie výroky rozsudku po zákonnej lehote, je potrebné zamietnuť ako **oneskorené**.

Už v úvode svojho vystúpenia som vyslovil názor o úzkej prepojenosti vymožitelnosti práva a rýchlosti súdneho konania. V trestnom práve má táto otázka mimoriadny význam aj preto, že penológia, ako veda trestného práva, jednoznačne stanovila, že pre naplnenie účelu trestu je rozhodujúce, aby trest bol ukladaný a vykonávaný v čo najkratšej dobe od spáchania trestného činu, za ktorý je trest ukladaný. Obmedzenie prieskumnej povinnosti len na napádané výroky by malo výrazne urýchliť odvolacie konanie. Vzhľadom na to, že značná časť podávaných odvolaní zo strany obžalovaných smeruje proti výroku o treste, za úvahu by stálo pripustenie **autoremedúry**. Znamenalo by to, že súd prvého stupňa by mohol odvolaniu obžalovaného proti výroku o treste **sám vyhovieť**, ak by ho dôvody odvolania presvedčili a prokurátor by s autoremedúrou vyslovil súhlas. Takéto opravné konanie by trvalo týždeň, dva, zatiaľ čo odvolacie konanie, z hľadiska jeho dĺžky, rátame na mesiace. Ďalší riadny opravný prostriedok by samozrejme proti takejto autoremedúre prípustný nebol.

Keď hovorím o odvolaniach proti výrokom o trestoch, jednoznačne sa prihovám za rozšírenie možnosti rozhodovania odvolacieho súdu, tzv. od stola, t.j. na neverejnom zasadnutí, ak odvolací súd sám nedospeje k záveru, že je potrebné rozhodovať na verejnom zasadnutí. Prípadný rozsudok by samozrejme musel byť vyhlasovaný verejne, obdobne ako je to upravené v Občianskom súdnom poriadku (ďalej len „OSP“).

S revíznym princípom odvolacieho konania úzko súvisí aj ďalšia zásada opravného konania, zásada **kasácie** a **apelácie**. Aj tu nový Trestný poriadok priniesol zásadnú zmenu smerujúcu k zrýchleniu konania pred súdom. Zatiaľ, čo starý Trestný poriadok preferoval kasáciu s prvkami apelácie /(pozri § 259 ods. 1 Tr. por.), nový Trestný poriadok zaviedol apeláciu

s obmedzenými prvkami kasácie. Podľa § 322 ods. 1 Tr. por., ak **po zrušení** napadnutého rozsudku alebo niektorej jeho časti, treba urobiť nové rozhodnutie, **vráti** odvolací súd vec **spravidla** súdu prvého stupňa, aby ju v potrebnom rozsahu znovu prejednal a rozhodol **len vtedy**, ak by doplnenie konania odvolacím súdom bolo spojené s **neprimeranými** ťažkosťami alebo by mohlo viesť **k iným skutkovým** záverom. Súhlasím s tým, že odvolací súd by nemal rozhodovať na základe iných skutkových záverov, avšak pokiaľ ide o konanie a neprimerané ťažkosti, tu prakticky rozdiel medzi súdmi prvého stupňa a druhého stupňa nie je, a preto tento dôvod na vrátení veci súdu prvého stupňa je len veľmi ťažké odôvodniť, čo ale prispieva k tomu, že odvolací súd sám vo veci rozhoduje rozsudkom.

Napokon by som chcel poukázať na jeden praktický problém, ktorý som naznačil už v úvode – účasť na verejnom zasadnutí konanom o odvolaní. Vyslovujem názor, že ak má odvolacie konanie charakter **návrhového konania**, tak potom by právo účasti, resp. neúčasti strán na verejnom zasadnutí konanom o odvolaní malo byť viac na stranách. Mám na mysli to, že pokiaľ na hlavnom pojednávaní je takáto otázka vo vzťahu k obžalovanému a jeho obhajcovi riešená dost' rigorózne v prospech obžalovaného a jeho obhajcu, na verejnom zasadnutí odvolacieho súdu by sa mala rozšíriť možnosť rozhodovania odvolacieho súdu bez účasti obžalovaného a jeho obhajcu prakticky na všetky prípady. **Jedinou podmienkou** by bolo, že obžalovaný a jeho obhajca sa o termíne verejného zasadnutia dozvedeli alebo mali možnosť dozvedieť v primeranej lehote. Už som naznačil, že povinná osobná účasť obžalovaného a jeho obhajcu na takomto verejnom zasadnutí je využívaná na „marenie“ jeho uskutočňovania.

Svojím vystúpením som chcel v tomto krátkom časovom priestore načrtnúť niektoré legislatívne zmeny, ktoré by mohli prispieť k tomu, aby súdy Slovenskej republiky viedli spravodlivé súdne procesy, vrátane atribútu rýchlosti súdneho konania, ako nevyhnutného predpokladu vymožitelnosti práva.

Problematika ukladania trestov po rekodifikácii Trestného zákona

JUDr. Pavol Toman

riešiteľ projektu Justičnej akadémie a APVV
predseda Rady Justičnej akadémie
Najvyšší súd Slovenskej Republiky

Ukladanie trestov a s tým súvisiace aplikačné problémy sú už po dlhé roky jednou z najzávažnejších tém tak v odborných, ako aj laických kruhoch. Všetci si uvedomujeme, že i keď celé prípravné a súdne konanie má svoj nesporný a obrovský význam, v konečnom dôsledku vrcholí rozhodnutím súdu o vine a treste, pričom práve výmera uloženého trestu, jeho primeranosť a spravodlivosť v pomere k závažnosti trestného činu, a taktiež jeho výkon a v konečnom dôsledku aj splnenie jeho účelu, sú z pohľadu samotného páchatel'a, ale tiež odbornej aj laickej verejnosti stredobodom pozornosti a dosť často aj terčom rôznych kritických názorov.

Ak dnes na tomto podujatí vychádzame z princípov potreby vymožitelnosti práva, konkrétne práva trestného, tak v tomto smere, podľa môjho názoru, má svoj významný podiel nielen problematika celého trestného konania, o ktorom v podstate hovorili moji predrečníci, ale z hľadiska plynulosti a bezpriet'ahovosti celého trestného konania aj jeho konečný výsledok, t.j. právoplatne uložený trest, jeho včasný a bezodkladný výkon a splnenie jeho účelu.

Otázky súvisiace so zákonným, spravodlivým a primeraným ukladáním trestov, najmä trestu odňatia slobody, nadobudli úplne nové kontúry, najmä po nadobudnutí účinnosti nového rekodifikovaného Trestného zákona č. 300/2005 Z.z., ktorý je účinný od 1. januára 2006. Predovšetkým bol z Trestného zákona vypustený tzv. „výnimočný trest“, ktorý za splnenia určitých zákonom stanovených podmienok mohol súd uložiť vo výmere od 15 rokov do 25 rokov a horná hranica trestu odňatia slobody sa z predchádzajúcich 15 rokov zvýšila na 25 rokov. Táto samotná skutočnosť veľmi výrazným spôsobom zasiahla do celej trestnej politiky a systematiky osobitnej časti Trestného zákona, pretože v kvalifikovaných skutkových podstatách najzávažnejších trestných činoch sa, samozrejme, výrazne sprísnil trestné sadzby oproti predchádzajúcej právnej úprave. Mimo zámeru autorov Trestného zákona došlo u viacerých závažných trestných činov k zvýšeniu dolnej hranice trestnej sadzby už v základnej skutkovej podstate, čo však zároveň viedlo k tomu, že v dnešnej podobe má Trestný zákon až 41 rôznych trestných sadzieb trestu odňatia slobody, čo v konečnom dôsledku taktiež značne skomplikovalo aplikačnú prax súdov pri ukladaní tohto druhu trestu. Zároveň však došlo k určitému obmedzeniu

ukladania nepodmienečného trestu odňatia slobody, keď jeho obligatórne uloženie bolo viazané len na prípady trestných činov, u ktorých horná hranica trestnej sadzby prevyšuje 5 rokov.

Nový Trestný zákon tiež zakotvil alternatívne nové druhy trestov, konkrétne trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, ale najmä podmienený trest odňatia slobody s probáciou, pri ktorom môže súd pri súčasnom uložení primeraných obmedzení alebo povinností podmienne odložiť trest odňatia slobody neprevyšujúci 3 roky. Súčasne boli do Trestného poriadku zakotvené viaceré nové formy odklonov, ako sú zmier, podmienené zastavenie trestného stíhania, ale najmä nový inštitút dohody o prijatí viny a trestu.

K najzávažnejším zmenám oproti predchádzajúcej právnej úprave došlo práve v ustanoveniach týkajúcich sa ukladania trestov. V čiastočne pozmenenej a obmedzenej forme sa ponechala v Trestnom zákone asperačná zásada, ktorá bola zakotvená ešte v roku 2003, ale k nej pribudlo nové ustanovenie § 38, ktoré prinieslo pri ukladaní trestu obligatórnu povinnosť súdu prihliadať na pomer poľahčujúcich a prit'azujúcich okolností a na mieru ich závažnosti a podľa toho znižovať hornú alebo zvyšovať dolnú hranicu trestnej sadzby. Novým spôsobom sa v spomínanom ustanovení upravil aj postih recidívy a k čiastočnej zmene došlo aj pri uplatňovaní aplikácie zásady trikrát a dost'. Zároveň došlo k zvýšeniu dolných hraníc niektorých trestných sadzieb pri niektorých závažnejších trestných činoch a súčasne aj k sprísneniu zákonných podmienok na podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody.

Tieto závažné zmeny už pri tvorbe nového zákona vyvolávali určité obavy z ich budúcej aplikácie a bolo už vtedy proklamované, že v priebehu jedného či dvoch rokov sa získané poznatky a prípadne aj zistené problémy premietnu do novely tak Trestného zákona, ako aj Trestného poriadku.

Dnes s odstupom trojročného obdobia účinnosti nového Trestného zákona môžeme konštatovať, že nie všetky tieto zmeny dobre mienené zo strany autorov zákona priniesli očakávaný efekt a niektoré z nich priniesli do aplikačnej praxe viaceré problémy, s ktorými sa najmä v prvých mesiacoch účinnosti nového zákona museli sudcovia pomerne zložito vyrovnávať.

Vo svojom vystúpení sa preto vo vyhradenom čase chcem bližšie zmieniť o niektorých problémoch, ktoré sa za podmienok účinnosti nového Trestného zákona objavili v súvislosti s ukladaním trestu odňatia slobody. Moje poznatky budú vychádzať okrem osobných skúseností z vlastnej aplikačnej praxe a poznatkov sudcov pôsobiacich na trestných úsekoch jednotlivých okresných i krajský súdov aj z toho, že som jeden z autorov nového Trestného zákona a v súčasnosti aj členom komisie pre prípravu jeho novely.

Ako som už naznačil, nový Trestný zákon priniesol najvýraznejšie zmeny práve v ustanoveniach týkajúcich sa ukladania trestov. Zakotvenie nového ustanovení v § 38, najmä obligatórnej povinnosti súdov prihliadať pri výmere trestu na pomer poľahčujúcich a priťažujúcich okolností a následné z toho vyplývajúce zvyšovanie alebo znižovanie hornej alebo dolnej hranice príslušnej trestnej sadzby, bolo jednoznačne prelomom do zaužívanej praxe sudcov, ktorí predtým pri existencii materiálneho korektívu – stupňa spoločenskej nebezpečnosti, pri výmere trestu prihliadali predovšetkým na jeho stupeň. Otázkam týkajúcim sa poľahčujúcich a priťažujúcich okolností však sudy už venovali menšiu pozornosť, v niektorých prípadoch takého hodnotenie úplne absentovalo, prípadne sa obmedzilo len na púhy výpočet jedných a druhých takýchto okolností bez záverečného efektu, t.j. vyhodnotenia a premietnutia ich závažnosti do výmery uloženého trestu. Preto aj zámer autorov nového zákona, uložiť súdom povinnosť dôsledného hodnotenia poľahčujúcich a priťažujúcich okolností, vychádzal z týchto poznatkov a taktiež zo skutočnosti, že v novom zákone došlo k vypusteniu spomínaného materiálneho korektívu v súvislosti s prechodom na formálne chápanie trestného činu.

Toto bol jeden z hlavných dôvodov, pre ktorý sa oproti predchádzajúcej právnej úprave v novom Trestnom zákona poľahčujúce a priťažujúce okolnosti vymedzili taxatívne a zakotvila sa obligatórna povinnosť v každej veci bez rozdielu zistiť a ustáliť vzájomný pomer týchto okolností a mieru ich závažnosti. V tejto súvislosti treba povedať, že už pri tvorbe zákona a súčasne poznatky sudcov to len potvrdzujú, sa objavili názory, že v aplikačnej praxi sa budú vyskytovať problémy ani nie tak pri ustálení aritmeticky vyjadreného pomeru poľahčujúcich a priťažujúcich okolností, ale najmä pri posudzovaní miery ich závažnosti a následného vyvedenia konkrétnych záverov k výmere uloženého trestu. Upozorňovalo sa na skutočnosť, že nemožno na jednu kvalitatívnu úroveň klásť oproti sebe napr. poľahčujúcu okolnosť, spočívajúcu v riadnom spôsobe života páchatela pred spáchaním trestného činu a naproti tomu priťažujúcu okolnosť, spočívajúcu napr. v tom, že trestný čin páchatel spáchal z obzvlášť zavrhnutiahodnej pohnútky. Je samozrejmé, že kým aritmetický pomer takýchto okolností je jednoznačný, tak ich mieru závažnosti je nutné hodnotiť rozdielne.

V podstate dobrý autorov zákon spočívajúci v uložení povinnosti súdu zisťovať a ustáliť pomer poľahčujúcich a priťažujúcich okolností, ich mieru závažnosti a následne znižovať alebo zvyšovať príslušné hranice trestnej sadzby však nepriniesol očakávaný efekt, pretože výhrady sudcov za dobu účinnosti nového Trestného zákona smerujú najmä voči systému ukladania trestov ako takému, a to predovšetkým vzhľadom na súčasnú existenciu asperačnej zásady zakotvenej v ustanovení § 41 ods. 2 platného Trestného zákona a obligatórnu povinnosť zvyšovania alebo znižovania trestov,

vzhľadom na už spomenutý zistený a súdom ustálený pomer poľahčujúcich a pritŕažujúcich okolností a ich mieru závažnosti podľa § 38 ods. 2, 3 e) a 4 Trestného zákona (ďalej len „Tr. zák.“).

U sudcov spravidla prevláda názor, že takto zakotvené pravidlá ukladania trestov výrazným spôsobom obmedzili dôsledné využívanie zákonom stanovenej trestnej sadzby pri konkrétnom trestom čine, pretože prípadné zvýšenie alebo zníženie príslušnej hranice trestnej sadby, cez vyššie spomenuté ustanovenia, výrazným spôsobom podstatne zúžili túto trestnú sadzbu, oproti jej výmere určenej v konkrétnom ustanovení osobitnej časti Trestného zákona. Dokonca, v jednom prípade, pri uplatnení ustanovenia o znížení trestnej sadzby o jednu tretinu pri prevahe poľahčujúcich okolností nad pritŕažujúcimi, podľa § 38 ods. 3 Tr. zák. a súčasnom použití ustanovenia § 38 ods. 6 Tr. zák. o recidíve obzvlášť závažného zločinu, sa výsledná trestná sadzba dostáva na jediný, tzv. mŕtvy bod, kedy by bol súd povinný uložiť trest v tejto jedinej konkrétnej výmere, bez akýchkoľvek možností zváženia a zohľadnenia niektorých ďalších okolností prípadu. Názory sudcov vyznievajú v tomto smere tak, že takýto spôsob ukladania trestov výrazným spôsobom obmedzil ich rozhodovaciu činnosť z hľadiska voľného uváženia o zákonnej a spravodlivej výmere konkrétneho trestu, keď práve súd na základe dôsledného a dôkladného poznania veci a všetkých okolností prípadu, môže v zmysle zásad voľnosti, objektívnosti a diferencovanosti uložiť trest v rámci zákonom stanovenej trestnej sadzby v takej výmere, ktorá plne zodpovedá všetkým zásadám a kritériám, ktoré sú rozhodujúce z hľadiska splnenia jeho účelu.

Doterajšie poznatky z rozhodovacej činnosti sudcov ukazujú, že súčasné uplatňovanie asperačnej zásady a obligatórnej povinnosti zvyšovania či znižovania trestnej sadzby cez pomer a mieru závažnosti poľahčujúcich a pritŕažujúcich okolností prinieslo aj viaceré komplikácie z hľadiska rôznych matematických výpočtov a prepočtov konkrétnej trestnej sadzby. Sudcovia sú nútení pri takomto postupe používať rôzne špeciálne vytvorené vzorce na výpočet príslušnej trestnej sadzby, čo v nejednom prípade viedlo aj k odlišnosti súdnej praxe pri aplikácii týchto zákonných ustanovení a v konečnom dôsledku aj pri určení výmery konkrétneho trestu odňatia slobody. Predvídateľnosť výmery konečného trestu sa častokrát významne znižovala, pretože okolnosti, na ktoré má sudca prihliadať pri určovaní výmery trestu, neboli schopné prispieť k určeniu jeho konkrétnej výmery.

K týmto naznačeným problémom sa pridružila ďalšia okolnosť, na ktorú však autori nového zákona ešte v rámci legislatívnych prác upozorňovali. Ide o skutočnosť, že v platnom Trestnom zákone máme v súčasnosti zakotvené dva spôsoby výpočtu znižovania alebo zvyšovania trestu odňatia slobody. Kým pri asperačnej zásade sa v zmysle znenia § 41 ods. 2 uplatňuje už v predchádzajúcom Trestnom zákone známa zásada zvyšovania hornej

hranice trestnej sadzby o jednu tretinu a ukladanie trestu v hornej polovici takto určenej trestnej sadzby, tak v ustanovení § 38 ods. 8 sa doslova uvádza, že základom pre zníženie alebo zvýšenie trestnej sadzby je rozdiel medzi hornou a dolnou hranicou zákonom ustanovenej trestnej sadzby, čo je v konečnom dôsledku pre páchatel'a výhodnejší spôsob. Takýto rôzny výklad prináša so sebou takmer nelogickú, neriešiteľnú a najmä obžalovanému ťažko vysvetliteľnú situáciu, keď jedna tretina trestnej sadzby trestu odňatia slobody, o ktorú sa podľa § 41 ods. 2 Tr. zák. pri použití asperačnej zásady zvyšuje horná hranica, nie je totožná s tou tretinou, o ktorú by sa mala tomu istému páchatel'ovi podľa § 38 ods. 3 Tr. zákona súčasne znížiť horná hranica trestnej sadzby v prípade, ak u neho prevažujú poľahčujúce okolnosti nad príťažujúcimi. Takýto stav existuje aj v súčasnosti a podľa názorov sudcov ho treba jednoznačne vyriešiť zjednotením pravidiel týkajúcich sa prípadného zvyšovania alebo znižovania príslušných hraníc trestnej sadzby.

K spomenutým problémovým otázkam, pri ukladaní trestu odňatia slobody, sa v priebehu doterajšej účinnosti nového Trestného zákona pridružili aj niektoré ďalšie výkladové problémy, týkajúce sa najmä konania o dohode a uznaní viny a prijatí trestu. Doterajšie poznatky na jednej strane ukazujú na vysokú prospešnosť zakotvenia tohto inštitútu do nášho Trestného procesu, najmä z hľadiska urýchlenia celého trestného konania a jeho efektívnosti a v nekonečnom dôsledku aj z pohľadu zaťaženia súdov na trestnom úseku. V doterajšej aplikačnej praxi sa však vyskytli rôzne výkladové problémy, ide najmä o rozdielne pohľady prokuratúry a súdov, hlavne vo vzťahu k riešeniu otázky, či navrhovaná výmera trestu popri takomto konaní má vychádzať z trestnej sadzby ustanovenej pri tom-ktorom trestnom čine v osobitnej časti Trestného zákona alebo či treba tiež v takomto prípade rešpektovať najskôr prípadnú aplikáciu ustanovenia § 38 alebo § 41 Tr. zák. a až na základe takto upravenej trestnej sadzby potom pristúpiť k stanoveniu výmery navrhovaného trestu odňatia slobody.

Považujem za samozrejmé, že nakoľko ide o úplne nový procesnoprávny inštitút v našom trestnom procese, tak pri jeho aplikácii postupne vyvstáva celá rada nielen procesných, ale aj hmotnoprávnych problémov. Preto treba v podstate za pochodu hľadať tie najoptimálnejšie postupy, najmä za situácie, keď zákon výslovne niektoré problémy, súvisiace s aplikáciou tohto inštitútu, jasne a zrozumiteľne nerieši. Okrem iných vzniká problém najmä pri stanovovaní dolných a horných hraníc výmery jednotlivých trestov (samozrejme tam, kde zákon hovorí o časovej výmere), v rámci ktorých potom prebiehajú tzv. vyjednávania medzi prokurátorom a obvineným.

Autori Trestného zákona zastávajú názor, že by bolo správne, keby na začiatku dohodovacieho konania prokurátor oznámil obvinenému skutočnú,

do úvahy prichádzajúcu, sadzbu trestu odňatia slobody. Už tu však vznikajú problémy, keď sa ani v súčasnosti aplikačná prax nevie zjednotiť v tom, že aká dolná a horná hranica trestnej sadzby v konkrétnom prípade vlastne prichádza do úvahy. V samotnom Trestnom zákone sa totiž prinajmenšom používajú v tomto smere dva pojmy, ktoré nie sú identické. Jednak je to sadzba uvedená v osobitnej časti, pričom tu sa má na mysli sadzba trestu odňatia slobody uvedená pri skutkovej podstate trestného činu. V osobitnej časti. V druhom prípade je to sadzba ustanovená týmto zákonom, pričom tu sa má na mysli sadzba trestu odňatia slobody, avšak po jej úprave podľa niektorých ustanovení Trestného zákona.

Následne, vo svojich publikáciách zverejnených na portáli projektu „vymožitelnosti práva“, sme vyjadrili svoje názory na ďalšie postupy pri znižovaní alebo zvyšovaní trestnej sadzby trestu odňatia slobody, ktoré však pre krátkosť vymedzeného časového priestoru nebudem teraz bližšie rozvádzať, pretože by to presahovalo rozsah zameranie tohto môjho vystúpenia, ale v priebehu prípadnej ďalšej diskusie alebo výmene osobných poznatkov som ochotný tieto naše názory záujemcom priblížiť v rámci osobných rozhovorov.

Na záver svojho vystúpenia mi dovoľte uviesť aspoň stručne niekoľko poznámok k návrhu pripravovanej novely Trestného zákona, najmä pokiaľ ide o ustanovenia vzťahujúce sa k problematike ukladania trestov. Treba povedať, že komisia vytvorená ministrom spravodlivosti Slovenskej republiky pripravila pracovný návrh novely, ktorý sa v súčasnosti nachádza v legislatívnom procese. Naposledy bolo toto konanie prerušené vo vláde Slovenskej republiky s tým záverom, že sa s novelou počká na rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky o podnete týkajúcom sa Špeciálneho súdu. Takéto rozhodnutie už bolo vyhlásené, ale zatiaľ sa práce na novele Trestného zákona ďalej nepohli. Preto za tejto situácie spomenie iba heslovite tie najzávažnejšie zmeny, týkajúce sa ukladania trestov, ktoré sú v novele Trestného zákona pripravené na schválenie.

Predovšetkým sa navrhuje vypustenie celého ustanovenia § 38 Trestného zákona, čo v podstate znamená, že by súd už nemusel pri rozhodovaní o treste obligatórne zisťovať pomer a mieru závažnosti poľahčujúcich a priťažujúcich okolností a v dôsledku toho následne zvyšovať dolnú hranicu alebo znižovať hornú hranicu príslušnej trestnej sadzby. Zároveň sa navrhuje v novele nahradiť novým znením ustanovenie § 41 ods. 2 Trestného zákona, vzťahujúce sa k asperačnej zásade, s tým, že by sa táto uplatňovala len v prípade, ak sa trest ukladá páchatelovi za dva zločiny a takým spôsobom, že sa zvýši len dolná hranica príslušnej trestnej sadzby o jednu štvrtinu. Ďalšou navrhovanou zmenou oproti terajšiemu právnomu stavu je podstatné sprísnenie ukladania trestov recidivistom, a to jednak podľa druhu recidívy a jednak z hľadiska časového posudzovania spätosti prechádzajúceho odsúdenia.

Vychádzajúc z poznatkov doterajšej aplikačnej praxe súdov, navrhuje sa vypustenie celého ustanovenia § 38 Tr. zák.. Poľahčujúce a prit'azujúce okolnosti by mali byť znovu vymenované len príkladmo, aby sa tak umožnilo súdom prihliadať v tom-ktorom prípade aj na iné prípadné okolnosti, ako sú uvedené v zákone. Vypustením doterajších odsekov, upravujúcich obligatórne znižovanie a zvyšovanie trestných sadziieb na základe zistenia a ustálenia pomeru poľahčujúcich a prit'azujúcich okolností a ich miery zavinenia, sa odstráni prísne formálny spôsob výpočtu trestu páchatel'ovi a sudcom sa navracia a zároveň odpadnú určité matematické výpočty, ktoré však boli už riešené a upravené tabuľkami v spomenutej publikácii. Sudcom sa zároveň navracia možnosť využívať celé rozpätie príslušnej trestnej sadzby publikácií. Treba si len položiť otázku, či sudcovia, ktorí volajú po vypustení tohto ustanovenia, budú v konkrétnych veciach v dostatočnej miere využívať celé rozpätie príslušnej trestnej sadzby a neuchýlia sa znovu len k ukladaniu trestu, prevažne na dolnej hranici trestnej sadzby alebo v jej blízkosti, čo bolo v podstate aj dôvodom k vytvoreniu ustanovenia § 38 Trestného zákona.

Zároveň sa v novele Trestného zákona navrhuje vypustiť terajšie znenie § 41 ods. 2 Trestného zákona, vzťahujúce sa k asperačnej zásade a nahradiť ho novým ustanovením, podľa ktorého, ak súd bude ukladať súhrnný trest odňatia slobody za dva alebo viac úmyselných trestných činov, z ktorých aspoň dva sú zločinmi spáchanými dvoma alebo viacerými skutkami, bude sa dolná hranica príslušnej trestnej sadzby trestu odňatia slobody, upravená v osobitnej časti o jednu štvrtinu.

Vzhľadom na už spomenutú súčasnú stagnáciu legislatívneho procesu vo vzťahu k Trestnému zákonu, nebudem sa vo svojom vystúpení teraz bližšie zaoberať týmito navrhovanými zmenami. Považujem za potrebné však vyjadriť svoj osobný názor, ako jedného z autorov Trestného zákona, ale aj z pohľadu člena novelizačnej komisie, že prijatie novely, či už v navrhovanej alebo prípadne aj inej schválenej podobe, by podstatným spôsobom zrejme pomohlo vyriešiť viaceré problémy, na ktoré som poukázal vo svojom vystúpení.

Na záver mi dovoľte uviesť ešte jednu myšlienku. Ak som vo svojom vystúpení spomenul výhrady a poznatky sudcov voči niektorým ustanoveniam nového Trestného zákona, ako aj voči postupom z nich vyplývajúcich, stretol som sa aj s názormi, že zákon sa nerobí pre sudcov, ale pre celú spoločnosť a mal by zodpovedať jej potrebám. S týmto názorom sa síce stotožňujem aj ja, ale na druhej strane sa domnievam, že ak po štyridsiatich rokoch máme v Slovenskej republike konečne nový Trestný zákon, tak by mal byť nielen zrozumiteľný, jasný a vyhovujúci požiadavkám našej spoločnosti, ale mal by zároveň zjednodušiť a uľahčiť prácu sudcov a prokurátorov tak, aby svoju prácu mohli vykonávať bez rôznych výkladových problémov, kvalitne a bez priet'ahov.

Vymožitelnosť práva v Slovenskej republike

Zborník z medzinárodnej konferencie v kontexte vymožitelnosti práva v Slovenskej republike

usporiadanej pri príležitosti 5. výročia vzniku Justičnej akadémie Slovenskej republiky, Omšenie, 1. – 2. október 2009

Editor: Gabriela Urbanská
Vydavateľ: Justičná akadémia Slovenskej republiky
Počet strán: 126
Počet výtlačkov: 150

www.ja-sr.sk

ISBN 978-80-970207-0-5